

TOHUM

FİKRE
SANATA
RUHA

SAYI

161

YAZ 2018

CAMİLER

Yaşanan Mekân Olarak Cami • Cami • Marmara İlahiyat Camii
Tasarımında Uslup ve Şehircilik Kriterleri • Cami ve Estetik • Türk
Mimarisi'nde Cami • Modern Cami Yaklaşımlar • Pec'ten Amsterdam'a
Avrupa'daki Camilerimizin Serüveni • Asmalı Mescid

Prof. Korkut Tuna:
**ŞEHİRLERİMİZİN
MERKEZLERİNİ
FONKSİYONEL
HALE GETİREREK
GEÇMİŞLE
BAĞLANTISINI
KURMALIYIZ**

Yeryüzünü İmar Edenler...

O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli kıldı. (Hud Sûresi 61.ayet)

İnsanoğlu'nun yaratılışından ve yeryüzüne halife olarak gönderilişinden itibaren yer yüzünü imar etmek gibi önemli bir sorumluluk da beraberinde gelmiştir. Geçici dünya hayatının başladığı ilk günden bugüne kadar yer yüzünü imar edenler kadar tahrip edenler ve yaratılış hikmetinin peşinden gitmek yerine kendi benliğini imha etmeyi seçenler de var olmuştur, olmaya da devam edecektir... İmar etmeye kendinden ve etrafındaki kalplerden başlayanlar, insanlığın hem bu dünyada hem ebedi alemde iyiliğini hedeflemişler ve vahiyle şereflendirilmiş en kutsal varlık olan insanı layık olduğu makama taşımaya görev bilmişlerdir.

İslam anlayışına göre insanın ve kainatın birlikte imar edilebilmesi cami merkezli bir şehirleşme ile mümkündür. Kişiyi bir cemaate ait hissettiren ve aradaki bağları kuvvetlendiren, fiziksel mekandan bağımsız olarak kişinin kendi iç yolculuğuna kapı aralayan camiler, dinî bir vecibeyi yerine getirmeye imkan sağlayan bir yer olmasından çok daha derin ve kapsayıcı manalara tekabül etmektedir. Mimari yapılar buldukları yerle bütünleşerek zaman içerisinde temsil ettikleri ve hatırlattıkları değerle anılmaya başlar. Bugünün şartları ve değerleri doğrultusunda bakıldığında camilerimizin sadece mimari yapılar olarak değil; sosyal, kültürel, iktisadi bir çok sorumluluğu üstlenen ve toplumun ortak bir paydada buluşmasına imkan sağlayan yerler olması gerektiğine dair ortak bir kanaat söz konusudur. Önemini ve manasını pekiştiren camilerimizin yeniden ihya edilmesi, yeni inşa edilecek olanların da yine bu hassasiyet çerçevesinde yükselmesi, insanların bir araya gelerek hayatla ilgili sorunlarını çözmelerine de olanak sağlayacaktır. Bunun da ötesinde tasarımı ve işlevselliği ön planda tutularak insanı merkeze almak suretiyle inşa edilen camiler, bulunduğu yerin doğal bir parçasıymış ve başından beri oradaymış hissini verecektir. Böylelikle caminin en birincil anlamı olan "toplayan", "bir araya getiren" kelimeleri de gerçek manada karşılığını bulacaktır.

İnsanı merkez alarak inşa edilen bir camide, kişinin kendini huzurlu ve dingin hissetmesi birinci önceliktir. Her türlü gösteriş ve kibirden uzak, İslam'ın özünde var olan tevazu ve sükuneti bünyesinde barındıran, içinde bulunulan zaman diliminin fiziksel ihtiyaçlarına cevap veren, teknolojik olanaklardan istifade ettiği gibi estetikten de uzaklaşmayan, sadece bir yapı olarak değil kalplerin de imarına temel teşkil edeceği referansından hareketle tasarlanan camiler, inşa edildiği zamanın ve dönemin çok daha ötesinde de işlevselliğini koruyacaktır.

İslam felsefesinde veya Kur'an-ı Kerim'de cami formuna dair herhangi bir referans olmamasına rağmen içinde bulunduğu dönemi her anlamda yansıtmayı hedefleyen yeni arayışların ve yaklaşımların bir tür tıkanlık içinde olduğunu söyleyebiliriz. Yapıldığı dönemin kısmen "iktidar" anlayışını, kısmen "dini yaklaşımlar"ını, kısmen mimari ve teknolojik şartlarını yansıtan cami formunun dışına çıkan arayışlar son yıllarda artmaya başladı ve bu arayışların günümüz mimarisi ve şehirleşmesi açısından değerli olduğunu kabul etmek gerekir.

Camilerin geçmişten günümüze gelen mimari gelişimleri yanı sıra sahip olması gereken işlevselleği, sosyolojik ve dini açıdan taşıdığı manayı, cami merkezli bir şehirleşmenin gerekliliğini, eksiklerini ve fazlalıklarını bir miktar gün yüzüne çıkarmak adına Tohum Dergisi 161.sayımızda "Camiler" konusunda bir dosya hazırladık. Gelecek sayılarda buluşmak üzere...

YAZ 2018
SAYI: 161

ÖNDER Adına İmtiyaz Sahibi
HALİT BEKİROĞLU

Yayın Yönetmeni
VEYSEL BAŞAR

Editör
TUBA KARAÇORLU

Yayın Kurulu
ALİ GÜMÜŞ
AYHAN KÜÇÜK
AYLA AYDEMİR
DEMET TEZCAN
EROL ERDOĞAN
FİKRİ CUMHUR
MUSTAFA CANBEY
YUSUF ŞAHİN

Tasarım-Uygulama
ZAFER YILMAZ

Reklam
FURKAN GÜNGÖR

Baskı
KÜLTÜR SANAT BASIMEVİ

İletişim
ALEMDAR MAH. YEREBATAN
CAD. SALKIM SÖĞÜT
SOK. NO:7
FATİH-İSTANBUL
0(212) 519 09 53

Her hakkı mahfuzdur.
Dergideki yazı, fotoğraf ve diğer
görsellerin izin alınmadan veya
kaynak gösterilmeden her türlü
ortamda çoğaltılması yasaktır.

önder
1958
İMAM HATIPLİLER DERNEĞİ

VEYSEL BAŞAR
Yayın Yönetmeni

Camiler

YAŞANAN MEKÂN OLARAK CAMİ / 08
DOÇ. DR. MURAT ŞENTÜRK

CAMİ / 12
MAHİR İZ

**MARMARA İLAHIYAT CAMİİ TASARIMINDA
USLÜP VE ŞEHİRCİLİK KRİTERLERİ / 18**
HÜDAİ SIRRI ŞENALP

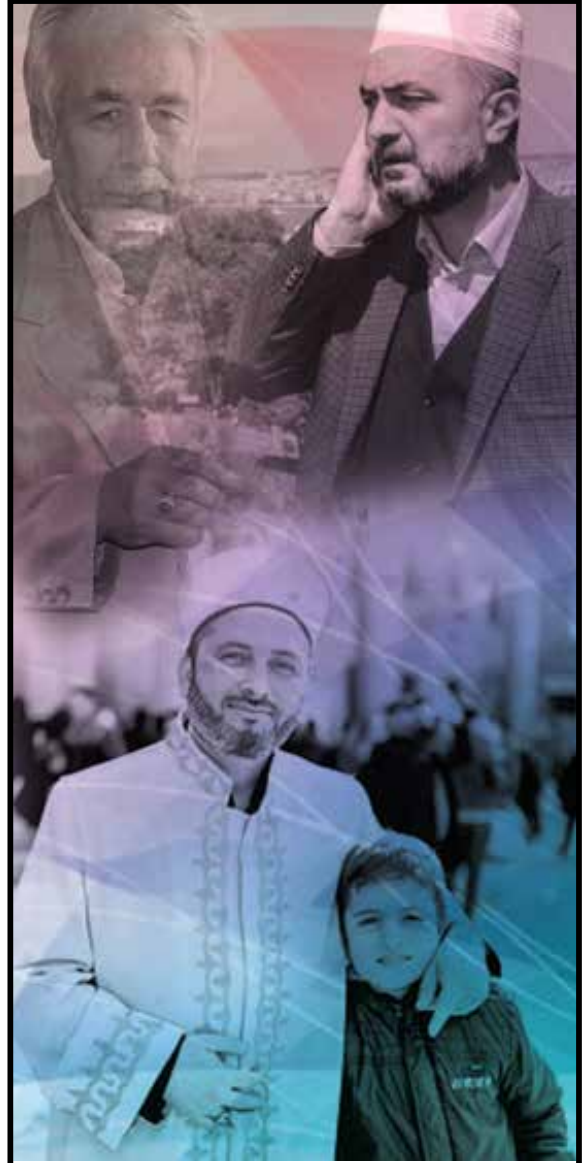
CAMİ VE ESTETİK / 24
BÜŞRA DURAL

TÜRK MİMARİSİ'NDE CAMİ / 28
AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

MODERN CAMİ YAKLAŞIMLARI / 38
DR. HATİCE KALFAOĞLU HATİPOĞLU

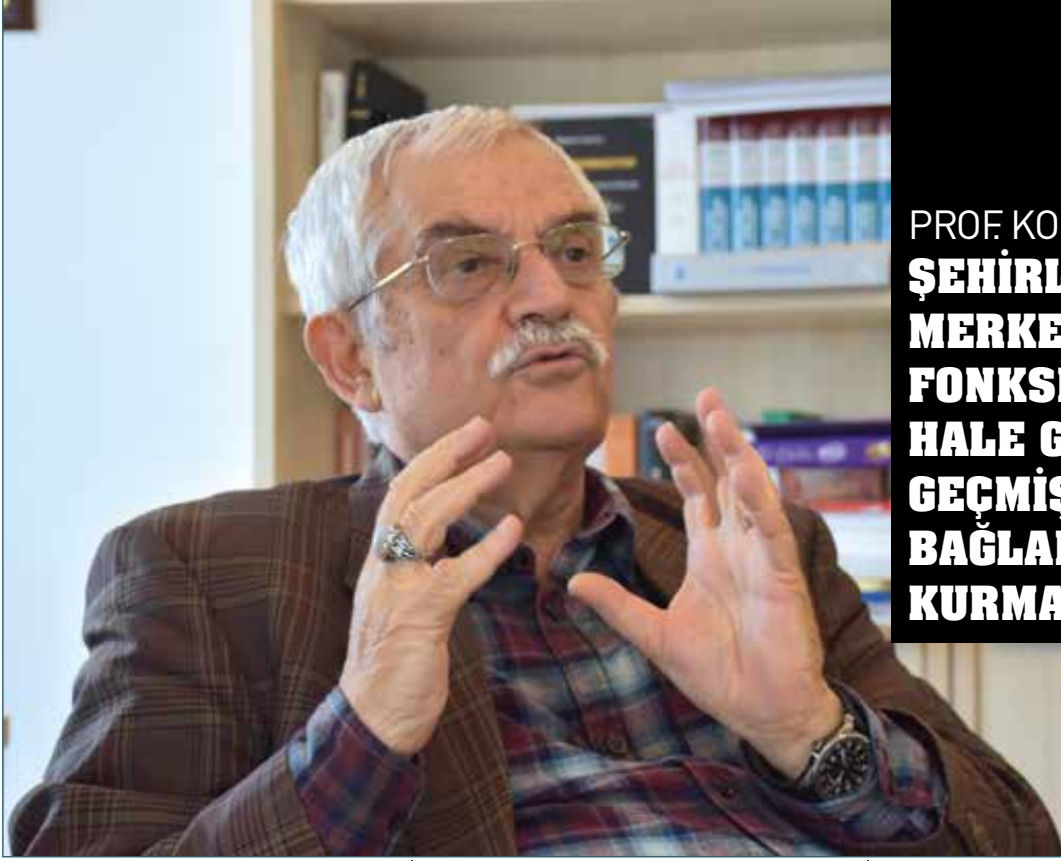
**PEÇ'TEN AMSTERDAM'A AVRUPA'DAKİ
CAMİLERİMİZİN SERÜVENİ / 42**
ALİ ÇİÇEK

ASMALI MESCİD / 45
AHMED NEZİH GALİTEKİN

GÖLGESİ DÜŞTÜ MİNARELERİN KALEMİMİZE

SORUŞTURMA /87

PROF. KORKUT TUNA:
**ŞEHİRLERİMİZİN
MERKEZLERİNİ
FONKSİYONEL
HALE GETİREREK
GEÇMİŞLE
BAĞLANTISINI
KURMALIYIZ**

SÖZ MECLİSİ / 50

NELER OLDU? / 4

Saliha Şanlıer

BIYOĞRAFI: TURGUT CANSEVER / 64

F. Esra Tanrıku

KİTAPLAR / 69

Nur Hatice Kübra Taşdemir

VEFA: 96 YILLIK BİR ÖMRE
YAYILAN İSTANBUL AŞKI;
SEMAVİ EYİCE / 72

M. Tarık Ablak

SİVİL TOPLUM: İSTANBUL İÇİN
TEBLİĞ VAKTİ / 75

Fatih Özkan

DUYARLILIK: GÖNÜLDEN
GÖNÜLE BİR YOL: KUŞ EVLERİ / 78

Hüseyin Türkan

PORTRELER: ESKİDEN YENİYE
FARKLI CAMİ TİPOLOJİLERİ
VE MİMARLARI / 82

Firdevs Bağcı

GÜNCEL SİYASET:
BİTİŞ, BAŞLANGIÇ / 92

Ömer Kayani

SİNEMA: CAMİ AVLUSUNA
BIRAKILAN SİNEMA / 98

Gülcan Tezcan

GÜZEL GENÇLER SEREMONİSİ:

İMAM HATİPLİ ÖĞRENCİLER
ALMANCA KAMPINDA / 102

Editör

BİLİM DÜNYASI:

EVRENI DÜŞÜNMEK / 105

Reyhan Çelik

SEYAHAT:

BİR DÜŞ GÖRDÜM;
ADI MARAKEŞ / 110

Hatice Reçber

NOSTALJİ: DAHA AKSİYONER
BİR DİN TEFEKKÜRÜ / 114

Hüseyin Rahmi Yananlı

2018

NELER OLDU?

2018'İN İLK YARISINDA NELER OLDU?

**SALİHA
ŞANLIER**

Yazar

1 Nisan, Türk Silahlı Kuvvetlerince, Afrin bölgesinde terör örgütleri PYD/PKK ve DEAŞ'a yönelik başlatılan Zeytin Dalı Harekatı devam ederken, sanatçılardan oluşan bir grup ve Cumhurbaşkanı Erdoğan Hatay'daki sınır birliklerini ziyaret etti.

13 Nisan, 28 Şubat davasında müebbet hapis cezasına çarptırılan 19 eski askerın rütbeleri, cezanın Yargıtay tarafından onanmasının ardından sökülecek.

Suriye'deki kimyasal saldırıyla ilgili "Kimin yaptığı konusunda kesin delil yok" açıklaması yapan ABD Dışışleri'nden bu defa da "Kanıtlara sahibiz, saldırıyı Esad rejimi yaptı" açıklaması geldi.

18 Nisan, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Beştepe'de önce MHP lideri Bahçeli ardından da Başbakan Binali Yıldırım ile yaptığı görüşme sonrası yaptığı açıklamada erken seçim tarihini 24 Haziran olarak açıkladı. Galatasaray, basketbolda FIBA Kadınlar Avrupa Kupası finali rövanşında Reyer'e 72-65 yenilmesine rağmen ilk maçtaki 22 sayılık avantajla FIBA Avrupa Kupası'nın sahibi oldu.

20 Nisan, Filistinlilerin başlattıkları "Büyük Dönüş Yürüyüşü" gösterilerinin 4'üncü Cuma gününde İsrail askerlerinin açtığı ateş sonucu 4 kişi öldü, 465'ten fazla kişi yaralandı.

22 Nisan, CHP'li 15 milletvekilinin istifa edip İYİ Parti'ye geçmesinin ardından 16 yıl sonra ilk defa Meclis'te grubu olan parti sayısı 5'e yükseldi.

23 Nisan, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı tüm Türkiye’de düzenlenen törenlerle kutlandı.

25 Nisan, Avrupa Birliği Komisyonu, yapay zeka alanındaki Ar-Ge programları için 2020 yılına kadar 1,5 milyar euroluk yatırım yaptı.

27 Nisan, Filistinliler, Gazze sınırında İsrail işgaline karşı haftalık Büyük Dönüş Yürüyüşü gerçekleştirecek.

30 Nisan, 15 Temmuz 2016’daki darbe girişimi ve FETÖ/PDY’ye yönelik soruşturmalar kapsamında yurt genelinde Nisan ayında 30 ilde sanık sayılarıyla öne çıkan 76 dava görülecek. Çoğunluğu İstanbul ve Ankara’da olmak üzere davalarda 6 bin 466 sanığın yargılanmasına devam edilecek.

3 Mayıs, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 24 Haziran seçimlerine AK Parti, MHP ve BBP’nin Cumhuriyet İttifakı ile girmesini öngören protokolü imzaladı.

7 Mayıs, İsrail, Ramazan ayı boyunca abluka altındaki Gazze’de yaşayan Filistinlilere cuma günleri Kudüs’e girme izni vermeyeceğini açıkladı.

14 Mayıs, ABD Büyükelçiliğinin Tel Aviv’den Kudüs’e taşınmasının ardından Gazze başta olmak üzere Filistin’in dört bir yanında eylemler düzenlendi. İsrail askerlerinin gerçek mermi ile müdahalesi sonucu 50’nin üzerinde Filistinli şehit oldu.

21 Mayıs, 24 Haziran’da yapılacak milletvekili seçimlerinde AK Parti aday listesini YSK’ya sunarken mevcut vekillerden 147 isim aday gösterilmedi.

1 Haziran, Cumhurbaşkanı Erdoğan, yerli otomobil projesinin CEO’sunun Mehmet Gürcan Karakaş olduğunu duyurdu.

3 Haziran, Aziz Yıldırım’ın 20 yıllık başkanlık dönemine son veren Ali Koç, Fenerbahçe’nin yeni başkanı oldu.

4 Haziran, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, ABD ile yol haritasını onayladıklarını, Menbiç’te güvenliği Türk ve ABD güçlerinin birlikte sağlayacaklarını söyledi.

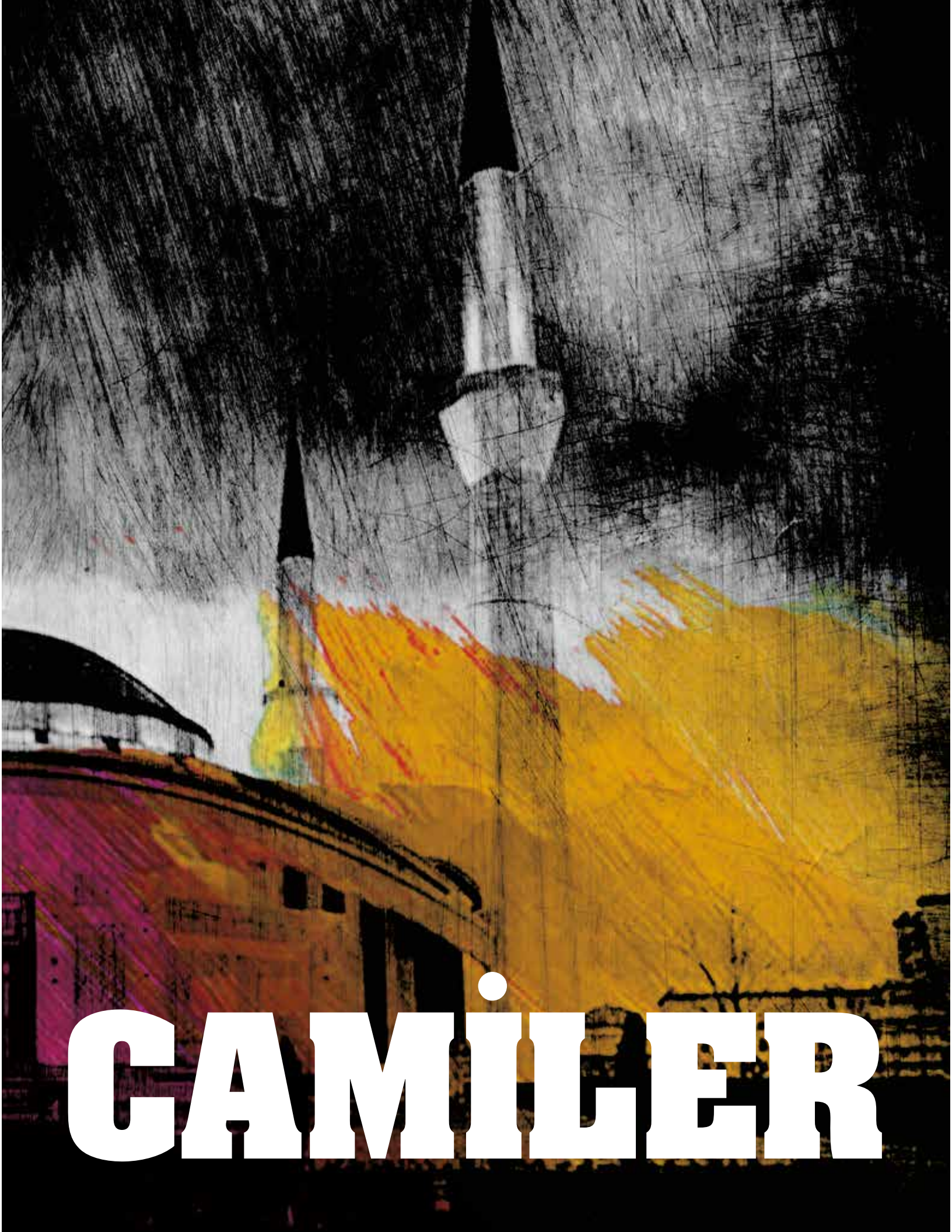
8 Haziran, Demirören Holding kurucusu ve Yönetim Kurulu Başkanı Erdoğan Demirören 80 yaşında yaşamını yitirdi.

13 Haziran, Karadeniz’i Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya bağlayacak Türkiye’nin en uzun karayolu tüneli olma özelliğini taşıyan Rize’nin İkizdere ilçesindeki Ovit Tüneli hizmete girdi.

15 Haziran, Suruç saldırısında hayatını kaybeden milletvekilinin ağabeyi Mehmet Şah Yıldız için Hicret Cami’nde cenaze namazı kılındı. Cenazeye büyük bir kalabalık katıldı.

24 Haziran, 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı Seçim sonuçlarına göre, Recep Tayyip Erdoğan birinci turda %52,61 oy alarak yeniden Cumhurbaşkanı seçildi.

CAMILER

Yaşanan Mekân Olarak **CAMI**

**DOÇ. DR.
MURAT
ŞENTÜRK**

*İstanbul
Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü*

Bir mekân olarak camiyi ele alırken -sıklıkla yapıldığı gibi- sadece mimari özelliklerine odaklanmak yerine sosyolojik olanın değerlendirilmesi bu yazının temel amacıdır. Bu basitçe caminin fiziksel unsurları yerine topluma, toplumsal ilişkilere dair bir tartışma yürütüleceği anlamına gelmemektedir. Tartışmaya fiziksel unsurların, biçimin dahil edilmesi ise temel bir ihtilafın ortaya çıkmasına neden olmaktadır: Üslup ve fonksiyon. Aliya İzzetbegoviç üslup ve fonksiyon arasındaki tezadı şu şekilde ifade etmektedir:

“Üslup şahsî, ferdî; fonksiyon ise, gayri şahsî, objektiftir. Üslup yaratılır; fonksiyon ise tahlil edilir, incelenir, kurulur. Üslup vakar dolu, anıtsal, süslü, samimî ve tecrübe edilmiş olabilir; fonksiyon ise, olsa olsa teknik bakımdan mükemmel olabilir. Üslûba ulaşamaz ve izah edilemez; fonksiyon izah edilebilir... ..Biri çeşitliliğe, ferdileşmeye; öbürü yeknesaklık ve tesviyeye meylediyor.” Üslup ve fonksiyonun birbirinden ayrılmasının “hayattan yoksun bir neticeye götürdüğünü” belirten İzzetbegoviç, bu ikisi arasındaki ilişkiyi en açık biçimde takip etmenin en doğal yolunun mimari olduğunu vurgulamaktadır:

“Sırf estetik biçimlendirme, fonksi-

yonla ilgisi olmada şekil geliştirme, pek çabuk dejenere bir dekor olur ve sun’î ve boş olduğu tesirini bırakan bir bina vücuda getirir. Öbür tarafta sırf fonksiyonu gözönünde tutan teknik tekemmülün neticesi, tesviye ve yeknesaklığa temayülû bulunan soğuk ve karakersiz objelerdir. Fonksiyonalizm taraftarlarından biri olan Mies van der Rohe ‘Eğer doğru dürüst inşa etmek istiyorsak kilise, fabrikadan farklı olmamalıdır’ diyor.”

Fonksiyon tartışmasındaki önemli bir kavram ise “ihtiyaç”tır. İhtiyaç kavramının ancak mekân politikası bağlamında tartışabileceğini gösteren Emin Selçuk Taşar (2016, s. 85), Çamlıca Cami örneğinde ihtiyaç meselesinin sadece fonksiyonla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Ancak ihtiyaç eksenli değerlendirmeler kantitatif açıdan yaklaşarak meselenin hakikat alanına çekilmesinin önüne geçmektedir. Bunun yerine “ihtiyaç kavramının kendisini tartışmak” ve “mimarlık açısından tartışma güzergahını mekân politikası” ekseninde yürütmek yeni güzergahların açılmasını sağlayacaktır. “Zira mimarlık işlev gibi bir ihtiyacın yanı sıra sayılamayacak kadar çok ihtiyacın konusu olabilir.”

Üslup ve fonksiyon arasındaki tezaadın sınırlarını aşmak için mekânın sosyo-

lojisinden yararlanmak yerinde olacaktır. Zira sadece mekânın fiziksel ve işlevsel unsurlarına odaklanmak, mekân üretiminin farklı boyutlarını değerlendirmek insan-mekân-zaman etkileşimini göz ardı edebilmektedir. Mekânın sosyolojisi belirli bir birey ve toplum tahayyülüne dayanmadan “insan-mekân, toplum-mekân ve çevre-mekân ilişkilerinin bütünsel analizine” imkân tanımaktadır. Ayrıca tarihsel ve toplumsal tecrübeyi dikkate alarak bir mekânsal okumanın mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Mekânın sosyolojisi, “farklı toplumsal etkileşimlerle oluşan mekâna, toplumsal mekânsallığa odaklanmaktadır” (Şentürk, s. 124-5).

Günümüzde hem bir mekân olarak kentin hem de kentteki farklı mekânsal pratiklerin sosyolojisini yapmak için modernite ile birlikte yaşanan değişimlere değinmek gereklidir. Moderniteyle birlikte kent nüfuslarının dramatik bir biçimde arttığı, iş bölümünün farklılaştığı ve uzmanlaşmanın yaşandığı, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişin yaşandığı, zamanın hızla aktığı ve insanın çevreyle ilişkisinin neredeyse tamamen koştugu görülmektedir. Bu yeni kentsel mekân, değişik topluluklardan oluşan mekânsal bir formu değil, farklı toplumsal sınıflardan oluşan bir toplumsal ve mekânsal tasavvurun ürünü olarak inşa edildi. Bu temelde cemaat /topluluk ve cemiyet/toplum arasındaki

farkı işaret etmektedir. Buna göre bireylerin çıkar esasına dayanan toplum ile kişilerin beraberlik hissi ile birbirine bağlı oldukları topluluk arasında farklılık vardır: “Toplum maddî ihtiyaca, menfaate, topluluk ise manevî ihtiyaca, meyle isnad eder. Toplum içinde insanlar menfaat vasıtasıyla birbirine bağlı yahut birbirinden ayrılmış adsız üyelerdir. Toplulukta ise, insanlar müşterek fikir, karşılıklı itimat veya bir oldukları hissiyle birbirlerine bağlı kardeşlerdir.” (İzzetbegoviç, s. 197).

Topluluktan topluma doğru geçiş birbirine muhtaç olan ama aynı zamanda birbirinden özgür olan bireyin var olması anlamına gelmektedir. İnsanın ihtiyaçları olması ve bu ihtiyaçları ancak aklı ile tatmin edebileceğine yönelik görüş ütopyacı bakışın temel dayanaklarıdır. Buna göre önce ihtiyaçlar ekseninde bir çatışma yaşanacak sonrasında insan aklıyla bu mücadelenin üstesinden gelerek savaşın sona erdiği bir ideal toplum oluşacaktır.

İnsanın sınırsız ihtiyaçlarının karşılanabildiği mekân ise modern kent olacaktır. Bu durum kentlerin büyümesine ve giderek ilişkilerin maddi temelde gerçekleşmesine yol açacaktır. Kentin büyümesinin ise en önemli sonuçlarından birisi ise dindarlıkla ilgilidir:

“Dindarlık şehrin büyümesiyle azalır; daha doğrusu, bu azalma insana yadırgatıcı bir tarzda tesir eden şehircilik unsurlarının birikmesiyle beraber meydana

gelir. Çünkü şehir ne kadar büyürse, üzerindeki gök de o kadar ufalar. Tabiat, çiçek ve aydınlık o kadar az; duman, beton, teknik ise o kadar çok olur. Biz de o kadar az şahsiyet, o kadar da çok kitle oluruz. Şehir ne kadar büyürse, cinayetler de o nispette artar. Dindarlık şehrin büyüklüğüne ters, cinayetler ise doğru bir nispette bulunur. Bu iki fenomenin sebebi aynıdır.” (İzzetbegoviç, s. 202)

Bu değişimler ekseninde bir mekân olarak camilere bakıldığında hem mimari özelliklerinin ve biçimlerinin hem de topluluk açısından anlamının farklılaştığı görülmektedir. Giderek büyüyen

“CAMİLER, GÜNDELİK HAYATTA ZAMANIN AKIŞINI RİTMİK BİR BİÇİMDE BELİRLEYEN MEKÂNLAR İKEN GÜNÜMÜZDE BELİRLİ ZAMAN DİLİMLERİ HARİCİNDE ZAMANIN DIŞINDA BİR MEKÂN OLARAK KONUMLANABİLMEKTEDİR. BU YALNIZCA NAMAZ VAKİTLERİNDE CAMİDEKİ İNSAN SAYISINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME DEĞİLDİR.”

DOSYA

ve zamanın hızla aktığı kentlerde sadece ibadet işlevini üstlenen bir mekâna dönüşen camilerin topluluğun gündelik hayat pratikleri açısından anlamı bir daralma yaşamaktadır.

Yeni inşa edilen camilerin ya da mevcut camilerin çevre ile ilişkileri kurulamamaktadır. Çoğunlukla teknolojinin verdiği imkânların büyümesi ile hareket eden inşa ediciler mekânın topografyayla, gökyüzüyle, bitkiyle, suyla olan ilişkisini göz ardı etmektedir. Diğer taraftan geçmişte olduğu gibi bir yapılar ve işlevler bütünü/kompleksi olarak inşa edilmeye çalışılan yeni camiler farklı toplumsal ihtiyaçları merkeze almaya çalışmaktadır. Ancak bu camiler, -19. ve erken

20. yüzyılda ibadethanelerin fonksiyon olarak fabrikalarla benzer inşa edilmesi gerektiğini savunan yaklaşımlar gibi,- günümüzde fonksiyon itibariyle alışveriş merkezlerini örnek alacak şekilde tasarlanmaktadır. Seminer, toplantı, sergi, düğün, kitapçı gibi farklı fonksiyonları üstlenen camiler bir sunum mekânlarına dönüşebilmektedir. Zira bu mekânlar dahil eden bir deneyim yerine insanı kullanıcı hâline getirmektedir. İnsan mimari/üslup karşısında seyirci, fonksiyon karşısında ise kullanıcı olmaktadır. Camiyi inşa edenler belirli bir topluluk olduğunda insanlar seyirci ve kullanıcı değil katılımcı olacaktır.

Camiler, gündelik hayatta zamanın akışını ritmik bir biçimde belirleyen mekânlar iken günümüzde belirli zaman dilimleri haricinde zamanın dışında bir mekân olarak konumlanabilmektedir. Bu yalnızca namaz vakitlerinde camideki insan sayısına ilişkin bir değerlendirme değildir. Modern kentlerin hız, hesaplanabilirlik, ölçülebilirlik (Simmel) üzerinden tanımlandığı dikkate alınırsa devinimin bu kadar yüksek olduğu kentlerde farklı bir zamansal pratik içinde olduğumuz bir gerçektir. Tam da bu noktada, durup tersinden baktığımızda, camilerin çağdaş uygarlığın (uygar barbarlığın) bu yıkıcı özelliğine bir karşı çıkış sağlama imkânına sahip olup olmadığını sorabiliriz. Lefebvre'ün içinde yaşadığımız toplumu, kentsel toplum olarak tanımladığı dikkate alınırsa

modern kentlerde toplulukların camilerin farklı bir zamana kaynaklık etmelerini sağlamaları ne kadar mümkündür? Kentlerin nüfusları bu kadar kalabalık hâle gelmişken bu akışı farklılaştırmak nasıl sağlanabilir? "Müşterek fikir, karşılıklı itimat veya bir oldukları hissiyle birbirlerine bağlı" olan toplulukların imkânı var mı? Eğer böyle bir imkân varsa söz konusu topluluklar camilerle nasıl bir ilişki kurabilirler/kurulabilirler? Uzmanlaşmanın getirdiği iş bölümünün bir unsuru olarak profesyonel meslek sahibi olan din görevlileri bir mekân olarak camilerle nasıl ilişki kurmaktadır ve bu ilişki söz konusu mekânla insanların ilişkisini nasıl belirlemektedir? Elimizde cevaptan ziyade çok sayıda soru bulunmaktadır. Önce bu sorularla muhatap olmayı göze almamız ve tartışmaya ve araştırmaya imkân vermemiz gerekmektedir.

Bunu yapmak yerine bir mekân olarak camileri gündelik hayatın dışına çıkaran –sonuçların böyle olması istenmese de– müdahalelerden ve uygulamalardan kaçınmak yapılacak ilk işlerden biridir. Yeni inşa edilecek ve mevcut camilerin tabiatla olan ilişkisinin kurulması, insanın seyirci ve kullanıcı olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Bununla birlikte günün belirli vakitlerinde camilerin ıssızlaşmasına yol açan kentsel müdahaleler, özellikle tarihi kent merkezlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu camiler, büyük ölçüde müze işlevi üstlenmektedir.

Camilerin gündelik hayatın rit-

Giderek büyüyen ve zamanın hızla aktığı kentlerde sadece ibadet işlevini üstlenen bir mekâna dönüşen camilerin topluluğun gündelik hayat pratikleri açısından anlamı bir daralma yaşamaktadır. Yeni inşa edilen camilerin ya da mevcut camilerin çevre ile ilişkileri kurulamamaktadır.

minin önemli bileşenlerinden biri olabilmesi için mahallelerde (kentsel idari bir birim olarak mahalle kastedilmemektedir, zira idari birimler büyük ölçeklerdir) toplulukların farklı amaçlarla bir araya gelmesini sağlayacak yapısal müdahalelere ihtiyaç vardır. Mekânı var eden sadece fiziksel ve işlevsel unsurlar değildir, ancak toplulukların mekânı deneyimlemeleri açısından önemlidir. İnsan sadece mekânla değil o mekânla var olan toplulukla ilişki kurmak için hareket eder. Mekândan bağımsız olmayan toplulukla, topluluktan bağımsız olmayan mekânla ilişki kurma aynı anda deneyimlenir. Bu durumda önemli şahsiyetlerden biri din görevlileri olmaktadır. Sadece namaz kılmak ve sohbet vermekle sınırlı bir alana kendini hapseden din görevlilerinin meslekleriyle ilişkileri, dine, topluluğa ve bir mekân olarak camiye bakışları önemli hâle gelmektedir. Sınırlı bir ilişki kuran din görevlilerinin buldukları camiler sadece temel fonksiyonlarını yerine getirebilmektedirler. Lefebvre'ün mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları kavramlarına başvurduğunda camiler mekânsal pratik olarak değerlendirilebilir. Lefebvre'e göre "bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır", mekâna "hakim olarak ve ona sahip çıkararak yavaşça ve kesin olarak üretir." Mekân temsilleri, yani tasarlanmış mekân, bir toplumun içindeki egemen mekândır. Bu mekânlar, bilginlerin, plancuların, şehircileri, "par-

çalayan" ve "düzenleyen" teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlanana özdeşleştiren, bilselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı olarak tanımlanmaktadır. Temsil mekânları ise "mekâna eşlik eden, imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân"dır. Bunlara "algılanan, tasarlanan, yaşanan" karşılık gelmektedir. Bu üçlünün içinde diyalektik bir ilişki vardır. (2014, s. 67-68). Camilerin "yaşanan" bir mekân olarak temsili mekânlara dönüşmemesinden bahsedilebilir. Zira temsil mekânı, "yaşanır, konuşur; duyumsal bir çekirdeği ya da merkezi vardır... Bu mekânlar, tutku ve eylem yerlerini kapsar, dolayısıyla zamanı doğrudan içerir." (Lefebvre).

Camilerin yaşanan bir mekâna dönüşmesi için insanla-toplulukla-tabiatla ilişki kurması gerekmektedir. Ancak bunun olabilmesi için içinde yaşadığımız kentlerde duygunun var olması zaruridir. İzzetbegoviç'e göre insan duygu yüklü bir varlıktır. Ancak ideal toplum arayışı insanı duygularından arındırmaya çalışmaktadır. Bu, maddeleşme ve tüketim ile gerçekleşmektedir. İnsan tüketim ile bu dünyada yaşayacağı mutluluğa odaklanmakta ve sonrasını önemli ölçüde gündeminden çıkarmaktadır. Bu Baudrillard'ın "mutluluk ideolojisi" olarak tanımladığı bir durumdur. Bugün camilerin gündelik hayatın içerisinde yaşanan bir mekâna dönüşmesi için toplulukların ve duyguların var olduğu bir kentsel mekâna ihtiyaç olduğu açıktır.

Kaynakça

- Baudrillard, J. (2016). Tüketim toplumu (çev. H. Deliçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2003). Doğu Batı arasında İslam (çev. S. Şaban). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Lefebvre, H. (2013). Kentsel devrim. (S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın üretimi. (çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Simmel, G. (2003). Modern kültürde çatışma (T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. (2016). "Mimarlığın ve sosyolojinin karşılaşma alanı olarak kamusal mekân" Sosyoloji Divanı, 4(7), 109-126.
- Taşar, E. S. (2016). "İhtiyaç kavramının mekân politikası: Çamlıca Cami örneği" Sosyoloji Divanı, 4(7), 71-87.

Mekânı var eden sadece fiziksel ve işlevsel unsurlar değildir, ancak toplulukların mekânı deneyimlemeleri açısından önemlidir. İnsan sadece mekânla değil o mekânla var olan toplulukla ilişki kurmak için hareket eder. Mekândan bağımsız olmayan toplulukla, topluluktan bağımsız olmayan mekânla ilişki kurma aynı anda deneyimlenir.

CAMI

MAHİR İZ

Eğitimci, Sair, Yazar
(d.1895 - ö.1974)

Her Müslümanın tahâret-i şer'iyye ve nezâfet-i insaniye ve medeniyeyi ikmâlden sonra, ilk gideceği yer: Câmidir. İmanla içini, su ile dışını temizleyen mü'minin, kardeşleriyle buluşmağa me'mur olduğu mevki, mahal câmidir.

Câmi, asr-ı saadetten başlayarak 14 asır, bütün islâm diyarında Müslümanların ibâdet, ilim ve meşveret durağı olmuştur. İbâdet için toplanan cemaat, din ilmini de orada öğrenir, dünya işlerini de orada görüşür hallederdi. Dünya işleri çoğalıp dağıldıkça câmi, ancak ibadet ve ilim merkezi kalmış ve bu hâl yakın maziye kadar devam etmiştir. Dünyaya ait bilgiler genişleyip, ihtisasa doğru gittikçe medreseleri bu ilerlemeye lâkayd bırakmışlar, devletçe yanlış alınan bir kararla fennî tedrisatı sağlamak için mektepler açılmıştır. Eğer bu ayrılık yapılmayıp fen dersleri medrese programlarına girmiş olsaydı Cumhuriyet devrinde Medreseler aleyhine yapılan tevhid-i tedrisat kanunu o zaman fiilen yürürlüğe girmiş olacak ve medreselerin din ve dünya işlerini bir arada öğretecek olan programları bugün te'mini istenen gayeye ulaşmış bulunacaktı. Eskilerin hüsniniyetle yaptıkları bu hata, tedrisatta ayrılığı mucip olmuştur. Merhum hoca Tahsin efendiler, hoca

Kadri efendiler, hoca Hayret efendiler, hoca Mustafa Sabri ve Elmalılı Hamdi efendiler ve Fatih hocalar şahsî merak ve gayretleri sayesinde kazandıkları ilmî liyakat ve vüs'ati, medreselerde tamime muvaffak olmalarına, vaktiyle yapılacak devlet teşkilatı ile imkan hasıl olurdu. Tabii bu, umumi kültür için bahis konusu idi. Yoksa ihtisaslar yine yüksek mektepler ve üniversitelerle temin edilecekti.

Olan oldu. Bugün mescit camiasında amel-i salih nedir?

Bugün her türlü tedrisat câmi dışında yapılmakta olduğundan câmi ancak ibadet, va'z ve nasihat, mukabele ve mevlid gibi hususlara münhasır kalmıştır.

Meşverete gelince: O, her mevzu için her meslekten kurulan cemiyetlerin toplantı yerlerinde, konferans salonlarında teminine çalışılmaktadır.

Dünya ahvâlinde haberdar olmak hususu ise, gazeteler, mecmualarla ve hemen her yerde irili ufaklı radyoların düğmelerini çevirmekle mümkün olmaktadır.

Acaba bunların dışında câminin bir te'siri kalmamış mıdır? Evet, bugün camilerde yapılmakta olan dini vecibelerin zamana göre bir disipline alınması zaruridir.

Camide üç makam vardır: MİHRAB, MİNBER ve KÜRSİ.

Bu makamların herkesçe bilinen umumi mahiyetteki değerlerini bugün için amel-i salih olarak ne suretle daha faziletli ve daha mükemmel hale getirebiliriz?

MİHRAB:

Beş vakitte kendisine uyulan bir zatın o makama geçmesi dolayısıyla önce mihrabı ele alalım. Bugün mihrabı işgal eden zata imam diyoruz. Artık bu kelime ona alem olmuştur. Hâlbuki din ıstılahında imam, devlet reysidir. Bu manada ilham alınarak ilmin ulularına, bir ilimde mütebah-

OLAN OLDU. BUGÜN MESCİT CAMIASINDA AMEL-İ SALİH NEDİR? BUGÜN HER TÜRLÜ TEDRİSAT CÂMİ DIŞINDA YAPILMakta OLDUĞUNDAN CÂMİ ANCAK İBADET, VA'Z VE NASİHAT, MUKABELE VE MEVLİD GİBİ HUSUSLARA MÜNHASİR KALMIŞTIR.

hir, muktedabih yani otorite olan zevata imam denilmiştir. İlm-i hadisinde imam, Nahivde imam, Fıkıhda imam gibi... Hatt-ı zâtında câmide vazifeli imam olamaz. Bu güzel âdet camide cemaat arasında imam arasında imam olabilecek evsafa lâyık zevat azaldığı için zaruret sâikasıyla vücud bulmuştur. Eslâf yani muhterem ecdadımız câmi inşa ederlerken onun hakkı ile yaşaması için vakıflar vücade getirmişler ve camî vazifelilerinin başkasına muhtaç olmayacağı şekilde iâşe ve ibatelerini düşünmüşler, meşrutalar yapmışlar, iradlar bırakmışlardır. İşte huzur içinde dinî vecibeler ancak bu sûretle ifa edilegelmiştir.

Evkafı günün icabına göre düzenleyen kanunlar, cami vazifelilerini lâzım geldiği gibi himaye edememiştir. Bugün imamlar ve bütün camî vazifelileri geçimleri için başka işler peşinden koşmak zorunda kalmışlardır.

Devlet Teşkilâtı meyânında bulunan Diyanet İşleri Riyaseti ile Evkaf el birliği yapıp bu elemli durumu ortadan kaldırmadıkça, bu dinî müesseselerin düzelmesine imkân yoktur.

Biz bugünkü teşkilâta göre, mihrabı işgal eden zâtın umumî durumunu gözden geçirelim. Önce salâtın camileri ile büyük şehirlerde ulu camilerin imamet vazifesini ifa' edeceklerine azamî itinayı göstermek lâzımdır. Sesi gür ve güzel, kıraat ve tecvidi düzgün ve bilgisi cemaatin ibadeta müteallik sorularını cevaplandırabilecek

kudrette, temizlik ve intizama çok dikkatli, mübâlatıslığı olmayan vakur zevat arasından dikkatle seçilmelidir. Her ne kadar bu evsaf tüm imamlar için gerekli ise de memleket çapında belki buna her zaman imkân bulunamaz. Bu takdirde ruhsatlara doğru gidilebilir.

İmam, mihraba geçmeden cemaata şöyle bir göz gezdirip, cemaat arasında fıkıh kitaplarımızda yazılı imam hakkında aranan evsafa kendisine nazaran daha liyakatlı birini görürse o zatı mihraba davet etmesi bir amel-i salihdir, bir nezaket icabıdır ve tevazu' nişanesidir. Davet edilen zat, başı ile özür dilerse imam me'mur olduğu vazifeyi yapmış olmanın huzuru içinde, namaza mübaşeret eder. İçinden ve dışından namazlarda okuduğu zamm-ı sûreleri hiçbir zaman uzatmaz, itidali gözetir. Bugünkü hayat şartlarının icaplarına uymak zorundadır.

Mihrabiyyeye gelince: İş vakitlerinin dışındaki namazlarda sesi ve kıraatı güzel ise bir aşr-ı şerîf okur ve bunu daha ziyade ahlâk içtimaiyata dair âyetlerden seçer. Bitirdikten sonra mânasını açıklar. Tilavet ve açıklama müddeti bir mihrabiye okunacak zamanı aşmamalıdır. İki uzunca veya üç kısa Ayet-i kerîme maksadı temine kâfidir. Mihrabiyeden maksad ahkâm-ı Kur'âniyeyi hatırlatmaktır. Her fırsat ve vesile ile icab-ı hâle göre ahkâm-ı ilâhiye hatırlatılmalıdır. Yoksa Kur'ân-ı Kerîmin şifây-ı mahz olan nazm-ı

DOSYA

celilinin dinlenerek hasıl olan zevk-i mânevîsi ile iktifâ kâfi değildir. Mânası anlatılırsa amel, amel-i salih olur.

İmâmet vazifesi ile resmen mükellef olan zat, camiinin temizliğinden mes'uldür. Hiçbir bahane ile bu mes'uliyetten kendisini kurtaramaz. Şahıs ve malzeme itibariyle devlet kanalından bunu te'mine muvaffak olamıyorsa, cemaata müracaatı lâzımdır. Cemaat arasında avâmdan tek tük temizliğe riayet etmeyen zuhur ederse, onu bizzat ta'kib ve ıslah etmesi lazımdır. Tabii kavli leyyin, ya'ni yumuşak ve kırıcı olmayan sözlerle...

Câmide okunan mevlitlerde, mevlidin metni ile Kur'an-ı Kerim dışında halkı tehyic için ayrıca bir takım kaside ve tevhidlerin okunmaması müreccaktır.

Bunların içinde edebî bir kıymeti olmayan parçalara mevlidhanın nazar-ı dikkatini celbetmek yerinde bir harekettir.

İmamın, cami içinde veya cami kapısında tese'ülü (dilenmeği) katiyyen menetmesi icab eder. Bazı ahvâlde haram olan dilencilik camii içinde – cemaatın huzurunu ihlâl edenler için – ayrıca vebâli de vardır, hele Kur'an-ı Kerim istismar edilerek yapılırsa. Cami etrafındaki dilencileri gereken makama haber vermesi vezaif-i medeniye cümlesindedir. Bu vazife, cami dışında umum Müslümanlara taallük eder. Evvelâ ona mümkünse münasip bir iş teklif edilmesi, kabul etmezse yardım yapılmaması lâzımdır. Bundan başka polise veya belediyeye keyfiyeti haber vermek islâmın şerefini korumak bakımından bir amel-i sâlihtir. <<Bana ne? Vazifeli düşünün>> dediğimiz gün, mes'uliyet-i maneviyyeyi müdrük olmadığımız meydana çıkar.

İmam efendi cemaat arasında veya mazereti hasebiyle camiye gelemeyen semtindeki Müslümanlardan zenginlerin ve fakirlerin listesini çıkartıp fakirleri zenginlere, zenginleri de fakirlere tanıtmak vazifesi ile de mükelleftir. Bu hizmet imâmet kelimesinin mânasında mündemictir. Cemiyetin selâmeti için verilen emeğin karşılığı, ferdi ibadet sevabının kat kat fevkindedir.

Cenaze namazı: Cenaze namazı her ne kadar farz-ı kifâyeye ise de farziyetinin ehemmiyeti ve sevabı değerini her zaman muhafaza eder. Cenazeye hürmetin lüzumunun karşısında el bağlayıp

Allah'a niyazımızdan anlaşılması lâzımdır. Bir mü'minin yaşadığı müddetçe taşımış olduğu ve dağların, taşların tahammül edemediği emanet vardır ki, işte onun hürmetine cenazeye vaciptir. Cenazenin ta'cili Peygamberimiz (sas) Efendimizin emirleri muktezasıdır. Binaenaleyh öğle namazında camiye bir cenaze getirilse, öğle namazından hemen sonra cenaze namazı kılınmalı. Cenaze ikindi vaktinde geldiyse farzdan evvel kılınan gayr-i müekkedde kılınmayabilir. Çünkü onun terki de bir sünnettir. Ve terkin en faziletli zamanı ise cenazenin bulunduğu zamandır. Çünkü Peygamber efendimiz sünnet-i gayri müekkedeleri zaman zaman terk ettiğine nazaran icâbı halinde kılınmaması da sünnet olur. Farzın edasından sonra tesbihin yapılmasına da lüzum yoktur. Tesbih terkedilebilir, sonra da yapılabilir. Maksad daha çok mü'min kardeşinin cenaze namazına iştirakidir. İş dolayısıyla cenaze namazında bulunamayacak olanların, geçecek zamanlarına kazanmak için böyle hareket etmeleri evladır. Yüz kişinin münferiden kılacağı sünnet-i gayri müekkededen on kişinin cenaze namazına katılması daha faziletli bir amel-i sâlihtir. Hem farz yerine yetiriliyor ki sünnet sevabının fevkindedir, hem de cemaatin fazileti kazanılıyor. İleride dünya meşgalesi dediğimiz işlerin dinen ehemmiyeti tafsil edileceğinden burada zikrine lüzum görülmedi. Camideki cemaata gelince: Bu büyük emr-i mesnûnun vü-

Hatibin minberde işgal ettiği mevki, Makam-ı Ahmedîdir. Orada ancak mevzu ile ilgili ayetler ve hadis-i şerifler okunur ve açıklanır. Bunun dışında hikmetâmiz dahi olsa şiirler ve beyitler okumak veya yerli ve yabancı hukemâ ve feylesofların vecizelerinden bahsetmek makama hürmetsizliktir, yersizdir ve bid'attir.

“ HUTBE: BİR HAFTA İÇİNDE MUHİRTE, CEMİYETTE GÖRÜLEN FESADI, YOLSUZLUKLARI, HAKSIZLIKLARIN NEREDEN İBARET OLDUĞU VE BUNUN ÖNÜNE NASIL GEÇİLECEĞİNİ ANLATMAYA, VESİLEDİR. ”

cub derecesindeki ehemmiyeti etraflica düşünölmek gerektir. Cemaatin hikmeti, önce toplu bir halde farzın Allahın ve resulünün rızasının tahsile ma'tuf olması itibariyle büyük değeri vardır. Sâniyen cemaattan maksad, bir semtte bulunan Müslümanların birbirini yakından tanımasına vesiledir. Bu tanışma dayanışmaya vesiledir. Mademki Hadis-i Şerif'te buyrulduğu gibi : << Mü'minler bir binanın taşları, duvarları gibidir. Biribirini destekler ve ayakta durmasını sağlar. >> O halde cemaat arasında kendisinin gideremediği ihtiyacını mü'min kardeşine açar ve el birliği ile derdine devâ aranır. Cemaata gelemeyen olursa komşusu tarafından hâl ve hatır sorulur. Yardıma ihtiyacı varsa, yardım edilir. Ve bu suretle beş vakitte vuku bulan daimi temas kütleli kuvvetlendirir. Maksad da cemiyetin kuvvetli olmasıdır. Kur'ân-ı Kerîmin emri böyledir. Bundan başka umumu ilgilendiren hayat meseleleri olursa ayaküstü o işi bilen cemaattan biri işi aydınlatır. Müslümanın o işteki kâr ve zararını gösterir. Topluluk daima kâr getirir, zardan korur. Ondandır << Allah hayır üzerinde toplananlarla beraberdir. >> buyurulmuş. Üzölerek görölüyor ki, bugün bu

hikmetlerin hiçbirini anlaşılmamış, hemen hemen herkes ancak yirmi yedi sevap fazla kazanmak için cemaata koşmaktadır. Camide karşılaştığı bir âcizin halini öğrenmek istemezse ve elinden geldiğ kadar maddî manevî yardımına koşmazsa, cemaata gelmiş sayılabilir mi? Çünkü ne için camiye geldiğinin farkında değildir. << Hepiniz mes'ulsünüz... >> Hadis-i Şerif'inin şumulünü anlamamıştır. Mes'uliyetin nereden başlayıp nerede biteceğ kendi bahsinde görülecektir.

MİNBER:

İslâm dini, cuma namazına büyük bir ehemmiyet vermiştir. Peygamberimiz Efendimiz (sav) özürsüz üç cuma namazını üstüste terkeden mükellefin, münafilekler defterine yazılacağını beyan buyurmuştur. Kur'an-ı Kerîm Cuma ezamı okununca, işi gücü bırakıp namaza koşmanın lüzumunu emreder. Tabii şiddetli soğuk , kar, yağmur, kasırga gibi büyük maniler zuhur ederse, fakahamız terkine ruhsat vermişlerdir. Bunun dışında kanunî ya da zecrî mücbir sebepler de terke ruhsat verebilir. Çünkü o zaman vücubunun şartından olan izn-i âmm yok demektir. İki camide toplu olarak namaz kılma far-

zıyeti, müslümanların mutlaka haftada bir araya gelmesi ve hutbeyi dinlemesi içindir.

Hutbe: Bir hafta içinde muhitte, cemiyette görölen fesadı, yolsuzlukları, haksızlıkların nereden ibaret olduğu ve bunun önüne nasıl geçileceğini anlatmaya, vesiledir. Yoksa bugüne kadar yapılageldiğ gibi bir takım nafîle ibadetleri halka heyecanla anlatıp onları cemiyetin selametinden, kendi nimetlerine çevirmek için değildir. Hiçbir işi olmayan, ne kendisinin ne ailesinin geçimini düşünmek zorunda olmayan kimseler bile artık nafîle ibadetle meşgul olamazlar. Nafîle kapısı kapanalı hemen hemen bir asra yaklaşıyor. Her mü'minin etrafını farzlar, vacipler sarmıştır. Halka hizmeti bırakıp kendi nefsinin kurtarmaya, mertebe kazanmaya çalışmak kimseyi mesuliyetten kurtaramaz. Köşesinden kalkamayan pîr-i fani bile torununa, torununun çocuğuna, yoksa akrabasının veya komşusunun veya semtinin yavrularına kelime-i tevhidi, kelime-i şehadeti , amentüyü, ilm-i hâli, hatta ağızdan öğretilmesi kendi kendine yapacağı her türlü zikir, vird ve Kur'ân-ı Kerîm tilavetinden efdaldır. Şüphesiz nâssa faydalı olunamayacak ahvâl ve şerâitte herkes niyetine göre dilediğ ibadeti yapmakta serbesttir.

Bugün artık hutbede, ancak ve ancak cemiyeti ilgilendiren meseleler halka anlatılacaktır. Hatibin yalnız karşısında bulunan cemaatin seviyesine göre söz söylemesi ve onların anlayamayacağı kelimeleri ve cümleleri kullanmaması lâzımdır. Hatibin minberde işgal ettiği mevki, Makam-ı Ahmedîdir. Orada ancak mevzu ile ilgili ayetler ve hadis-i şerifler okunur ve açıklanır. Bunun dışında hikmetâmiz dahi olsa şiirler ve

CUMA BUGÜNKÜ KANUNLARA GÖRE TATİL GÜNÜ DEĞİLDİR. İŞ GÜNÜDÜR, DEVLET DAİRELERİ VE ÇARŞI, PAZAR AÇIKTIR. HERKESİ VAKTİNDE VE ZAMANINDA İŞİNİN BAŞINDA BULUNDURMAK DA VAZİFEDİR. CEMAAT YALNIZ YAŞILAR, EMEKLİLER VE İŞİ OLMAYANLARDAN İBARET DEĞİLDİR. BU BAKIMDAN HUTBE ZEMİN VE ZAMANA GÖRE NE ÇOK KISA NE DE UZUN OLMALI, MAKSADI TE'MİN EDECEK KADAR DEVAM ETMELİDİR.

beyitler okumak veya yerli ve yabancı hukemâ ve feylesofların vecizelerinden bahsetmek makama hürmetsizliktir, yersizdir ve bid'attir.

Kelâm-ı kibar, hukema ve felaşifenin Kur'an ve hadîs-i şerifleri te'yid eden sözleri kürsüden va'zda veya sohbet toplantılarında, konferanslarda söylenebilir veya mecmualarda yazılabilir. Hatibin makamın şerefini muhafaza için buna çok dikkat etmesi icâbeder.

Hutbe: Hamdele, salvele ve tardıye ya'ni Allah'a hamd ü sena Peygamberimiz Efendimize ve âl ve ashabına salât ve selâmdan ve duadan sonra hemen mevzuya başlar. Mevzuu ilgilendiren âyet-i kerime ve hadis-i şerifiy zikrettikten sonra açıklamaya girişir. Kısaca hutbenin diğer müstehabbatını eda' ettikten sonra hüsn-i hâtıme olarak her hutbe sonunda asırlardan beri sünnet-i mustahsene olan âyet-i kerimenin meâlen:

<< Allah bizlere her şeyde adaleti, herkese iyiliği, yakınlarımıza yardımını, her türlü kötülüklerden, haramlardan, isyandan kaçınmamızı emrediyor. Ve ashabından ve ikabından kurtulmamız için bütün hareketlerimizde, davranışlarımızda iyice düşünüp taşınmamızı ihtar ediyor. >> hükmünü beyan ettikten sonra, teberruken âyet-i kerimeyi okuyup minberden inmesi gerekir.

Cuma bugünkü kanunlara göre tatil günü değildir. İş günüdür, devlet daireleri ve çarşı, pazar açıktır. Herkesi vaktinde ve za-

manında işinin başında bulundurmamak da vazifedir. Cemaat yalnız yaşlılar, emekliler ve işi olmayanlardan ibaret değildir. Bu bakımdan hutbe zemin ve zamana göre ne çok kısa ne de uzun olmalı, maksadı te'min edecek kadar devam etmelidir.

Hatibin bu meyanda dikkat etmesi lâzım gelen bir husus daha vardır ki, bu da cami dışındaki inanmayan mütecevizlere minberden yumruk sıkmasıdır, bu lüzumsuz bir harekettir. Onlara cevap dışarıda, müteceviz iseler yazı ile konferansla, haddini bilmezlik yapıyorlarsa mislimisine mukabele etmek gerektir. Minberden cevap vermeğe kalkışmak, hatipten bir şey öğrenmek için camiye gelen cemaatı ihmal edip, asli vazifesi dışına çıkmak olur.

Cuma ve bayram hutbeleri müstakil ve ehemmiyetli birer vazifedir. Her camide bu vazifeyi hakkı ile ifa edecek imam bulmak müşküldür. Binaenaleyh şehirlerdeki küçük mescitler, köy ve kasaba camilerinde ileride imkân te'min edilinceye kadar hitabet, imamlara ait vazife dışına alınmalıdır. Bilhassa selatin camileri ile büyük şehirlerdeki ulu camilerin hatipleri bir imtihandan geçirilerek, ücret-i muayyene ile tayin edilmelidir. Bu vazifenin mutlaka Diyanet İşleri kadrosunda vazifeli bulunan zevat tarafından yapılması şart değildir. İlmî ve dinî yüksek tahsil yapmış olup da devletin başka hizmetlerinde veya serbest iş adamları arasında islâm enstitüleri, İmam-Hatip mektepleri veya diğer mekteple-

rin muallimleri arasından müsabakada kazanacak olanlardan en ehliyetlisini en büyük camilere, tatminkâr ücretlere hatip tayin etmelidir.

Ahlâki ve içtimaî mevzuları ihtiva eden ve hiçbir zaman ferdî

BİR VAİZ TÜM ÖMRÜNCE DİN VE DÜNYA MESELELERİNİ BU İKİ ASLA İRCA' EDEREK VAZİFESİNİ İFA' ETMİŞ OLACAKTIR. ÇÜNKÜ İBADET DE KABAHAT DE BU İKİ KELİMENİN İÇİNE GİRER. BİR FERDİN BÜLÜĞ ÇAĞINDAN İTİBAREN ÖMRÜNÜN SONUNA KADAR HER ÇAĞDA, HER MESLEKTE VE HER AN MÜKELLEF OLDUĞU VAZİFELER VE MES'ULİYETLER VARDIR Kİ İŞTE VÂİZ EFENDİ HER MÜKELLEFİN BÜTÜN HAYATI BOYUNCA KARŞILAŞMAK İHTİMALİ BULUNDUĞU HADİSELERİ GÖZ ÖNÜNE ALARAK VAAZLARINI ONA GÖRE HAZIRLAMASI GEREKİR.

ve şahsî nafîle ibadetlerle ilgili olmayan, planlı hutbelerin hazırlanması göz önünde bulundurulmalıdır.

Dinin, ibadet ve muâmelatını günün icaplarına göre amel-i salih düşünülerek, hakkın rızasını istihsale gayret, önce ulû-l-emr' sonra herkes için vecibe-i zimmettir.

KÜRSİ:

Kürsi: Ta'lim, irşad ve telkin makamı olan ve caminin asıl sahibi bulunan vâizlerin de diğer Diyanet vazifelileri gibi çok dikkatli ve hususî bir itina ile seçilmesi emr-i dinîdir. Selâtin ve ulu camilerdeki vâizler dini bilgisi ve salâhiyeti resmen ve imtihanla tebeyyün eden ameli ilmüne uygun, umumî kültürü münevver denen zümreden farksız ve halkın hissinden ziyade fikrine hitap eden, onları din ve dünya işlerinde istikamet içinde daimî harekete sevkedecek bir natıka ve kemâl ile mücehhez zevatı kürsilere çıkarmalıyız. Yoksa ferdî ibadetin tarifini ilmiyal kitaplarından nakleden ve halkı kendi köşesine çekilip nafîlelerle << Mâlik-i yevmiddin >> in huzurunda mes'uliyetten kurtulacağını zan ve telkin eden vâiz efendileri, aldıkları maaşlarla ve şimdiki kadar yaptıkları hizmetlere teşekkürle emekliye sevk etmek gerektir.

Mâlumdur ki din de, dünya da iki hüküm içindedir. Biri vazife, diğeri mes'uliyet. Yani bugün lisana giren tabirle: Ödev ve sorumluluk.

Bir vaiz tüm ömrünce din ve dünya meselelerini bu iki asla irca' ederek vazifesini ifa' etmiş olacaktır. Çünkü ibadet de kabahat de bu iki kelimenin içine girer. Bir ferdin bülûğ çağından itibaren ömrünün sonuna kadar her çağda, her meslekte ve her an mükellef olduğu vazifeler ve mes'uliyetler vardır ki işte vâiz efendi her mükellefin bütün hayatı boyunca karşılaşmak ihtimali bulunduğu hadiseleri göz önüne alarak vaazlarını ona göre hazırlaması gerekir.

Vaizin, halkın camide en kesif bulunduğu, Cuma ve bayram namazları ile tatil günleri herkesi ilgilendiren en umumî ve en lüzumlu mevzuları seçmesi lâzımdır.

Vaazlara mutlaka namazdan en az yarım saat evvel başlanmalıdır. Namazdan sonra yapılacak vaazlar, fıkıh kitaplarından bahisler dini bahisler okunmağa inhisar etmelidir. Çünkü namazdan sonra işi olanlar işleri başlarına dönerler. Ve işi olmayanlar camide kalırlar. Cami cemaati namaz için geleceklerinden, namazdan evvel vaaz etmek itiyadı bütün camilerde kabul ve tatbik edilecek olursa, istifade etmek isteyenler vakti müsaitse mümkün olduğu kadar erken camiye gelebilir. Fakat namazdan sonra kalamazlar. İşte camiye ait olan amâl-i sâlihanın hulâsası şimdilik bundan ibarettir.

Dipnot: “Bu yazı, Nisan 1968 tarihinde yayınlanan İslam Düşüncesi Dergisi'nin 5. sayısından iktibas edilmiştir.”

MARMARA İLAHİYAT CAMİİ TASARIMINDA ÜSLÜP VE ŞEHİRCİLİK KRİTERLERİ

HÜDAİ SIRRI
ŞENALP

Şehir Plancısı

CAMİ MİMARİSİ TARTIŞMALARI - KLASİK VE "MODERN"

Cami Mimarisi Cumhuriyet dönemi içerisinde yaklaşık son 50 senedir problemlili bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Cami, "Modern" Cami ikilemi ile bir çıkmaza girmiş olan bu tartışma, her iki akımı savunan tarafların konuya sağlıksız bakışı ile ideolojik bir kamplaşma meselesine dönüşmüştür. Bu kamplaşmada tarafların bir kısmı "modern" cami mimarisini savunup, hakikatte camileri aktif kullanmayan kişilerden oluşurken, yapılan eserleri taklit diye yaftalayıp konuyu derinlemesine tartışmaktan kaçınmaktadır. Klasik cami mimarisini savunanlar ise camileri aktif kullanan kişilerden oluşmakta olup, "modern" camilerin cami gibi hissettirmediğini, dolayısıyla bu yapılara cami denemeyeceğini savunmaktadırlar.

Halbuki, cami mimarisi klasik ya da "modern" ikilemine sokularak sahip olduğu asıl değerler göz ardı edilmekte ve iki taraf da konuya hatalı yaklaşmaktadır. Yapılan klasik cami örneklerinin, teknik olarak bire bir taklit olması mümkün değildir. Bunlar klasiğin kötü mimari detaylar, oranlar ve malzemeler ile bozulmuş ve başkalaşmış bir halidir. Klasik üslupta inşa edilmiş bazı önemli numune yapılar ise künde kari, çini,

metal işleri, rölyefli mermer işçiliği, mukarnas ve geometrik desenlerin doğru oranlar ve detaylar ile, Mimar Sinan'ın da temsil ettiği Hassa Mimarlar Ocağı mimarlık ekolünün icab ettirdiği bir şekilde, arşın ölçüsü kullanılarak uygulanmış, çağımıza uygun yapılar. Bu yapılara örnek olarak son yüzyılda inşa edilmiş Mimar Kemaleddin'in Bebek'teki Humayun-u Abad Camii (1913), Vasfi Egeli'nin Şişli Camii (1949), Cevat Ülger'in Küçükusu Zihni Gürler Camii (1975) ve Muharrem Hilmi Şenalp'in Aşkabad Ertuğrul Gazi Camii (1998), Tokyo Camii (2000) verilebilir.

CAMİ "MODERN" OLUR MU?

"Modern" cami ise ayağı yere basmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir caminin klasik olup olmadığını ve klasiğe ne kadar uygun olduğunu, detaylarını 16.yy bir cami ile karşılaştırarak anlayabiliriz. Fakat "modern" diye sunulan bir caminin modernlik ölçütünü kıyaslayabileceğimiz ne bir yapı ne de bir üslup bulunmaktadır. "Modern" diye sunulan bütün yapılar, her biri ayrı telden çalan, sosyal, psikolojik, tarihi birçok tasarım hususunu göz ardı eden bir şekilde vücuda getirilmektedir.

Bu yapılara modern denmesi farklı bir ikilemi daha içinde barındırmaktadır.

Modernlik, modernite ve modern gibi kavramlar sekularizme ait dinin varlığını kabul etmeyen hayat biçimlerini ve bu hayat biçimine ait nesnelere ifade etmektedir. İslam dini ise sekularizmin her türlü mantığına doğal olarak uymayacağından ve sadece İslam için değil, bütün dinler için sekularizm dinin yerine kendisini koyduğundan, örneğin “modern” Müslüman ya da “modern” Budist kavramları ne kadar absürt ise, “modern” cami ve “modern” ibadethane kavramlarının da o kadar absürt bir mantığı olduğu aşikardır.

Cami mimarisi ya da tasarımı asla salt bir şekilde mimarlık alanına giren bir faaliyet olamaz, çünkü mimarın iş tanımına girmeyen birçok parametre de tasarlama faaliyetinin içinde mecburi olarak yer almaktadır. Mihrab, minber, kürsü, kible duvarı, saf mesafesi, vaaz ve kıraat esnasındaki ses ve ezanın yüksekçe bir yerden okunması gibi birçok değişmez yanında, bu değişmezlerin asırların getirdiği kültür birikimi ile başta Fıkıh, Kalam, Tasavvuf gibi İslami ilimler olmak üzere; dil ve edebiyat, estetik, tarih, ahlak, psikoloji ve sosyoloji gibi alanların tasarım faaliyeti içerisinde varlığı bu süreci yalnızca bir mimari tasarım faaliyeti olmaktan çıkarır. Özellikle İslam Mimarisini incelendiğinde binaların dört duvardan ibaret olmadığı, bu alanların da tasarım içerisinde var olduğundan dolayı camilerin mimari olarak fonksiyondan çok, sembol değerinin ön planda olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple, tasarım faaliyetini bir fonksiyon ve proje meselesi olarak görmek, bu açı-

dan büyük bir hatadır, çünkü cami diğer yönleri ile fonksiyonel bir ibadet mekânı değil, İslam Dini'nin hayata ve gerçekliğe bakışının mücerred ve müşahhas bütün unsurlarının toplanarak mecz olduğu, insanların da bu değerler çerçevesinde cem olduğu binayı tarif eder. Bunlar göz ardı edildiğinde İslam'dan arındırılmış camilerle karşı karşıya kalmaktayız.

CAMI MİMARİSİNDE ÜSLUP KRİTERİ VE ŞİİRİYET NEDEN ÖNEMLİ VE NASIL BOZULDU?

Cami mimarisinin bozulma sebeplerini mimari üslubun bo-

zulduğu anı irdelersek sorunları daha iyi tespit edebiliriz. Aslında bu bozulma sadece cami mimarisinde değil, şehir ölçeğinden başlayarak, konut, çarşı, iş alanları gibi her tür mimaride görülmüştür. Bunların yanında kültürle ilgili hemen hemen her alanda bu bozulma tesirleri görülmekle beraber başka bir yazının konusu olmayı hak edecek kadar tafsilatlıdır.

18.yy'dan itibaren Batı'nın teknolojik üstünlüğü karşısında her alanda bütün Dünya milletleri etkilendiği gibi, İslam Dünyası da önce zihni ardından ekonomik ve askeri olarak sömürgeleştirildi.

Aynı plan tipi, kütle ve mimari elemanlara sahip Nuruosmaniye Camii ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii arasındaki üslup farkları ve Nuruosmaniye ile bozulan üslup ve oranlar resimlerden izlenebilir.

Basit ve masummuş gibi görülen bu zihni sömürgeleşme hareketi kendini cami mimarisi alanında ilk olarak Mimar Sinan eseri olan Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nin mimarisini farklı bir kisveye büründüren Nuruosmaniye Camii (1755) örneğinde kendisini göstermiştir. Coğrafi keşifler ve Amerika yerlilerinden çalınan altınlarla Avrupa'da birden ortaya çıkan zenginleşmenin ortaya koyduğu Barok Sanat ve Mimarisi ilk kez bir İslam başkentinde zahir oluyordu. "Bozuk İnci" anlamına gelen Barok sanat ve mimarisinde, kalemışı

ve çini desenlerinde kullanılan üsluplaştırılmış motifler yerine detaylarındaki gölgelendirmeler, mimari elemanlara verdiği yeni amorf hatlar, mukarnas ve geometrik desenleri ortadan kaldırdığı ve cephe düzenlerinin oranlarını İslam Mimarisi prensiplerinden uzaklaştırması ile yüzyıllar içerisinde birikmiş olan İslam Sanat'ının tevhidi özelliklerini ve üsluplaştırma/stilizasyon imkanlarını ortadan kaldırmaktadır. Mimari'de vahdette kesret/kesrette vahdet prensibi yerine yalnızca kesreti, madde ve mana birlikteliği yerine yalnızca maddeyi,

üsluplaştırma ve stilizasyon ile varlığın tevhide ve neticede sonsuzluğa ulaşması ifadesi yerine, gölgeli mimari ve tezyini unsurları ile varlık iddiası ile kesreti vurgulaması ile mimarlık tarihinde her alanda büyük bir kırılmanın görüldüğü bir eser olmuştur.

Bu bahsedilen kırılmanın sebep olduğu bu ani üslup değişimi, cami tasarımında üslup konusunun en önemli konulardan biri olduğu neticesini çıkarmaktadır. Bir binanın sahip olduğu üslubun değişmesi doğrudan binanın estetik algılanışını, yani şiiriyetini olduğu gibi değiştirmektedir. Çünkü, güzel bir eser, sahip olduğu renk, oran, doluluk-boşluk, hacim, mekanlar arası geçiş gibi kriterlerle aynı şiir yazımındaki gibi kriterlere sahiptir. Mimar, ressam, karikatürist Cevat Ülger bu hususla ilgili şu önemli sözleri paylaşmıştır:

"İşte Süleymaniye, yanına yanaşalım... Ve işte minareler; bunlar acaba resim değil midir? Heykel değil midir? Yaklaşalım; işte kapı, bu mukarnaslar, heykel, resim, müzik, şiir değil mi? Ve işte kitabe... Bu kadar müzikle dolu, şiirle dolu, resim ve rölyef

**18.YY'DAN İTİBAREN BATI'NIN TEKNOLOJİK ÜSTÜNLÜĞÜ
KARŞISINDA HER ALANDA BÜTÜN DÜNYA MİLLETLERİ
ETKİLENDİĞİ GİBİ, İSLAM DÜNYASI DA ÖNCE ZİHNİ ARDINDAN
EKONOMİK VE ASKERİ OLARAK SÖMÜRGELEŞTİRİLDİ.**

tasavvur edilebilir mi? Kaynaşan zenginliklere gözlerimizi ve kulaklarımızı kapatarak geçelim, içeri girelim. İşte bir mekân; mimarî mi, resim mi, müzik mi, heykel mi, şiir mi? Evet hepsi! Pilpayeler arasındaki kemerlerden, mekânın derinliklerine girebilir, nispet denen şeyin şiirini yaşayabilirsiniz. İşte sanatların birleşmesi...”

İşte bundan dolayı Marmara İlahiyat Camii'nin tasarımında dikkate alınan ilk kriter üslup kriteridir. Üslup kriterinin bu kadar önemli olmasının sebebi, yukarıda bahsedildiği gibi Klasik Osmanlı Mimari'sinde halen

aşılammış ve anlaşılammış olan mekânın şiiriyeti meselesi bulunmaktadır. Nuruosmaniye Camii'ndeki bu üslup değişimi klasik mimarinin şiiriyetinin kendisinden sonra yapılmış binalara tevarüs etmesini engellemiştir.

MARMARA İLAHİYAT CAMİİ'NDE MEKAN'IN ŞİİRİYETİ VE ÜSLUP KRİTERİ

Camide kullanılan kırlangıç tavan tekniği, Orta Asya'daki Pamir Yaylası'ndan, Erzurum, Sivas, Kırşehir başta olmak üzere Orta Anadolu'ya kadar süreklilik arz eden kadim bir yapı tekniğidir. İslâm'ın özündeki “vahdet-

te kesret, kesrette vahdet” yani birlikte çokluk, çoklukta birlik mefhumunu en iyi simgeleyen bu teknik, ahşap parçaların üst üste bindirilmesiyle oluşan bir tavan sistemidir.

Bu tasarıma göre kubbe, oniki-gen kasnakların Klasik Mimari'de kullanılan penci kemer şeklinde küçülmüş halinden ibarettir. Pencere oluşturacak şekilde, oniki-genlerin geometrisinden neşet eden camdan helezon kubbenin beyazlığını yaparak kubbe alemine doğru dönerek çıkmakta ve en üstte merkezdeki mukarnas cam örtüye ulaşmaktadır. Burada, çokluğun birliğe veya suyun

**MARMARA
ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
CAMİİ, ÜNİVERSİTENİN
ÜSKÜDAR
BAĞLARBAŞI'NDAKİ
YERLEŞKESİ İÇİNDE
YER ALMAKTADIR.
BAĞLARBAŞI
SEMTİ ÜSKÜDAR VE
KADIKÖY GİBİ ÖNEMLİ
MERKEZLER İLE
BOĞAZIÇI KÖPRÜSÜ'NE
YAKINLIĞININ YANI
SIRA SON YILLARDA
TOPLU ULAŞIMDA
KAVŞAK NOKTASI
HALİNE GELMİŞTİR.**

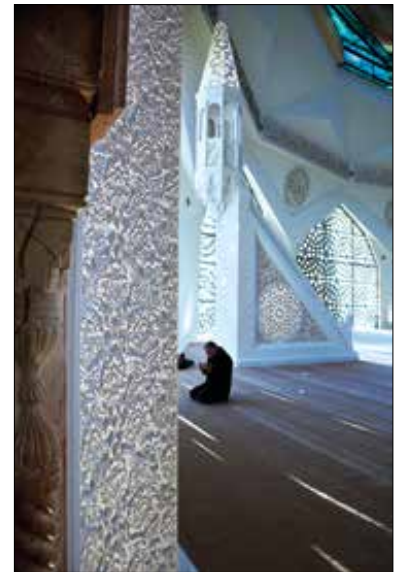
denize kavuşması şeklinde bir metafor bulunmakta ve bu kavuşma insanın akli tarafından olmasa bile, hissiyatı tarafından algılanmaktadır. Caminin maviliği ve kubbenin beyazlığı arasında ise varlık – yokluk dualitesi kişiye hissettirilmektedir.

Osmanlı mimarisinin ahenk ve tenasübüyle bugünün malzeme ve teknik imkanları mezcedilerek malzeme-biçim ilişkisine farklı bir yorum ve boyut getirilmiştir. Bu nispet ve ahengi sağlamak için, bütün ölçülendirmelerde “metrik sistem” değil, “arşın” kullanılmıştır.

MARMARA İLAHİYAT CAMİİ TASARIMINDA ŞEHİRCİLİK KRİTERİ

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camii, Üniversitenin Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki yerleşkesi içinde yer almaktadır. Bağlarbaşı Semti Üsküdar ve

Kadıköy gibi önemli merkezler ile Boğaziçi Köprüsü'ne yakınlığının yanı sıra son yıllarda toplu ulaşım kavşak noktası haline gelmiştir. Bu bağlantıları sağlayan iki önemli akstan biri Cami'nin üzerinde bulunduğu Mahir İz Caddesi, diğeri bağlantılı olduğu Nuhkuyusu Caddesi'dir.

Topu taşıma açısından en önemli husus ise caminin yapımı tamamlanmış olan Üsküdar – Ümraniye metro hattının önemli duraklarından birisi olmasıdır. Camii'nin inşaatı başlamadan önce, belediye yetkilileri tarafından cami ve metro entegrasyonu çok önemli bir konu olarak ele alınmıştır. Netice olarak metro çıkışı camiye olabilecek en yakın noktaya konumlandırılmıştır. Metrodan camiye doğrudan giriş söz konusu olabilecek iken, güvenlik gerekçeleri ile bu iki farklı fonksiyonun ayrı değerlendirilmeleri gerektiği sonucu ağır basmıştır.

Caminin hemen yanındaki alışveriş merkezi ve yakın çevresinde gelişmiş bulunan Merkezi İş Alanı'nın oluşturduğu yoğunluk nedeniyle vakit namazlarına devam eden cemaat sayısı oldukça fazladır. Karacaahmed Mezarlığı'na yakın olması nedeniyle sık sık geniş katılımlı cenaze namazlarının da kılındığı İstanbul'un en yoğun kullanılan camilerinden biridir.

Dolayısıyla, şehircilik açısından en temel tasarım konusu; cami

her ne kadar üniversite yerleşkesi dahilinde de olsa, bir ibadethane yapısı olarak en geniş manada dışa açık olma zaruretinin çözüme kavuşturulmasıydı. Özellikle cuma namazları zarfında bu kalabalığı alan dahilinde ağırlayabilmek adına, öncelikle ana ibadet mekanına erişim Mahir İz Caddesi cephesinden çıkılan geniş bir ön avlu üzerinden 2 noktadan sağlanmaktadır. Avlu, bir şehir meydanı vasfında toplanma – dağılma noktası olarak fonksiyon görmesinin yanı sıra, kalabalık zamanlarda Cuma ve cenaze namazlarının eda edilebileceği geniş bir yer olarak düşünülmüştür. Bu geniş alan cami ile birlikte şadırvan ve alt katlara inen merdivenler vasıtasıyla çev-

relenerek mekânlaştırılmıştır. Avlu ve cami girişi kaldırım seviyesinden bir miktar yükseltilerek alt katlara merdivensiz bir şekilde girilmektedir. Avlunun altında bu alt katta bulunan konferans salonu, dersaneler, sinevizyon odaları, sergi alanları ve kitap kafe ile sosyal hayata ait bir çekim merkezi olarak düşünülmüştür. Bütün bu fonksiyonlar, geniş açıklıklı bir fuaye etrafında kurulan alt kat da bir yer altı meydanı haline getirilmiştir. Alt kattaki fuayenin en önemli mekân, caminin izdüşümünü düşeyde takip eden, Türk üçgenli, yüksek tavanlı, üstteki caminin plandaki devamı olan 2. bir camiidir.

CAMI VE ESTETİK

BÜŞRA DURAL

Mimar

Yükseltiye yerleştirilen camii; orada belirginleşir, parlar ve bulunduğu semtin bir nişanı halini alır. Bu belirginleşme etrafındakileri ezici ya da yok sayıcı bir yükseliş değildir. Aksine doğru bir nispet ile inşa edilmiş bir camii, bulunduğu yer ile uyum arz eder ve çevresinin ihyasına katkıda bulunur.

Bir şehrin, göze ilk değdiği anda İslam şehri olduğuna dair ipucu veren başlıca yapı kuşkusuz camileridir. Kadim medeniyetimizde her şey bir camii ile başlamamış mıdır? Şehir, ilk cem olunacak yerin tayini ve inşası ile doğmuştur. Bilhassa, ait olduğu medeniyetin tüm inceliklerini en ufak ayrıntısında dahi yansıtmaya devam eden, kendisine eklenmiş her unsurun sebebi ve doğurduğu sonucu ile tam bir bütünlük arz eden tarihi camilerimizi yüzünden okumak ayrı bir zevk vermektedir. Bahsi geçen tarihi değeri olanlar gibi, özenle uygulanan günümüz örnekleri de bizlere bu zevki tattırmaktadır.

Bir evi, bir binayı, bir köprüyü ve bir mabedi estetik kılan kendi içinde barındırdığı birçok sırrı vardır. “Duyu yoluyla kavrama” anlamına gelen estetik sözcüğünün tat veren bir unsur olarak mimariye dahil olmasındaki başlıca kriterleri; yapının içinde bulunduğu bağlam ile kurduğu ilişki, kütlelerin

Yağ Camii, Adana

birbiri ile olan dengesi, nispeti (oranı), biçimi, dokusu, malzemesi, iç mekan kalitesi şeklinde sıralayabiliriz. Seyretmekten hoşlandığımız bir camiye de bize “güzel” gösteren; çevresiyle uyum içinde oluşu, kubbeleriyle minaresiyle

kurulan denge, malzemesindeki dokunun tamamlayıcılığı, akustik başarısı veya muazzam tezyin edilmiş iç mekanı olabilir.

Kent estetiği düzeyinde baktığımızda ise camilerin silüet değerine olan katkıları ön plana çıkmaktadır. Kimi zaman bir tepeyi ihya şekli olarak rastladığımız cami, topografyaya uyumlu serpilmemiş yapılar arasından adeta bir inci gibi belirivermektedir. Yükseltiye yerleştirilen camii; orada belirginleşir, parlar ve bulunduğu semtin bir nişanı halini alır. Bu belirginleşme etrafındakileri ezici ya da yok sayıcı bir yükseliş değildir. Aksine doğru bir nispet ile inşa edilmiş bir camii, bulunduğu yer ile uyum arz eder ve çevresinin ihyasına katkıda bulunur. İşte bu noktada minareler silüet değerine yaptığı katkı ile kent estetiğine dahil olmaktadır.

Bugün, ezici yapılı çevre arasında sıkışıp kalmış yüksek binaların çevrelediği camilerin, minarelerini dahi uzaktan görmekte zorlanmaktayız. Bu gerçek, mimarinin her alanında olduğu gibi mabetlerimizin inşasında da ancak incelen ruhlarımız ile yer yüzünü güzelleştirebileceğimizi doğrular niteliktedir. Oysa kent yaşamının koşturmacası içerisinde bir vista noktası hüviyeti kazanması, önünde buluşulup bahçesinde vakit geçirilecek, manevi ikliminin esintileriyle belki tefekküre sevk edecek bir mekan haline gelmesi ise camilerin günlük hayatımıza kattığı güzelliklerdendir. Bu bağlamda bir ibadet mekanı olmaktan çok

Gazi Ahmet Paşa Camii Şadırvanı, İstanbul

Süleymaniye Camii, İstanbul

öteye geçerek, camilerin kent yaşamına kattığı estetik de dikkate şayandır.

Bir yapı olarak camiye ele aldığımızda ise, İslam'ın yayılmaya başladığı dönemlerden günümüze kadar, biçimsel ve işlevsel olarak gelişim ve değişimine tanık olmaktadır. "Namazgâh" ismini verdiğimiz üstü ve çevresi açık formu bugün kubbesiyle, mina-

resiyle zihnimizde şekillenen bir hale evrilmiştir. Elbette İslami açıdan baktığımızda cami mimarisine dair herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Nitekim günümüzde de modern mimari esintiler camileri de etkisi altına almış ve dünyanın bir çok yerinde bir çok farklı biçime sahip cami tasarımı denenmektedir. Kimi zaman tartışmaların odak

Mevlid-i Halil Camii Revakları, Şanlıurfa

“BUGÜN, EZİCİ YAPILI ÇEVRE ARASINDA SIKIŞIP KALMIŞ YÜKSEK BİNALARIN ÇEVRELEDİĞİ CAMİLERİN, MİNARELERİNİ DAHİ UZAKTAN GÖRMekte ZORLANMAKTAYIZ. BU GERÇEK, MİMARİNİN HER ALANINDA OLDUĞU GİBİ MABETLERİMİZİN İNŞASINDA DA ANCAK İNCELEN RUHLARIMIZ İLE YERYÜZÜNÜ GÜZELLEŞTİREBİLECEĞİMİZİ DOĞRULAR NİTELİKTEDİR.”

Üç Şerefeli Camii, Edirne

noktası olan bu konu ve farklı uygulamalara yaklaşım, kuşkusuz sadece biçimsel eleştirilerden ibaret değil, tasarlanan camilerin tesis ettikleri manevi iklim ve toplum açısından atfedilen estetik değer nokta-i nazarından olmalıdır.

Kadim medeniyetin güzide mirası arasında yer alan bir başka oluşum da külliyelerdir. Bir çok yapı birimini bünyesinde barındırması ile toplumun çeşitli ihtiyaçlarını aynı anda karşılayabilecek, merkezinde caminin bulunduğu külliye arazilerinde; han, medrese, kütüphane, aşevi, hamam gibi ek birimler bulunmaktadır. Fakat bu birliktelikte,

her birimin birbiri ile ilişkisi ince ince düşünülmüş, birinin diğerinin işleyişine engel olmaması yerleşim kararını etkileyen öncelikli unsur olmuştur. Örneğin hanlar, ticari sirkülasyonun diğer birimlere rahatsızlık vermeme için genellikle cadde kotuna yerleştirilmiş, ibadet ve eğitim mekanları ise sükunetin temin edilmesi amacıyla nispeten geriye çekilmiştir. Aynı şekilde medresede öğrenim gören öğrencilerin manevi eğitiminde tamamlayıcı olması açısından medrese-cami arasındaki ilişki ve geçiş özel olarak düşünülen ayrıntılardan olmuştur.

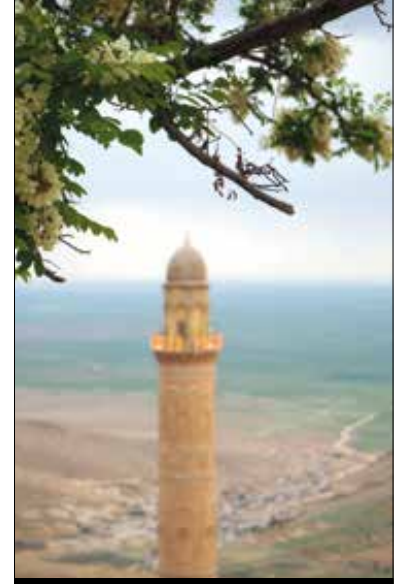
Bu hassasiyete sahip bir gelene-

ğin devamı olarak günümüzde alt katları dükkan haline getirilmiş, avlu ya da bahçeden feragat edilerek ticari kaygıların ön planda tutulduğu örnekler hepimizin içini acıtmaktadır. Bu durum verdiği manevi hasar ile kalmayıp, yapının estetiğini de elinden almaktadır. Diğer taraftan cami mimarisinde bir standardizasyona doğru alınan yol, buna karşın estetik noktasında toplumsal bir ortak kabulün olmaması bugün, karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Geçen zaman, değişen dünya, gelişen teknoloji, evrilen estetik anlayışının cami tasarımlarını da etkisi altına alması kaçınılmazdır. Geline bugünkü nokta, bazı detayların üzerinde dikkatle durulmasını elzem kılmaktadır. Camii, herhangi bir

GEÇEN ZAMAN, DEĞİŞEN DÜNYA, GELİŞEN TEKNOLOJİ, EVRİLEN ESTETİK ANLAYIŞININ CAMİ TASARIMLARINI DA ETKİSİ ALTINA ALMASI KAÇINILMAZDIR. GELİNE BÜGÜNKÜ NOKTA, BAZI DETAYLARIN ÜZERİNDE DİKKATLE DURULMASINI ELZEM KILMAKTADIR. CAMİİ, HERHANGİ BİR YAPI OLMADIĞI GİBİ SIRADAN BİR YÖNTEM İLE DE TASARLANAMAYACAK BİR MİMARİDİR.

yapı olmadığı gibi sıradan bir yöntem ile de tasarlanamayacak bir mimarıdır. İbadet veya ziyaret sebebiyle gelen misafirlerine hem konforlu bir yapı ve mekan kalitesi sağlamalı hem de manevi iklimi destekleyici bir ifadeye sahip olmalıdır. Bu da, sadece bir bina inşa etmenin çok ötesinde bir hassasiyeti gerektirmektedir. Yalnızca mimari hünerlerin, teknolojik gelişmelerin, mühendislik becerilerinin sergilendiği yapılar ortaya koymak, asıl gaye olmamalıdır. Tüm bu göstergelerin öncesinde, görünürde sade ve ölçülü bir üslup ile İslam'ın tevazuda bulunduğu zenginlik yansıtılmalı, içine girildiğinde ise kaliteli, özenle ve yeteri kadar tezyin edilmiş iç mekan ile huzurlu bir atmosfer hedeflenmelidir. İslam düşünce sisteminin mimariye aksettiğinde karşımıza çıkan mütevazı tavır, yapının harcından eksik edilmemelidir. Her şeyde olması gerektiği gibi mimaride de estetik kaygıların derdine düşülerek israfı mahal verilmemeli, görünürde yükselen yapı gönülde alçaltılmamalıdır. Müslümanın gönül dünyasındaki inceliklerin birer birer nakşedildiği camiler, içinde yapılan ibadeti daha da güzelleştirmektedir. Zira güzel olan sevilir, kalbi sıcaklığı da beraberinde getirir. Camiler; yalın ve aşırıdan kaçınılmış mimarisi, titizlikle işlenmiş tezyinatı, içeriye sızan ve kalbi aydınlatan gün ışığı, üzerinde İslam sanatının pek çok çeşidini görebildiğimiz minberleri ve mihraplarıyla kaliteli ve estetik bir iç mekana kavuşmaktadır. Hassas bir terazi, İslam'ın feneri ve ince ruhlar ile inşa edilecek camiler, görenlerin, gelenlerin de ruhlarını incelten bir hal al-

Ulu Camii Minaresi, Mardin

Piyale Paşa Camii, İstanbul

maktadır. Gerek kent düzeyinde gerekse yapı özelinde durulması gereken nokta tam da burasıdır. Öyle ki; bu şekilde bir yaklaşımla taş gibi kaba bir malzeme incecik bir zarafete dönüşmekte, ahşap önceki yaşamındaki canlılığına kavuşmakta, boyalar o duvarlarda en güzel tonunu bulmakta, kelimeler yazılı oldukları levhaları kıymetlendirmektedir.

TÜRK MİMARİSİ'NDE CAMİ

**AHMET VEFA
ÇOBANOĞLU**

*İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
Dr. Öğretim Üyesi*

Türk Mimarisi'nde camilerin plan olarak gelişimi erken İslam coğrafyasında yaygın olarak kullanılan çok ayaklı yapılara göre farklılıklar göstermektedir. Önceleri ele alınan ve bölgelere göre değişiklik gösteren bazı denemeler, sonrasında merkezi kubbeli şemaya doğru bir tercihe yönelmiştir.

ANADOLU DIŞI

İlk Müslüman Türk devleti olan **Karahanlılar** devrinde ele alınan camilerde erken dönemde merkezi kubbeli planların kullanılmış olması dikkat çekici olmuştur. **Hazar Camii** kare planlı bir yapı olup merkezde sivri kemerlerle birbirine bağlanmış dört silindire paye üzerinde bir kubbenin dört yönünde yarım tonozlar ve dört köşede de birer küçük kubbe bulunmaktadır. **Talhatan Baba Camii**'nde ise enine dikdörtgen bir alanda merkezdeki kubbe iki yanda ikişer küçük tonozla mekânı örtmektedir. Her iki plan tipide çok sonraların (XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı'da) ideal şemaları olarak karşımıza çıkacaktır. **Gazneliler** devrinden **Leşker-i Bâzâr Ulu Camii**'nin (XI. yüzyıl başı) mihraba paralel iki nefli ve mihrap önünde bu iki nefi kesen bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük Selçuklular cami mimarisinde mihrap önündeki kubbeli mekânların gelişimiyle abidevi örnekler ortaya koymuştur. Mihrap önü kubbeli mekânının

bir eyvanla birleşmesiyle oluşan "köşk tipi" cami yanında 1135'ten itibaren dört eyvanlı avlulu düzenleme vazgeçilmez şema olmuştur. XII. yüzyılın ortalarında mihraplarda yapılan alçı süslemeler kabarık ve girift bitkisel motifleriyle dikkat çekicidir.

İsfahan Cuma Camii'nde 1080 tarihli Melikşah kubbesi (mihrap önü kubbesi) ve bunun kuzeyindeki 1088 tarihli Terken Hatun kubbeli mekânı caminin ilk evresini oluşturmuştur. Mihrap önü kubbesinin üç yönde üçlü açıklıklı olması daha sonraki gelişmelere örnek teşkil eder. Ayrıca 1135'te **Zevvare Cuma Camii**'nde uygulanan mihrap önü kubbeli ve dört eyvanlı revaklı avlulu şema, daha sonra İsfahan'da ve diğer yapılarda da uygulanmıştır. **Gülpayegan Cuma Camii** (1108-1118), mihrap önü kubbeli bir yapı olup XVI-II. yüzyıl sonunda dört eyvanlı avlulu hale getirilmiştir. **Kazvin Cuma Camii** (1113 veya 1119), de ilk aşamada mihrap önünde kare planlı kubbeli mekân iken 1135 ten sonra dört eyvanlı avlulu

hale gelmiştir. **Ardistan Cuma Camii** (1158-1160)'de mihrap önü kubbeli ve dört eyvanlı avlulu olarak inşa edilmiştir. **Barsiyan Cuma Camii** (1134)'nde kare planlı kubbeli mihrap önü mekân üç yönde üçlü açıklıklıdır. Yanlarda eklenen birimlerle bağlantılara işaret eden izler mevcut olup kible duvarına bitişik özgün minaresi ile günümüze ulaşmıştır. Silindirik formlarıyla Karahanlılar'da başlayan gelişimi devam ettiren Büyük Selçuklu Minareleri'nden Damgan Cuma Camii Minaresi (1058) mavi ve firuze sırlı kare parçalarla oluşmuş kabartma örgülü kufi yazısıyla erken tarihli çinili bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Save Cuma Camii Minaresi (1061), Zevvare Pa Menar Mescidi Minaresi (1068), Kaşan Cuma Camii Minaresi (1073), Barsiyan Cuma Camii Minaresi (1097), Çar Minare (1112) ve Sin Minare (1129) bu dönemdeki önemli eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı coğrafyada İlhanlı devrinde inşa edilmiş olan **Netanz Cuma Camii** (1305) dört eyvanlı revaklı avlulu plandadır. **Verâmin Cuma Camii** (1322-1326) dört eyvanlı revaklı avlulu ve mihrap önü kubbeli bir yapı olarak ele alınmıştır. **Yezd Cuma Camii** (1365) eyvanlı avlulu mihrap önü kubbeli plana sahip olmakla birlikte yüksek taç kapısındaki çifte minareleriyle dikkat çekici bir yapıdır. İlhanlı sonrasında bölgede hâkim olan Timurlu devrinde ele alınmış olan

Beyşehir Eşrefoğlu Camii

Amasya Burmalı Camii

Meşhed Ulu Camii (1418) ve Semerkant'ta yer alan **Bîbî Hanım Camii** (1405) benzer prensiplerde planların tekrar edildiği, çinilerle de kubbe ve mekânların çok zengin bir biçimde süslendiği yapılar olarak karşımıza çıkar. Anadolu'nun güneyinde, Suri-

ye ve Irak'ın kuzeyinde Zengi hâkimiyeti zamanında ele alınan camiler genelde Şam Emeviye Camii'nde olduğu gibi revaklı bir avlunun güneyinde mihraba paralel neflerden oluşan planlara sahiptir. Çapraz tonoz örtülü neflerden biri mihrap önünde

DOSYA

kubbe ile kesilmiştir. **Halep Ulu Camii**, **Urfa Ulu Camii**, **Cizre Ulu Camii**, **Musul Ulu Camii** ve günümüze gelmemiş olan **Erbil Ulu Camii** (1190) bu dönemde inşa edilmiş yapılardır.

ANADOLU

Anadolu'da yapılan ilk camiler Büyük Selçuklular devrine aittir. Ani'deki **Menûçîhr Camii** (1072-1086) erken tarihli bir yapı olup sekizgen gövdeli minareye sahiptir. Diyarbakir, Siirt ve Bitlis Ulu Camileri'nde mihraba paralel şemalar ele alınmıştır. Diyarbakir Ulu Camii (1091-1092) mihraba paralel üç nefli ve bu nefleri mihrap aksında kesen transeptte sahip olup önünde revaklı bir avlu bulunmaktadır. Yapı plan itibariyle Şam Emeviyye Camii'nin planını kubbesiz olarak tekrarlar. Siirt Ulu Camii

ANADOLU'DA YAPILAN İLK CAMİLER BÜYÜK SELÇUKLULAR DEVRİNE AİTTİR. ANI'DEKİ MENÜÇİHR CAMİİ (1072-1086) ERKEN TARİHLİ BİR YAPI OLUP SEKİZGEN GÖVDELİ MİNAREYE SAHİPTİR. DİYARBEKİR, SİİRT VE BİTLİS ULU CAMİLERİ'NDE MİHRABA PARALEL ŞEMALAR ELE ALINMIŞTIR.

Balat İlyas Bey Camii

(1128'den önce) enine gelişen şemada kible yönünde yan yana üç kubbe, bunun kuzeyinde ise iki paralel tonozlu neften meydana gelmektedir. Bu nefler dikine bir tonozla kesilmiştir. Mihrap önü kubbeli mekânın önündeki çini süslemeli mihrabiyeler ve yapının kuzeyinde camiden ayrı olarak inşa edilmiş sırlı tuğla süslemeli minaresi dikkat çekicidir. **Bitlis Ulu Camii** (1150'den önce) mihraba paralel üç nefli bir yapı olup neflerden biri mihrap önünde kubbe ile kesilmiştir.

Güneydoğu Anadolu bölgesine hâkim olan Artuklular'ın camileri, önlerinde bir avluya sahip enine dikdörtgen şemada mihraba paralel neflerden oluşmaktadır. Bu neflerden bir, iki veya üçü mihrap önü kubbesiyle kesilmiştir. **Harput Ulu Camii** (1156) küçük bir eyvanlı avlu önünde mihraba paralel iki nefli harimde ilk nefi mihrap önü kubbesi, ikinci nefi ise aynalı

tonoz kesmektedir. **Silvan Ulu Camii**'nde (1157) mihraba paralel dört neften üçü mihrap önü kubbesiyle kesilmiştir ve kubbe üç yönde üçlü açıklığa sahiptir. Dördüncü nef ise mihrap aksında üç çapraz tonoz ile kesilerek farklılık göstermektedir. Ayrıca yapıda kuzeyde büyük bir avlunun varlığına işaret eden izler bulunmaktadır. Eğimli bir alanda yer alan **Mardin Ulu Camii** (1176) dikdörtgen avlunun güneyinde mihraba paralel üç neften oluşmuş harime sahiptir. Neflerden ikisi dıştan yivli olan mihrap önü kubbesi ile kesilmiştir. Yapının kuzeyinde özgün olan avlunun bir köşesinde minare vardır. **Kızıltepe Ulu Camii** (1204-1205) mihraba paralel üç nefli bir yapı olup neflerden ikisinin mihrap önü kubbesiyle kesilmesinden meydana gelen plana sahiptir. Harimin kuzeyinde yer alan büyükçe avlunun ve bunun kuzey köşelerde iki minarenin varlığı

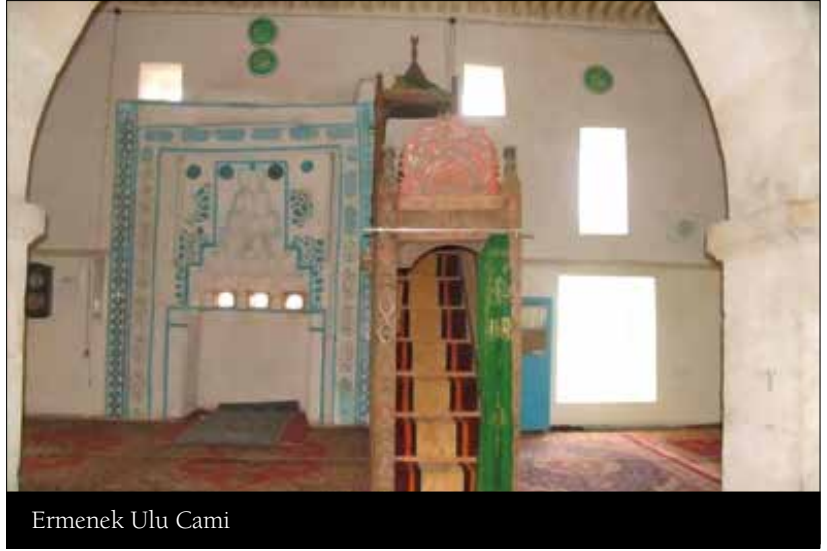
kalan izlerden anlaşılmaktadır. Tokat Niksar ve Kayseri civarına hâkim olan Dânişmendli veya Anadolu Selçuklu devrinde ele alındığı tartışılan **Niksar Ulu Camii** mihraba dik düzenlenmiş alanda çapraz tonozlarla örtülü bir yapı olup mihrap önünde ve ortaya yakın bir birim kubbe ile örtülüdür. Danişmendli devrinden **Sivas Ulu Camii** (1197) bir avlunun güneyinde yatık dikdörtgen alanda mihraba dik düzenlenmiş onbir nefli bir yapıdır ve kuzeyde büyük bir avluya sahiptir. **Kayseri Ulu Camii** (1205) dikine düzenlenmiş alanda mihraba paralel nefli olup orta aksta mihraba doğru dikeylik vurgusu olan bir yapıdır. Mihrap önünde büyükçe ele alınan mihrap önü kubbesi geniş kemerli açıklıklarla üç yöne bağlanmıştır.

Erzurum ve çevresine hâkim olan Saltuklular'ın eserlerinden **Erzurum Kale Mescidi** (XII. yüzyıl) kesme taştan mihrap önü kubbeli bir yapıdır ve yanı başındaki Tepsi Minare ile birlikte inşa edilmiştir. **Erzurum Ulu Camii** (1179) kesme taştan mihraba dik yedi nefli ve mihrap önü kubbeli bir yapıdır. Orta aks geniş tutulmuş ve farklı tonoz örtülerle vurgulanmıştır.

Divriği ve Kemah civarına hâkim olan Mengüçlüklüler'in eserlerinden **Divriği Kale Camii** (1180-1181) mihraba dik uzanan üç nefli bir yapıdır; orta nef beşik tonoz, yanlar ise dörder kubbe ile örtülmüştür. Kuzeybatıda merdivenle ulaşılan özel giriş hünkâr mahfillerinin erken örneğini oluşturur. **Divriği Ulu Camii** (1228-1229) bünyesinde

Birgi Ulu Cami

Ermenek Ulu Cami

yer alan dârüşşifâ ve türbe ile beraber bir külliye teşkil etmektedir. Birbirinden farklı itinalı taş işçiliği gösteren taç kapıları ile dikkati çeken bir yapıdır. Farklı tonozlara sahip mihraba dik beş nefli bir yapı olup mihrap önündeki dilimli kubbesi dıştan kırık piramidal külâhla örtülüdür. Yapı ayrıca üç yönde birbirlerinden farklı süslemeleri ile ilgi uyandıran anıtsal taç kapılara sahiptir. XIII. yüzyılda Anadolu Selçuklu mimarisinde ele alınan camiler

mihrap önü kubbeleri, enine ve dikine gelişen şemaları içinde küçültülmüş iç avluları ya da bir avlu fikrini verecek olan aydınlık fenerleri, ahşap malzemeleri ve dengeli çini mozaik süslemeleriyle düzenli bir gelişmeyi gösterir. Çeşitli tamir ve eklemelerle değişikliğe uğramış olan **Konya Alâeddin Camii** (1155-1220) iki bölümden oluşmaktadır. Sağda mihrap önü kubbeli, solda mihraba paralel nefler vardır. Mihrapta ve kubbedeki mozaik

çini süslemeler yanında ahşap minberi ve ayrıca dış cephedeki kitâbeleri ile dikkat çekicidir. **Niğde Alâeddin Camii**'nde (620/ 1223) beşik tonozlu mihraba dik üç nef mihrap önünde kesilerek yan yana üç kubbeyle örtülmüştür. Yapıda kuzeybatı köşesinde ayrı bir girişle ele alınmış olan özel mahfil yer almaktadır. **Malatya Ulu Camii** (1224) tuğla malzemesi ve sırlı tuğla, mozaik çini süslemeleriyle Büyük Selçuklu mimari geleneğini devam ettirir. Mihraba paralel neflere sahip yapıda, ortadaki küçük revaklı avluya açılan güney eyvanı mihrap önü kubbesiyle birleşerek dikine bir aks vurgulamaktadır. **Akşehir Ulu Camii**'nin (XIII. yüzyılın başı) planı değişikliğe uğramış olmakla birlikte mihraba dik neflerden ve mihrap önü kubbesinden oluşmaktadır. Yapıda mozaik çinili mihrap dikkat çekicidir. **Sinop Ulu Camii** (XIII. yüzyıl başı)

SELÇUKLU DEVLETİ'NİN ORTADAN KALKMASIYLA KURULAN BEYLİKLERDE BİR KISMI SELÇUKLU MİMARİ GELENEĞİNİ DEVAM ETTİREN YAPILARIN YANI SIRA YENİ DENEMELERLE ÖNE ÇIKAN YAPILAR DA İNŞA EDİLMİŞTİR.

Gökmedrese Camisi, Amasya

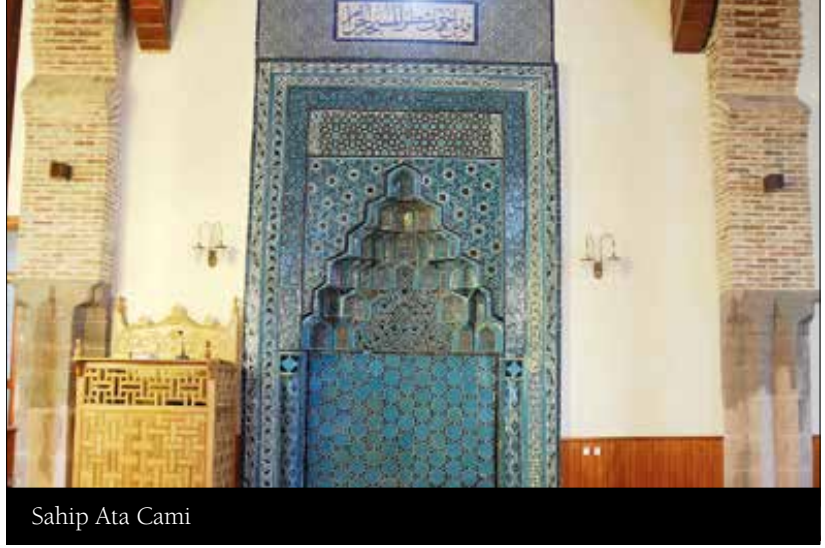
mihraba paralel iki nefli olup mihrap önü kubbeli bir yapıdır. 1268'de Muînüddin Süleyman Pervâne tarafından tamir edilen camide mihrap önünde üç kubbe, ikinci nefte iki uçta birer kubbe yer alır. Diğer birimler çapraz tonozla örtülmüştür. **Kayseri Huand Hatun Camii** (1238), medrese, kümbet ve hamamdan oluşan bir külliye bünyesinde inşa edilmiştir. Camide mihraba paralel nefler mihrap ekseninde kesintiye uğramıştır. Kuzeyde dikine iki tonoz, ortada küçültülmüş avlu ve güneyde geniş kemerli açıklıklarla mihrap önü kubbesine doğru dikey bir aks oluşturulmuştur. **Amasya Burmalı Minare Camii** (1237-1246) mihraba dik üç nefli olup orta aks kubbelidir. **Kayseri Hacı Kılıç Camii** (1249) kuzeyindeki medrese ile ortak bir avluya sahiptir. Cami mihraba dik beş nefli bir yapı olup mihrap önü kubbelidir. Önünde yer alan revaklı avlunun etrafında medrese odaları yerleştirilmiştir. Taç kapısındaki figürlü süsle-

meleriyle dikkat çeken **Bünyan Ulu Camii** (654/1256) mihraba dik üç nefli bir yapı olup ahşap tavanlıdır. **Konya Sâhib Ata Camii**'de (1258-1283) hankah, türbe, hamam ve çeşmelerden oluşan bir külliyenin parçasıdır. Taç kapısı taş süslemelerinin yanı sıra iki yanda yer alan çeşme/sebil birimlerine sahiptir. Vakıtle çifte minareli olduğu anlaşılan kapının üzerinde bugün sırlı tuğla ve çini süslemeli yivli bir minare vardır. Cami mihraba dik beş nefli ve mihrap önü kubbelidir. Daha sonra değişikliğe uğramış olan camide ihtişamlı mozaik çinili mihrap devrinden kalmıştır. Cami ve medrese birleşimi açısından önemli olan bir diğer yapı **Amasya Gök Medrese Camii**'nde (1266) iki ayrı fonksiyon tek binada kot farkıyla ele alınmıştır. Camide mihraba dik üç nef kubbe ve tonozlarla örtülüdür. **Develi Ulu Camii** (1281) mihraba dik beş nefli olup mihrap önü kubbelidir. Mihrapta geometrik ve bitkisel süslemeler yanında renkli taş da

kullanılmıştır.

Anadolu'da Selçuklu çağından bir gurup cami ahşap direkli ve ahşap tavanları ve özgün süslemeleriyle günümüze ulaşmıştır. **Afyon Ulu Camii** (1272) yatık dikdörtgen alanda mihraba dik düzenlenen harime sahip ahşap direklerle taşınan ahşap tavanlı bir yapıdır. Aynı şekilde ahşap direkli ve ahşap tavanlı olan **Sivrihisar Ulu Camii**'nde ise (XIII. yüzyıl ortası) yatık dikdörtgen harim mihraba paralel neflerden meydana gelmiştir. **Ankara Arslanhane Camii** (XIII. yüzyıl) mihraba dik beş nefli bir yapı olup ahşap direkler üzerinde ahşap tavan ile örtülüdür. Muhteşem mozaik çinili mihrabında ayrıca zengin alçı süsleme de dikkat çekicidir. Selçuklu geleneği içinde ele alınan Eşrefoğlu Beyliği zamanında tamamlanmış olan **Beyşehir Eşrefoğlu Camii** (696/1297) mihraba dik düzenlenen harimi ahşap direklerle taşınan ahşap tavanlı ve mihraba dik neflerden oluşan yapıdır. İtinalı mozaik çini mihrabı ile kuzeyde harime geçişin sağlandığı iç kapı etrafında da yoğun mozaik çini kullanılmıştır. Ayrıca yapının tuğla örgülü mihrap önü kubbesinde de sırlı tuğla ve çini mevcuttur.

XIII. yüzyıl içinde Anadolu'da özellikle Konya ve civarında görülen tek kubbeli mescitler önlerinde hazırlık mekânlarına sahiptir. Bazılarında kabir bulunan bu mekânlar kemerli açıklıklı düzenleri ile son cemaat yerinin erken örneklerini oluşturduğu kabul edilmektedir. **Konya Taş Mescid** (1215) kapalı hazırlık mekânının yanında dışta ve

Sahip Ata Camii

içteki taç kapıları ve taş işçiliğiyle, **Konya Sırçalı Mescid** ise (XIII. yüzyılın ikinci yarısı) tuğla malzemesi yanında sırlı tuğla çini, mozaik çini mihrabı ve minaresiyle önemli bir yere sahiptir. **Alanya Akçebe Sultan Mescidi**'nde (1231) devşirme malzemeler değerlendirilmiştir. **Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi**'nde ise (1235) kubbe kasnağında çini mozaik süslemeli yazı kuşağı yer almaktadır. Konya **Beyhekim Mescidi**'nin (XIII. yüzyıl) gösterişli mozaik çinili mihrabı yurt dışına kaçırılmıştır. Selçuklu Devleti'nin ortadan kalkmasıyla kurulan beyliklerde bir kısmı Selçuklu mimari geleneğini devam ettiren yapıların yanı sıra yeni denemelerle öne çıkan yapılar da inşa edilmiştir. Selçuklu geleneğini sürdüren Karamanoğulları devri eserlerinden **Ermenek Ulu Camii** (1302-1303) mihraba paralel üç nefli bir yapı olup mihrap nişi içindeki üç küçük pencere farklı bir uygulama olarak dikkat çekicidir. Osmanlılar'la olan ilişkile-

rinden sonra inşa edilmiş olan **Karaman İbrâhim Bey İmareti** (1432) eyvanlı avlulu bir plana sahip olup cami bölümündeki çinili mihrabı (bugün İstanbul'da Arkeoloji Müzeleri bünyesindeki Çinili Köşk'te teşhir edilmektedir) gibi mimari süslemede Osmanlı etkileri görülür. Aydınoğulları'nın eserlerinden **Birgi Ulu Camii** (1312) mihraba dik beş nefli ve mihrap önü kubbeli bir yapı olup mozaik çinili mihrabıyla ve sırlı tuğla ile çini süslemeli minaresi Selçuklu geleneğini sürdürür. **Selçuk İsâ Bey Camii**'nde (1375) harim mihraba paralel iki nefin mihrap önünde birer kubbe ile kesilmesi ile oluşan üst örtüye sahiptir. Avlunun batı kapısındaki renkli taş geçmeli süslemesinde Şamlı mimarın etkisi görülmektedir. Ortası havuzlu revaklı avlusu ve hareketli cephe düzeni Osmanlı mimarisine örnek teşkil etmiştir. Biri yıkılmış olan tuğladan çifte minare, Beylikler devrinde **Niğde Sungur Ağa Camii**'nin (1335) ardından ikinci uygulama olarak

Sivrihisar Namazgah

ayrıca dikkat çekicidir. Buradaki minare yerleşimi Osmanlı camilerine de örnek olmuştur. Saruhanoğulları döneminde medrese ve türbeyle birlikte bir külliye programında ele alınan **Manisa Ulu Camii**'nde (1366) geniş yer tutan mihrap önü kubbesi (10,80 m.) Osmanlı devrinde merkezî plana geçişin öncüsüdür; revaklı avlu da Osmanlı mimarisine ışık tutan bir deneme şeklinde görülmektedir. Mentешеoğulları döneminde bir külliye programı içinde ele alınan **Balat İlyas Bey Camii** (1404) kare planlı tek kubbeli bir yapıdır ve öndeki geniş kemer içinde üç bölümlü giriş son cemaat yerini hatırlatan bir geçiş yeri olmasıyla ilginçtir. İki sıra pencere düzeni ve geometrik şebekeleri Osmanlı devrinden İznik Yeşil Cami ile (1378-1392) karşılıklı etkilerin varlığına işaret eder. Aynı dönemden **Milas Ulu (Ahmed Gazi) Camii** mihraba dik üç nefli ve mihrap önü kubbeli bir yapıdır. **Çine Ulu Camii** (XIV. yüzyılın ilk yarısı) ise kare planlı bir yapı

olup üzeri aydınlık fenerli büyükçe bir kubbe ile örtülmüştür. Germiyanogulları devrinde inşa edilen yapılar plan ve süslemeleri bakımından Osmanlı mimarisi özellikleri gösterir. Kütahya'da **İshak Fakih Camii** külliye bünyesinde olup kare planlı ve tek kubbeli ve önünde üç birimli son cemaat yerine sahiptir. **II. Yakub Bey İmareti** (728/1428) ise zaviyeli/tabhaneli cami düzeniyle Osmanlı mimarisi geleneğini yansıtmaktadır. Hamidoğulları döneminde Beyliğin Antalya kolu olan Tekeoğulları tarafından yaptırılan **Antalya Yivli Minare Camii** (1378) enine dikdörtgen alanda altı kubbeli bir yapı olup ulu cami düzeninde çok birimlidir. Camiye adını veren tuğla minare Selçuklu devrindedir. Candaroğulları devri eserleri plan bakımından Osmanlı mimarisi özelliklerini muhafaza eder. Kastamonu'da **İbn Neccâr Camii** (754/1353), kare planlı kubbeli yapısı ve son cemaat yeriyile **İsmâil Bey Külliyesi** (1454-

1457) bünyesindeki cami ise zaviyeli/tabhaneli düzeniyle Osmanlı etkilerini açıkça belli eder. Ramazanoğulları devrinde inşa edilmiş olan **Adana Ulu Camii**'nde (1508-1541) Selçuklu ve Osmanlı mimarisiyle Zengî ve Memlûk mimarisi etkileri bir arada görülmektedir. Revaklı avlunun güneyinde mihraba paralel çapraz tonozlarla örtülü iki neften biri mihrap önünde kubbe ile kesilmiştir. Yapı renkli taş işliliği ve çini kaplamalarıyla dikkat çekicidir.

Dulkadiroğulları zamanında yeniden ele alınan **Elbistan Ulu Camii**'nde (921/1515) dört yarım kubbeli merkezî planlı şema önemli bir deneme olarak görülmekte ve Osmanlı üslubunu yansıtmaktadır.

Karakoyunlu devri eserlerinden olup bugün yıkılmış olan **Van Ulu Camii**'nin zengin süslemeli, itinalı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Anadolu dışında inşa edilmiş olan Tebriz'deki **Gökmescid** (1465-1466) ise çini süslemelerinin yanı sıra merkezî plan denemesinin ele alındığı bir yapı olarak dikkat çekicidir.

Akkoyunlu devrinin önemli eserlerinden **Diyarbakır Şeyh Safâ Camii** (XV. yüzyıl ikinci yarısı) merkezî planda sekiz destekli kubbeye sahip bir yapıdır.

Osmanlılar devrinde İznik'te 1333 tarihinde yapılmış olan **Hacı Özbek Camii**'nde görülen kare planlı tek kubbeli şema daha sonraki yıllarda yaygın biçimde kullanılmıştır. Bundan kısa bir süre sonra Bursa'da **Alâeddin Camii** (1335-36)'nde bu plan tekrar ele alınmıştır. **Bilecik**

Orhan Camii'nde (XIV. yüzyıl ilk yarısı) kare planlı tek kubbeli yapıda mekânın dört yönde yanlara genişletilmesi mimari- de önemli bir gelişmeye işaret etmektedir. Yine İznik'te erken devirde inşa edilmiş olan Yeşil Cami (1378-91)'de kare mekân kuzeye doğru genişletilmiştir. Bu iki yapı mimaride gelişim ve yeni mekân arayışlarının erken devirde başladığını göstermesi

MİMAR SINAN 1548 YILINDA ŞEHZADE CAMII'NDE UYGULADIĞI MERKEZİ KUBBEYİ DÖRT YÖNDE YARIMŞAR KUBBELERLE YANLARA GENİŞLETEN ŞEMAYI DAHA SONRA TEKRAR DENEMEMİŞTİR. SINAN'DAN SONRAKİ MİMARLAR İSE BU ŞEMAYI UYGULAMAYA DEVAM ETMİŞTİR. SULTAN AHMED CAMII (1609-17) VE YENİ CAMİ (1598-1603 VE 1661-63)'DE UYGULANAN BU ŞEMA 1766 DEPREMİNDE YIKILAN FÂTİH CAMII'NİN 1767-71 YILLARINDA YENİDEN İNŞASINDA TEKRAR ELE ALINMIŞTIR.

açısından önemlidir. Aynı yıllarda Mudurnu'da inşa edilen Yıldırım Camii (1382)'nde ise 19.50 m.'ye varan kubbesi geniş kubbe denemelerinin erken devirde başladığını göstermektedir. Bulgaristan'da Eski Zağra'da bulunan Hamza Bey Camii (1409)'de 17.50 m. çapındaki kubbesi ile benzer gelişimi tekrar etmektedir.

İstanbul'da Fıruz Ağa Camii (1491), Edirne'de Lârf Çelebi Camii (1514), İstanbul'da Haseki Camii (1538-39), Antalya Elmalı'da Ömer Paşa Camii (1610), İstanbul Üsküdar'da Çinili Camii (1640-41), Ayazma Camii (1760-61) ve Nuruosmaniye Camii (1755), Tophane'de Nusretiye Camii (1826), Dolmabahçe Camii (1853), Ortaköy Camii (1853), Aksaray'da Pertevniyal Valide Sultan Camii (1871) tek kubbeli yapıların önemli örnekleridir.

Çok fonksiyonlu, zâviyeli, tabhaneli, kanatlı, yan mekânlı, ters "T" planlı gibi birçok değişik adla ifade edilen camiler erken devirde çok uygulanan yapılar olmuştur. 1339 tarihli Bursa Orhan Camii ile başlayan gelişim yine Bursa'da inşa edilmiş olan Hudâvendigâr (1385'den önce), Yıldırım (1390-95), Yeşil (1414-24) ve Murâdiye (1424-26) camilerinde sırası ile uygulanmıştır. Bursa'nın dışında İznik'te Nilüfer Hatun İmaretî (1388) ve Yâkup Çelebi Zâviyesi (XV. yüzyıl başı), Edirne'de Yıldırım (1400) ve Murâdiye (1426), İstanbul'da Mahmud Paşa (1463-73) ve Aksaray Murad Paşa (1471-77) camileri bu tipin önemli erken örnekleri olarak görülmektedir.

Edirne (1484-88) ve İstanbul (XV.yüzyıl başı) Bayezid Camileri ile İstanbul'daki Yavuz Selim Camii (1522)'nde ise tabhâne mekânları biraz farklı biçim ve boylarda uygulanmıştır.

Çok kubbeli ulu cami tipinin erken örneğini 1386 tarihli Gelibolu Camii'nde görmekteyiz. Bu şema Bursa Ulu Camii (XIV. yüzyılın sonları)'nde yirmi kubbe ile en olgun şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu camide ortaya yakın kubbe aydınlık fenerli olup altındaki fiskiyeli havuzlu şadırvan iç mekânda değişik bir etki oluşturmaktadır. Daha sonra Edirne Eski Cami (1402-14)'de dokuz kubbeli olarak denenmiş olan bu şema İstanbul Fatih'te Atik Ali Paşa Camii (XV. yüzyılın sonu)'nde ve Kasımpaşa'daki Piyâle Paşa Camii (1573)'nde altı kubbeli olarak uygulanmıştır. XV. yüzyılda başlayıp XVI. yüzyıl ve sonrasında çeşitli uygulamaları görülen merkezi kubbeli yapılarda farklı mekânlarda değişik çözümler denenmiştir. Edirne'de 1437-47 tarihleri arasında yapılan Üç Şerefeli Cami merkezi kubbenin gelişimi açısından önemli bir uygulama olarak dikkati çekmektedir. Bu yapıda enine gelişen bir alanda mihrab önünde altı destek ile taşınan büyük bir kubbe yerleştirilmiştir. Bu uygulama daha sonra özellikle XVI. yüzyılda Mimar Sinan tarafından sıkça denenmiştir. Ayrıca Atina'da Fethiye Camii (1456'dan az sonra)'nde uygulanan merkezi kubbenin dört yönde yarım kubbelerle yanlara genişletilmesi ile oluşan şema da daha sonra başka eserlerde de tekrarlanmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra yapılan ve günümüze gelmemiş olan ilk **Fâtih Camii** (1463-70)'nde merkezdeki kubbe kible yönünde bir yarım kubbe, yanlarda ise üçer küçük kubbe ile ele alınmıştır. İlk **Eyyub Sultan Camii** (1454) ve **Şeyh Vefâ Camii** (1476)'nde merkezi kubbe iki yanda birer yarım kubbe ile yanlara genişletilmiş, mihrap yönünde de daha küçük üçüncü bir yarım kubbe yer almıştır. XVI. yüzyılın başında **Be Yazıt Camii**'nde merkezi kubbenin mihrap eksenini yönünde iki yarım kubbe ile dikine genişletildiği görülmektedir. Benzer uygulama daha sonra Mimar Sinan tarafından **Süleymaniye Camii** (1550-57)'nde ve **Tophane Kılıç Ali Paşa Camii** (1580)'nde uygulanmıştır. **Üsküdar Mihri mah Sultan Camii** (1548)'nde merkezi kubbe kuzey yönü hariç diğer üç yönde yarım kubbelerle genişletilmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ele alınan **Edirnekapı Mihri mah Sultan Camii** (1562-65)'nde merkezi

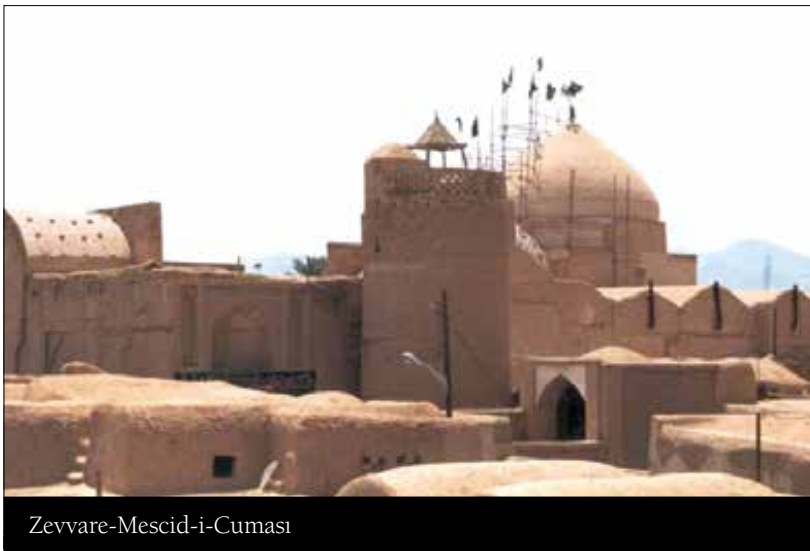
kubbe alt kademede iki yana, Eyüp Zal Mahmud Paşa Camii (1580)'nde ise daha üst kademede mihrap yönü hariç üç yana genişletilmiştir.

Osmanlı mimarisinde altı ve sekiz desteğe oturan merkezi kubbeli camiler XVI. yüzyıl içinde Mimar Sinan tarafından sıkça ele alınmış ve hatta daha sonraki dönemlerde de tekrar uygulanmıştır. Mimar Sinan'ın yaptığı **Topkapı Kara Ahmed Paşa Camii** (1554-58), **Beşiktaş Sinan Paşa Camii** (1555), **Kadırga Sokullu Mehmed Paşa Camii** (1572), **Üsküdar Eski Atik Vâlide Camii** (1583)'nde merkezi kubbenin altı destekli olarak uygulandığı görülmektedir. Sinan'dan sonra ise **Cerrah Mehmed Paşa Camii** (1593) ve **Hekimoğlu Ali Paşa Camii**'nde (1734) bu şemanın tekrarlandığı görülmektedir. Mimar Sinan İstanbul'da **Eminönü Rüstem Paşa Camii** (1555-60), **Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camii** (1575), **Karagüm-rük Mesih Paşa Camii** (1586) ve **Nişancı Mehmed Paşa Camii**

XVI. YÜZYILIN BAŞINDA BE YAZIT CAMİİ'NDE MERKEZİ KUBBENİN MIHRAP EKSENİ YÖNÜNDE İKİ YARIM KUBBE İLE DİKİNE GENİŞLETİLDİĞİ GÖRÜLMEKTEDİR. BENZER UYGULAMA DAHA SONRA MİMAR SİNAN TARAFINDAN SÜLEYMANİYE CAMİİ (1550-57)'NDE VE TOPHANE KILIÇ ALI PAŞA CAMİİ (1580)'NDE UYGULANMIŞTIR.

(1588)'nde merkezi kubbeyi sekiz destekli olarak ele almıştır. Bu şemanın en muhteşem örneğini Sinan Edirne'de 1569-74 tarihleri arasında yaptığı **Selimiye Camii**'nde gerçekleştirmiştir. Caminin duvarlarına yaklaştırılan sekiz paye üzerine oturtulan ana kubbe ihtişamlı bir iç mekân algısı oluşturmuştur. Sinan'dan sonra Üsküdar **Yeni Vâlide Camii** (1710), **Lâleli Camii** (1763) ve yeniden inşa edilen **Eyyub Sultan Camii**'nde (1800) sekiz destekli şema tekrarlanmıştır. Mimar Sinan 1548 yılında **Şehzade Camii**'nde uyguladığı merkezi kubbeyi dört yönde yarımşar kubbelerle yanlara genişleten şemayı daha sonra tekrar denememiştir. Sinan'dan sonraki mimarlar ise bu şemayı uygulamaya devam etmiştir.

Zevvare-Mescid-i-Cumasi

Sultan Ahmed Camii (1609-17) ve **Yeni Cami** (1598-1603 ve 1661-63)'de uygulanan bu şema 1766 depreminde yıkılan **Fâti̇h Camii**'nin 1767-71 yıllarında yeniden inşasında tekrar ele alınmıştır.

Namazgâhlar: Açık alanlarda namaz kılmak için yapılmış olan namazgâhlar birkaç farklı tipte inşa edilmişlerdir. Gelibolu Azepler (1407), Konya Musallâ (1541), Okmeydanı (1625), Sivrihisar Musallâ (1811) namazgâhları mihraplı-minberli olarak yapılmışlardır. Ayrıca bir çeşme ile ilişkilendirilerek yapılmış olanları da vardır. Özellikle menziller üzerinde veya mesire yerlerinde bu tip namazgâhlar yer almıştır. Bir yüzü mihraplı namazgâh çeşmelerine Edirnekapı Vezir Mehmed Paşa Namazgâhı; çeşme üstüde fevkanı namazgâhlara Eyüp Mehmed Paşa (1617), Üsküdar Ahmed Ağa (1721), Piyâle Paşa Kadınlar Çeşmesi (1776) ve Kadırga Esmâ Sultan (1779) namazgâhları; bir çeşme yanına inşa edilenlere de Bulgurlu (1654), Beykoz İshak Ağa (1749), Bostancı Abdullah Ağa (1831) ve Alemdağ (1898) namazgâhları örnek olarak verilebilir.

Seçme Kaynakça

ALTUN, Ara, **Ortaçağ Türk Mimarisinin Ana Hatları İçin Bir Özet**, İstanbul 1988;
AREL, Ayda, **Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İstanbul 1975;
ARSEVEN, Celal Esad, **Türk Sanatı**, İstanbul 1928;
ARSEVEN, Celal Esad, **Türk Sanatı**,

C.1-2, İstanbul (t.y.)
ASLANAPA, Oktay, **Türk Sanatı**, Ankara 1972-73, I-II;
ASLANAPA, Oktay, **Türk Sanatı**, İstanbul 1984;
ASLANAPA, Oktay, **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul 1986;
ASLANAPA, Oktay, **Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1988;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri**, İstanbul 1966;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri**, C. II, İstanbul 1972;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri**, C. III, İstanbul 1973;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri**, C. IV, İstanbul 1974;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri : Romanya Macaristan**, İstanbul (ty);
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya I-II**, İstanbul 1981;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk**, İstanbul 1982;
AYVERDİ, Ekrem Hakkı - İ. Aydın Yüksel, **İlk 250 Senenin Osmanlı Mi'mârîsi**, İstanbul 1976;
BATUR, Afife, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, s.1038-1068;
ÇETİNTAŞ, Sedat, **Türk Mimari Eserleri, Osmanlı Devri**, C.I-II, İstanbul 1946-52;
ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, "Osmanlılar - Mimari", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul 2007, s.580-589;
ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, "Türk - Mimari", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul 2012, s. 525-531.
DENKNALBANT, Ayşe, - Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Selçuklular - Mimari",

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 36, İstanbul 2008, s.392-397).

EYİCE, Semavi, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi : Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.XXI (1962-63), İstanbul 1963, s.1-80;
EYİCE, Semavi, "İstanbul - Tarihi Eserler", **İslam Ansiklopedisi**, C.5/II, İstanbul 1967, s.1214/44-1214/144;
EYİCE, Semavi, **Tarih Boyunca İstanbul**, İstanbul 2006, s.65-276;
GOODWIN, Godfrey, **Osmanlı Mimarlığı Tarihi**, İstanbul 2012;
KARPUZ, Haşim, **Anadolu Selçuklu Mimarisi**, Konya 2001;
KUBAN, Doğan, **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İstanbul 1954;
KUBAN, Doğan, **Osmanlı Dini Mimarisinde İç Mekan Teşekkülü**, İstanbul 1958;
KUBAN, Doğan, **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul 2007;
KURAN, Aptullah, **İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami**, Ankara 1964;
KURAN, Aptullah, **Mimar Sinan**, İstanbul 1986; 2000;
MÜLLER WIENER, Wolfgang, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, İstanbul 1998, s.324-519;
NAYIR, Zeynep, **Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)**, İstanbul 1975;
NECİPOĞLU, Gülru, **Sinan Çağı-Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarlık Kültürü**, İstanbul 2013;
SÖZEN, Metin ve diğerleri, **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul 1975;
Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, C.I-II-III-IV, Ankara 1983, 1977, 1983, 1986.
YÜKSEL, İ. Aydın, **Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C.V, İstanbul 1983;
YÜKSEL, İ. Aydın, **Osmanlı Mimarisinde Kanûn Sultan Süleyman Devri**, C.VI, İstanbul 2004;

MODERN CAMİ YAKLAŞIMLARI

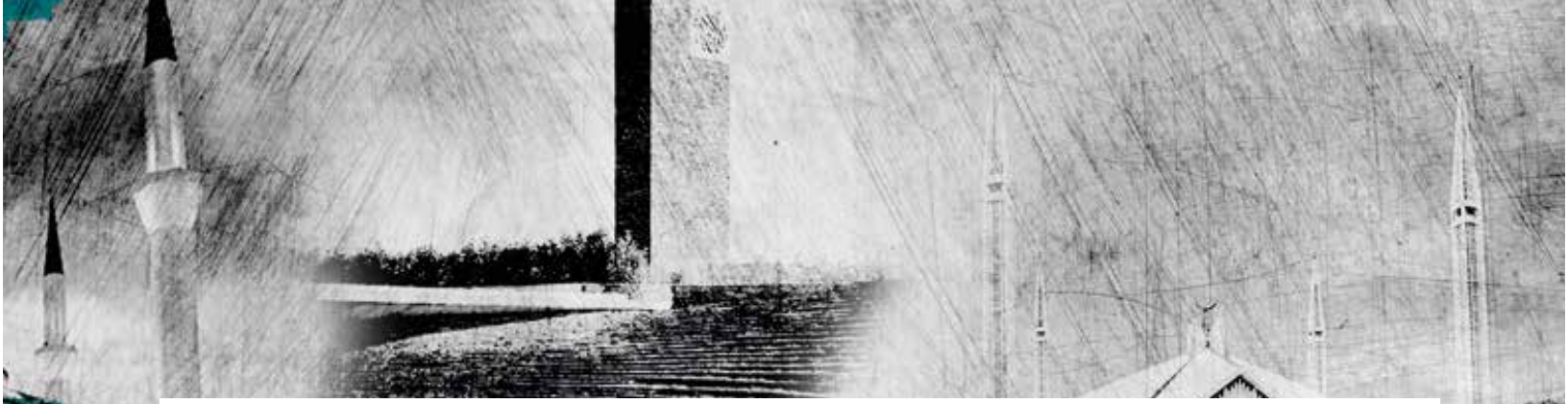
**DR. HATİCE
KALFAOĞLU
HATİPOĞLU**

Ankara Yıldırım Beyazıt
Uni. Öğretim Üyesi

Özellikle geçtiğimiz yüzyıldan beri toplumumuzun cami mimarisi hususunda diğer yapı tiplerine nazaran yenilikçi ve özgün yaklaşımlara daha mesafeli olduğu, reddedemeyeceğimiz bir gerçektir. Bu mesafeyi kaldırmayı hem camiyi kullanan insanlar ve toplum, hem de mimarlar tehlikeli ve riskli bulmaktadır. Esasen toplumun farklı şeyler talep etmeye ve üretmeye genel olarak yabancılaştığı söylenebilir; taklit etmenin kolaylığı ve cazibesi kendisine yabancılaşan insanın doğasına daha yakın bir seçenek haline gelmiştir. Bu durum mimarlığa da yansımış ve cami mimarisi bundan en çok nasiplenen yapı biçimi olmuştur. Şekilciliğin ön planda olmadığı, özün önemsendiği, yeryüzünün insana mescit kılındığı bir dinde bunun ne kadar önemli olduğu ise zaman zaman artan/ azalan bir tartışma konusudur. Cami veya ibadethanede insanların ihtiyacı aslında sadece ibadet edeceği bir mekan olması değil, huzur, sükunet, mütevazılık, zaman zaman kendine dönüşü ve aynı anda birlikteliği destekleyecek bir ortam oluşturmasıdır. Zaten “cami” kelimesi de anlam itibarıyla, “bir araya getiren, toplayan” demektir. Camiyi bu yönüyle ele aldığımızda uhrevi hisler

uyandırmayan ama formal olarak kabul gören taklit bir cami formundansa, uhrevi havayı hissettiren ama yapısal sembolleri kullanmadan yapılan bir cami mi daha iyidir, konu bu noktada tıkanmaktadır.

Yeni tasarım yaklaşımlarının çoğalmasının nedenlerini günümüzün mimari tartışmalarından çok belki de toplumun sosyal arka planında, tarihin izlerinde aramak gerekebilir. Örneğin; sözde “çağdaşlık” kavramının topluma diretilmesi, toplumun fikri sorulmaksızın dini hayata müdahaleler gibi yaklaşımlar sonucu insanların çağdaş olana karşı bir önyargı geliştirdiği ve din hususunda yeniliklere mesafeli bir hale geldiği düşünülebilir. İnsanların büyük bir kesimi bu tür bilinçaltılarla din konusundaki yeniliklere henüz hazır değildir. Türkiye tarihinin sosyal gelişme din ile birlikte ilerlemiş, din ve devlet işlerinin ayrılmasını vurgulayan düşünce yapısı dini ötekileştirmiştir. Yani halkın bu yeniliklere hazır olmasının sebebi bir tür samimiyet ve güven eksikliğidir. Bunun yanı sıra farklı yaklaşımlara önyargılarla uzak dururken, cami alanlarında biçimsel kabullere dikkat etse dahi, onu salt bir kütleye çeviren, içinde AVM vb. fonksiyonlarla maneviyat ve estetiği olumsuz etkileyen müteahhitvari ca-

milerin güncel yaklaşımları kadar tartışılmaması da trajikomik cami oluşumlarına yol açmıştır.

Öte yandan mimari günün değişen ihtiyaçlarına cevap verebilen, değişen yapım tekniklerine, teknolojiye, malzemeye ayak uyduruyorsa değerlidir. Kent estetiği, topografya, ölçek, oran, yerel değerler gibi birçok değişken tasarımı etkilerken, aynı tarz yapıların birbirini taklit etmesi, mimarlar açısından aslında bir ironidir. Hatta bazı tip cami projelerinin mimarsız inşa edilmesi, Mimar Sinan gibi bir mimarın camilerini kullanan bir toplum için daha büyük bir ironidir. Mimar Sinan'ın kendi camileri bile kendini tekrarlamazken, aynı tip camilerin yerin ruhunu dikkate almaksızın tekrarlanması, hem şehir, hem mimari, hem de toplumumuz adına maalesef bir kayıptır. Geçmişimiz olarak bize referans olabilecek Osmanlı mimarlığı da her zaman yeni üretimler peşinde olmuş ve bu tutumunu cami yapı tipinde de sürdürmüştür. Prof. Dr. Kemal Kutgün Eyüpgiller, özellikle hanedan camilerinde geçmiş dönem üsluplarının tekrarlandığı bir örnek bulunmadığını ve her devrin kendine özgü üslup ve teknikleri kullanmayı tercih ettiğini söyler.

Cami konusu genel olarak mimarlar arasında, hatta akademisyenler arasında gerektiği kadar ele alınmamış, bilakis mesafeli yaklaşılan bir konu haline gelmiştir. Tasarımcıların bütün tipolojilerde söz ettikleri "halk talep

etmiyor" yaklaşımları bir nevi kolay kaçmaktır ve taklitlerin artmasında mimarların da katkısını işaret etmektedir. Yenilik adına ilk adımların mimarlar tarafından atılması gerekir, sonrasında kullanıcı mekânı içselleştirebilir ya da sevmeyebilir. Burada önemli olan karşılıklı birbirini anlayabilme, yani diyalogdur. Belki kullanıcının ihtiyaçlarını dinlemek, sürece dâhil etmek vb yöntemlerle yukarıda bahsedilen güven probleminin de aşılması muhtemeldir. Sizi anlayan, değerlerinize değer veren ya da en azından saygı duyan bir tasarımcının elinden çıkan farklı eserleri kabullenmek, benimsemek çok daha kolay olacaktır.

Yukarıda bahsedildiği gibi İslam öze ve ruha önem veren bir dindir. Zira formu küp olan Kâbe'ye gittiğimizdeki hislerimiz bunun en güzel örneğidir. Öte yandan bugünkü kabul gören cami formunda, öncesinde bir kilise olan Aya Sofya Camii'nden esinlenilmesi de madalyonun öteki yüzüdür. Cami mimarisinde, işlev ve taşıyıcıyı çözmek yeterli değildir, mekân kurgusuna bir duruluk verebilmek, bireye içerideki uhrevi hissi, cemaate birlik duygusunu hissettirebilmek gerekir. Mimarların farklı bir şey yapma egolarından çok, bu değerleri göz önünde bulunduran ve mimari değeri olan tasarımlara yönelmeleri gerekir.

Ayrıca camide zamanla bazı sembollerin oluştuğu da yadsınamaz. O dönemlerde kubbe, büyük açıklıkları geçmek için en uygun

YENİ TASARIM YAKLAŞIMLARININ ÇOĞALMAMASININ NEDENLERİNİ GÜNÜMÜZÜN MİMARİ TARTIŞMALARINDAN ÇOK BELKİ DE TOPLUMUN SOSYAL ARKA PLANINDA, TARİHİN İZLERİNDE ARAMAK GEREKEBİLİR. ÖRNEĞİN; SÖZDE "ÇAĞDAŞLIK" KAVRAMININ TOPLUMA DİRETİLMESİ, TOPLUMUN FİKRİ SORULMAKSIZIN DİNİ HAYATA MÜDAHALELER GİBİ YAKLAŞIMLAR SONUCU İNSANLARIN ÇAĞDAŞ OLANA KARŞI BİR ÖNYARGI GELİŞTİRDİĞİ VE DİN HUSUSUNDA YENİLİKLERE MESAFELİ BİR HALE GELDİĞİ DÜŞÜNÜLEBİLİR.

mimari eleman olduğu için tercih edilse de, bazı mimarlar ve teoriler tarafından insanları bir araya toplayıcılığı hissettiren formuyla, kapsayıcılığın, birleştiriciliğin bir sembolü olarak kabul görür. Yani işlevsel bazı gereklilikler zamanla sembolleşmiş ve olmazsa olmaz

Marmara İlahiyat Camii

Kaynak: <https://ilahiyat.marmara.edu.tr/fakulte/marmara-ilahiyat-camii/>

Yeşil Vadi Camii

Kaynak: <http://www.nekaproje.com.tr/proje.php?pid=20>

Ahmet Hamdi Akseki Camii

Kaynak: <http://enderinsaat.com/m/ahmethamdiakseki.html>

“

ÖTE YANDAN MİMARİ GÜNÜN DEĞİŞEN İHTİYAÇLARINA CEVAP VEREBİLEN, DEĞİŞEN YAPIM TEKNİKLERİNE, TEKNOLOJİYE, MALZEMEYE AYAK UYDURUYORSA DEĞERLİDİR. KENT ESTETİĞİ, TOPOGRAFYA, ÖLÇEK, ORAN, YEREL DEĞERLER GİBİ BİRÇOK DEĞİŞKEN TASARIMI ETKİLERKEN, AYNI TARZ YAPILARIN BİRBİRİNİ TAKLİT ETMESİ, MİMARLAR AÇISINDAN ASLINDA BİR İRONİDİR.”

gibi görülmeye başlamıştır. Ahmet Vefik Alp'in de dediği gibi kalıplaşmış, hafızalara işlenmiş bazı kabullerden koparak bambaşka şeylere yönelmek de doğru değildir. Alp'e göre, kubbe ve minare bu sembollerin başında gelir. Yani cami ibadethane kimliğini kaybetmemelidir.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Camisi, kubbe, minare ve yapısal formu aşırı farklılaştırmadan yorumlamasıyla Alp' in görüşüne iyi bir örnektir. Yeşil Vadi Camii ve Ahmet Hamdi Akseki Camii de yine kubbe ve minareyi koruyarak farklı yaklaşımlar sergileyen cami tasarımlarındandır.

Bu örneklerin yanı sıra, Emre Arolat'ın Sancaklar Camii ise kubbe formunu kullanmaksızın alışılmışın dışında minare yaklaşımıyla tamamen farklı ve yenilikçi bir yaklaşım sergile-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHIYAT CAMİSİ, KUBBE, MİNARE VE YAPISAL FORMU AŞIRI FARKLILAŞTIRMADAN YORUMLAMASIYLA ALP' İN GÖRÜŞÜNE İYİ BİR ÖRNEKTİR. YEŞİL VADİ CAMİİ VE AHMET HAMDİ AKSEKİ CAMİİ DE YİNE KUBBE VE MİNAREYİ KORUYARAK FARKLI YAKLAŞIMLAR SERGİLEYEN CAMİ TASARIMLARINDANDIR.

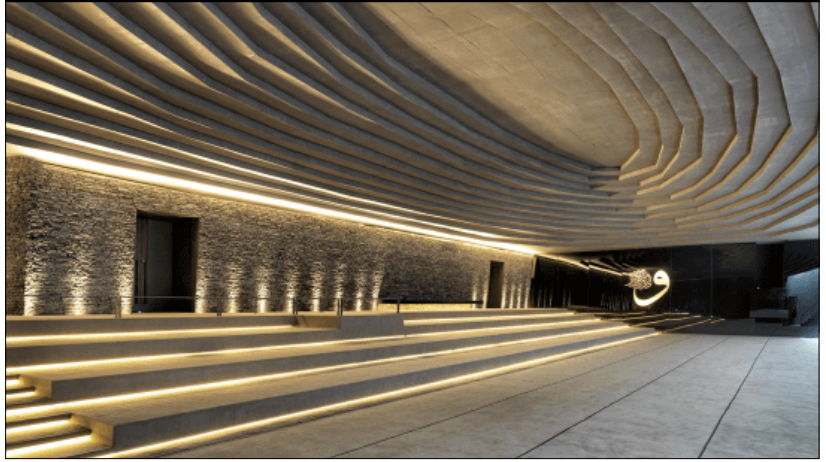

mektedir. Her ne kadar kiliseye benzediği için eleştirilere maruz kalsa da... Mutlu Çilingiroğlu, camiye kullanan halk ile temas ettiğinde bu değişimden şikayetçi olmadıklarını, ibadet saatleri dışında orada vakit geçirirken huzur bulduklarını dile getirmektedir.

Sancaklar Camii

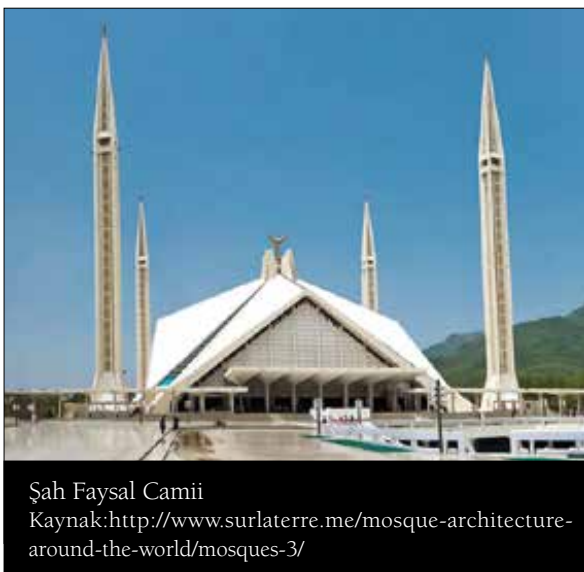
Kaynak: <http://www.arkitektuel.com/sancaklar-cami/>

Vedat Dalokay' ın Mısır'daki Şah Faysal camisi de Mısır piramitlerinden esinlendiğini hissettiren farklı formuyla yenilikçi camilere iyi bir örnektir.

Sonuç olarak, cami mimarların, akademisyenlerin gündemine daha çok girmeli ve bu alanda yeterli deneyim ve tecrübe oluşmalıdır. Bunun yanında yapılan farklı tasarımlar mimari egolardan uzak, gerekli diyalog ve güvenle iyi ve doğru mekânsal kurgu sağlanarak, biçim ve yapı tekniği/teknolojisi dengesini kurabilen ve eskinin kopyası olmadan özgün yaklaşımlar sergileyen, bütün bunların yanı sıra uhrevi havayı çevre tasarımıyla

birlikte sağlayabilen cami tasarımları bir yandan mimari tasarıma ve kent estetiğine katkıda bulunurken öte yandan toplum tarafından da kabul görmesini kolaylaştıracaktır. Esasen camilerin formlarını tartışmamızın yanı sıra, camilere bakış açımızı, kullanım sıklığımızı, camileri hayatımızda nereye koyduğumuzu ve ne kadar cemaat olabildiğimizi de gözden geçirebilmeliyiz. Cami yapısıyla ve çevresiyle çocuklarımızın içinde oynadığı, öğrendiği, gençlerimizin ruhlarının beslendiği, özgün mimari eserlere ev sahipliği yapan bir sosyal, kültürel ve dini merkez olarak hayatımıza girmelidir.

Şah Faysal Camii

Kaynak: <http://www.surlaterre.me/mosque-architecture-around-the-world/mosques-3/>

PEÇ'TEN AMSTERDAM'A AVRUPA'DAKİ CAMİLERİMİZİN SERÜVENİ

ALİ ÇİÇEK

*Türkiye Maarif Vakfı
Hizmet İçi Eğitim ve
Yetenek Geliştirme
Daire Başkanı*

Avrupa'da asırlarca süren varlığımızın en göze çarpan mirası şüphesiz camilerimizdir. Cetlerimiz bu topraklardan çekildikçe yıkılan, yağma edilen, kilise veya müzeye dönüştürülen camilerimiz hâlâ bir kimlik meselesi olarak önümüzde durmaktadır. Diğer yandan elli yılı aşkın bir süre önce başlayan Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçü sebebiyle yine bu coğrafyada yeni ibadethaneler inşa edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu minvalde tarihi tecrübemiz bakımından farklı veçheleri yansıtan Avrupa'daki Türk camilerinin serüvenine örneklik teşkil eden Macaristan'ın Peç şehrindeki Gazi Kasım Paşa Camii ve Hollanda'nın başkenti Amsterdam'daki Fatih Camii'ni ele alacağız.

I. Osmanlı bir buçuk asır hükmettiği Macar topraklarında yüzlerce İslâm eseri inşa etmiştir. Bu eserlerin Budin'den sonra sayısal bakımdan en yoğun olduğu şehir Peç'tir. Eski Çağ'dan beri önemli bir yerleşim yeri olan Peç, Keltler ve Avarların ardından Macarlara yurt olmuş, Macar Kralı Aziz I. Istvan Peç

Piskoposluğu'nu 1009'da burada kurmuştur. Macaristan'ın ilk üniversitesi de I. Layoş tarafından 1367'de Peç'te kurulmuştur. Peç, Budin'den sonra Osmanlı Macaristanı'ndaki en büyük şehirdi. Şehirde Sultan Süleyman (eski St. Peter Kilisesi) Camisi, Gazi Kasım Paşa camisi, hamamı ve çeşmesi, Yakovalı Hasan Paşa camisi ve medresesi, Yakovalı Hasan Paşa hayratı olan, bahçe içinde semahâne, mesnevîhân kürsüsü, mutfak, kiler ve 70-80 kadar derviş hüccresine sahip Peç Mevlevîhânesi, Memi Paşa camisi, hamamı, medresesi ve çeşmesi, Ferhad Paşa camisi ve hamamı, Halvetî Tekkesi, Küçük Camii ve Kadirî Tekkesi bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de bu şehirde 7 cami, 10 mescit, 5 medrese, 11 sıbyan mektebi, Kadirî, Halvetî ve Mevlevî Tekkeleri, Nişancı Mehmed Paşa ve İdris Baba Türbeleri, 3 han, 400 dükkânlı bir bedesten, 3 hamam, 47 çeşme ve sebül olduğunu kaydetmiştir.

Peç'te bulunan en önemli tarihi eser, bugün Macarların yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından birisi olarak kabul edilen Istvan Szechenyi'nin adını taşıyan ve ortasında Hünyadi Yanoş'un heykelini barındıran şehir

meydanının en üst noktasındaki Gazi Kasım Paşa Camii'dir. Bu cami, Macaristan'daki İslâm mimarisinin en büyük eseridir. Caminin banisi Gazi Kasım Paşa, Mohaç ve Peç serhatlerinde mir-liva olmuş, Budin ve Temeşvar'da beylerbeyliği vazifesinde bulunmuştur. Kanûnî döneminin fetih hareketlerinde komutanlık yapan bu önemli devlet adamı, 20 Temmuz 1543'te Peç'i teslim aldıktan sonra bugün caminin bulunduğu yerdeki St. Bartholomeo Katedrali'nin taşlarıyla camiyi inşa ettirmiştir.

Evliya Çelebi, Peç şehrini anlatırken Gazi Kasım Paşa Camii'nin gönül açıcı, cemaati bol bir ibadethane olduğunu, caminin içindeki minber, mahfel ve kürsünün tarifi imkânsız güzellikte eserler olduğunu söyler. Evliya Çelebi'nin İstanbul'daki Sultan Selim Camii'ne benzettiği eser, Peç şehri 22 Ekim 1686'da Ludwig von Baden komutasındaki Habsburg ordusunca işgal edilince Avusturyalılar tarafından Katolik bir kiliseye çevrilmiştir. Habsburgların Osmanlı Macaristanı'nı işgali, tarihin gördüğü en büyük yağma, kıyım ve tahrip hareketlerinden biridir. Bu tahriplerden hissesini alan caminin minaresi 1776 yılında Cizvitler tarafından yıktırılmıştır. Caminin kubbesi Barok tarzda fresklerle süslenmiş, altında tonozlu kripta sistemi oluşturulmuştur. Şimdiki formunu ise 1939'da başlayan yenileme çalışmaları sırasında almıştır. Halen şehrin merkez kilisesi olarak kullanılan mekânda vaftiz teknesi olarak kullanılan Türk işi iki hamam kurnası yine

Gazi Kasım Paşa Camii

Gazi Kasım Paşa Camii

meydan civarındaki hamamdan getirilmiştir.

Abidevi yapısıyla Gazi Kasım Paşa Camii, Avrupa'da kiliseye dönüştürülmüş tarihi camilerimizin hüznü tablosunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

*Çeşmelerde abdest alınmaz oldu
Camilerde namaz kılınmaz oldu
Mâmur olan yerler hep viran oldu
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i
-Budin Türküsü-*

II.

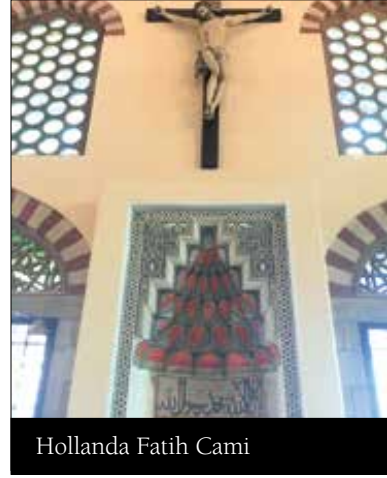
Bu hüznü tabloya rağmen günümüzde kiliseden camiye dönüştürülen mekânlar da mevcuttur. Avrupa'daki bilhassa Türk göçmen yerleşimlerinin ortaya çıkardığı bu tablo, kimliğini inşa etmek isteyen vatandaşlarımızın kendi doğal ortamlarını yabancı bir memlekette oluşturabilme gayretidir. Çünkü artık camiler yabancı bir memlekette

Hollanda Fatih Cami

Hollanda Fatih Cami

Hollanda Fatih Cami

var olabilmenin yegâne temsili haline gelmiştir. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da hizmet veren Fatih Camii'nin hikâyesi ise bu açıdan en güzel örneklerden biridir. Bu cami, 1929 yılında St. Ignatius Kilisesi olarak Hendrik Willem Valk tarafından inşa edilen bir binada hizmet vermektedir. Binanın kırk metre uzunluğundaki iki kulesi, Amsterdam'daki merkezî konumu ve en önemlisi hâlihazırdaki yapıdan önce bu noktada 17. yüzyılda inşa edilmiş Cizvit kilisesinin bulunmuş olması caminin varlığını daha da anlamlı kılmaktadır.

St. Ignatius Kilisesi 1971'de ce-maat yoksunluğundan dolayı kapanmış ve bina ticari amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Uzun uğraşlar sonucunda 1981 yılında Fatih İslâm Vakfı tarafından satın alınmış ve o günden sonra Fatih Camii adını almıştır. Kilise olarak inşa edilen binanın üzerinde giriş kapısı kısmının duvarla örülerek mihrap haline getirilmesi gibi yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Hollanda'ya göç eden Türk işçilerinin ibadetlerini yerine getirmek için satın aldıkları kilise binası, yaklaşık kırk yıldır Amsterdam'da farklı milletlerden Müslümanlara ve onların çocuklarına cami olarak hizmet veriyor.

Müslümanların Avrupa'daki gelecekleri adına ümit beslemek için yeterince güzel hikâyeleri var. Geçmişe baktığımızda ne kadar çok hüznün tablomuz olursa olsun, fethedilen yerler bir bir kaybedilirken bile inançlarını yitirmeyen ve bu inançla yoğrulan şahsiyetlerini Eşrefoğlu al haberi/Bahçe biziz gül bizdedir dizeleriyle dışa vuran Temeşvarlı Gâzi Âşık Hasan gibi kalem ve kılıç erbabı büyüklerimizin söylediklerine kulak vermeliyiz.

*Nice canlar din yolunda uğruma oldu şehid
Ta kıyâmet haşrolunca kesmezem Hakk'tan ümid
Bir gün ola açla baht-ı siyâhım der Budin
-Temeşvarlı Gâzi Âşık Hasan-*

ASMALI MESCİD

AHMED NEZİH GALİTEKİN

Araştırmacı-Tarihçi, Yazar

İstanbul'da Emeviler döneminden beri sayısız cami ve mescid yapılmış, asırlar boyu bu ibadethaneler çeşitli sebeplerle ortadan kalkmış, bazen yeniden ihya edilmiş bazen ihya olunmadan sırlanıp gitmişlerdir. Bu hususta yaptığımız bir araştırma İBB. Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü tarafından Aralık 2015'de bastırılan İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları II isimli eserde neşrolunmuştu. Aynı konu üzerinde yürüttüğümüz çalışmalar sırasında, kıymetli dostum Mimar İbrahim H. Yiğit Bey'in Tohum dergisinin camiler konulu olacak son sayısına bir yazı vermemi istemesi üzerine bu makale kaleme alındı. İnşallah biraz da olsa faydalı olur. Bu çalışmada yardımlarını gördüğüm Muzaffer Şahin, Fatih Dalgacı, M. Birol Ülker, İbrahim H. Yiğit beyler ile Tuba Karacıoğlu Hanım'a teşekkür etmeyi bir vazife telâkki ediyorum. Sağ olsunlar, himmetleri âli ve mebrûr olsun. Günümüzde Beyoğlu ilçesinin Evliya Çelebi, Hüseyin Ağa, Kamer Hatun, Çatmalımescit, Bedrettin, Emekyemez, Bereketzade ve Şahkulu mahalleleriyle çevrili bulunan Asmalımescit mahallesinin adı, Asmalı Mescid isimli bir ibadethaneden gelmektedir. Bilindiği

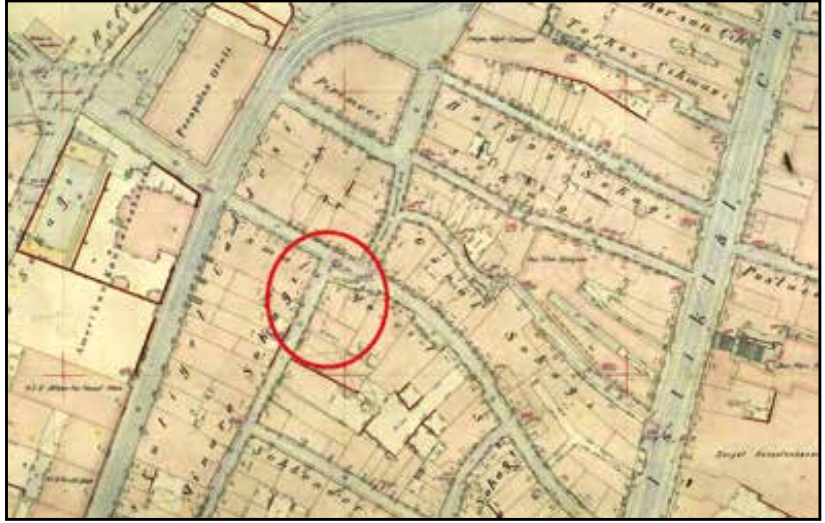
üzere eski İstanbul mahalleleri isimlerini merkezinde bulunan, meselâ "Sofular Mescidi Mahallesi", "Molla Hüsrev Câmii Mahallesi" gibi, cami veya mescidden alırdı ki, zamanla mescidi, camii terkedilerek sadece "Sofular", "Molla Hüsrev" mahalleleri kaldı. Bu hususta geniş bilgi için merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1958 yılında Ankara'da Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı arasında bastırılan Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu isimli eserine bakılabilir. XVI. yüzyılın ilk yarısında Beyoğlu başlık bahçelik tenha bir yer iken Galata Sarayı'ndaki acemi oğlanlardan başka, Galata Mevlevihanesi, Şah Kulu Mescidi, Asmalı Mescid ve Ağa Camii civarlarında bir miktar Müslüman-Türk nüfus bulunuyordu.¹ XVII. yüzyılda da tenhalığı devam eden Beyoğlu'nda, XVIII. yüzyılda Sultan I. Mahmud'un bölgeye yeni su getirmesi ile nüfus artmaya başlamıştır. XVIII. yüzyıl sonlarında Asmalımescid mahallesinde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları, dört avârız hânesi bulunduğu biliniyor.² Bölgedeki cami ve mescidler çoğunlukla XVI. yüzyılda yapılmıştır.³ Bahsimiz olan Asmalı Mescid hakkında, İstanbul camileri için en kapsamlı eser olan Hadikatü'l-Cevâmi'nin matbu nüsha-

DOSYA

sokaklara rastlanır” der ve tarih boyunca yollara nasıl ve ne şekilde tecavüz edildiğini anlatır²⁵. 1903 yılında çok zengin bir kimse olduğu anlaşılan Rafael Kamhi isimli bir tüccar-müteahhid Asmalımescid-Minare sokağı-Tepebaşı caddesi arasında, 1892’den beri mermerci dükkânları bulunan yere²⁶ Kamhi Apartmanı’nı yaptırmaya başlamış ve bu sırada aşağıdaki krokide görülen mescid yerini, meşrutahaneleri ve mescidin bânisi Hacı Yunus Ağa ve diğer kabirlerle yanındaki Hacı Beşir Ağa’nın yaptırdığı büyük aynalı çeşmesi ile haznesini mahvederek ortadan kaldırmıştır²⁷. Bu durumu Sultan Abdülhamid’e arzeden Sultan’ın başfotoğrafçısı Miralay Ali Sami’nin²⁸ çizdiği kroki şöyledir:

Krokide Minare sokağının sol başında Mehmed Dede türbesi ve az arkasında bir apartman. Aynı sokağın sağ başında Asmalı Mescid Camii, hemen altında mescidin bânisi Hacı Yunus Ağa’nın kabri ve onun alt tarafında da camiye ait meşruta hâneler bulunuyormuş.

Yine aynı yer için Şeyhülislâm Mustafa Hayri Ürgüplü’nün Evkâf Nâzırı iken müsteşarlığını

yapan Ahmed Nuri Ebussudoğlu Bey’in²⁹ matbu Hadikatü’l-Cevâmi nüshasının Asma Mescidi kısmına çizdiği kroki -bazı derkenarlarda belirtilen tarihler 1940’lı yıllara ait olmasından-bunun da o yıllarda çizilmiş olması muhtemeldir. Bu iki kroki ve vesikalarda zikredilen bilgilerden Asmalı Mescid câmii’nin bir kısmı apartmanın altında kalmış, bir kısmı Minare sokağına ve bir kısmı da Asmalımescid caddesine katılmıştır. Mescidin, Hacı Yunus Ağa kabrinin ve meşruta hanelerin sağında bulunan Hacı Beşir Ağa çeşmesi³⁰ de yine Kamhi Apartmanı altında kalmıştır.

Aşağıda 21. vesikada gördüğümüz derkenarda Mehmed Dede ile birlikte üç şahıs ismi daha zikredilmektedir:

1025 Mehmed Dede
1105 Mustafa Dede
1180 oğlu Halil Dede
1225 oğlu Şeyh Mehmed Efendi
Mehmed Dede mezar krokisi, Fikret Adil’in Asmalı Mesçit romanında Münif Fehim tarafından çizilmiştir. Şahidesinde “Hâza kabr-i Mehmed Dede sene 99” yazdığı görülüyor. Bu hususta Turgut Kut Bey makalesinde şu bilgileri verir: “... parmaklıkla çevrili mezar taşının bulunduğu set bugün hâlâ yerindedir. Ancak Ekim 1993’te setin duvarları sıvanmış üzerine yeniden parmaklık yaptırılmıştır.

İstanbul’u Sevenler Grubu’nun 1945 tarihli raporuna göre, bu sette bulunan Yunus Ağa’nın başka iki mezar taşının Galata Mevlevihanesi’ne taşındığı bildiriliyorsa da, yaptığımız araştırmada bu taşlar mevlevihanede yoktur³¹”

Bir önceki sayfada ismi görülen dört zâtın kim oldukları tespit edilemedi. Turgut Kut Bey, İstanbul’u Sevenler Grubu’nun

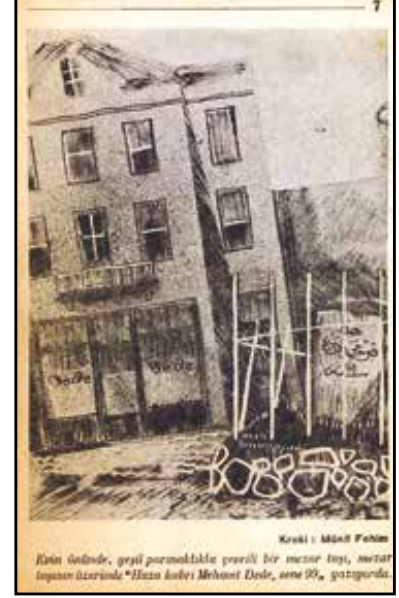

set üstünde bulunan Yunus Ağa'nın ve -isimleri belirtilmeyen- diğer iki şahsın Galata Mevlevihanesi'ne naklondukları söylediğini, kendisinin Mevlevihâne'de bu taşları arayıp bulamadığını kaydetmekte ise de, yukarıdaki isimlerle yeniden aranması faydalı olabilir. Uzun süre devletin çeşitli birimlerini meşgul eden bu Kamhi Apartmanı meselesi ve Asmalı Mescid ile alakalı bazı vesikalara yazımızın www.tohumdergisi.com sitesinde yayımlanan versiyonunda yer verdiğimiz belirterek konumuzu noktalayalım.

DİPNOTLAR

- 1- Mustafa Cezar, XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, İstanbul, 1991, s. 33; Kerim İlker Bulunur, Osmanlı Galatası (1453-1600), İstanbul, 2014, s. 69
- 2- Asmalı Mescid mahallesinin her yıl Tersâne-i Âmire'ye ocaklık kürekciyan mukabilinde on yedi buçuk guruh (2100 akçe) verdiğini 22 S 1197 [27.01.1783] tarihli bir arşiv vesikasından (BOA. C. BH, No: 97/4602) öğreniyoruz. XVII. yüzyılda İstanbul, Galata'da her yedi gerçek hane bir avârzhanesi sayılırdı (İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire, Ankara, 2003, s. 192) ki, buna göre mahallede vergi mükellefi 28 hane bulunmakta idi. Ancak avârzandan muaf tutulan kadı, naib, sipahi, muhassıl, müderris, imam, hatip, müezzin, zaviyedar, şeyh, seyyid gibi din görevlileri, derbendci, tuzcu, madenci, celep, şahinci gibi belirli hizmetleri yapanlar, oturduğu evin mülkiyetine sahip olmayanlar, ihtiyar ve çalışamayacak derecede a'ma, sakat ve hastalıklı olanlar ile yetim, sabi ve dul hatunlardan kimler bulunduğunu bilemediğimizden mahallenin tam hane sayısını tesbit etmek şu aşamada mümkün olmamıştır (Mehmet Ali Ünal, Osmanlı Tarih Sözlüğü, İstanbul, 2011, s. 63-64; Fehmi Yılmaz, Osmanlı Tarih Sözlüğü, İstanbul, 2010).
- 3- Bkz. Mustafa Cezar, a.g.e, s. 108.
- 4- Hadikatü'l-Cevâmi, İstanbul, 1281, C. 2, s. 7-8
- 5- Hadikatü'l-Cevâmi' Esad Efendi, No: 2248, v. 77/B.
- 6- Meselâ bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet-Hariciye, No: 147/7312).
- 7- BOA. C. EV, No: 169/8436p 225/11230; 296/15066; 491/24822.
- 8- BOA. Müzehheb Fermanlar, No: 816; C. EV, No: 491/24822.

- 9- BOA. Müzehheb Fermanlar, No: 816. Belgenin fotokopi ve çevrimyazısı için aşağıda yayımlanan 3 no'lu vesika; AE. SMHD. I, No: 262/21273
- 10- BOA. C. EV, No: 491/24822.
- 11- BOA. Müzehheb Fermanlar, No: 816. Belgenin fotokopi ve çevrimyazısı için aşağıda yayımlanan 7 no'lu vesika; C. EV, No: 225/11230.
- 12- Bilgin Aydın, İ. Yurdakul, A. Aşık, İ. Kurt, E. Yıldız, İstanbul Şer'iyye Sicilleri Vakfiyeler Kataloğu, İstanbul, 2015, s. 89; C. EV, No: 296/15066-1; C. EV, No: 296/15066-2.
- 13- İ. MVL, No: 227/7738-5 (Vesika No: 5); İ. MVL, No: 227/7738-3 (Vesika No: 4); Y. PRK. SGE, No: 9/135.
- 14- Kalafatçıbaşı: Ahşap gemilerin tahta aralıklarına zifte bulanmış üstüptüler sıkıştırıp üzerine zift sürerek su geçirmez hale getiren görevlilerin başına oenirdi. Kalafatçılar tersane halkından sayılır ve acemi oğlanlarından seçilirdi. Hepsii 600 kişiydi. İstanbul'da Tersane'deki Kurşunlu Mahzen'de ve Galata'da Kürekçi Kapısı'nda kışları vardı (Fehmi Yılmaz, a.g.e, s. 305-306; Mehmet Ali Ünal, a.g.e, s. 368).
- 15- Mustafa Cezar, Osmanlı Başkenti İstanbul, İstanbul, 2002, s. 422-423.
- 16- Reşad Ekrem Koçu, "Esmâ Mescid" maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1959, C. 2, s. 1129.
- 17- J. M. Tancoigne, İzmir'e, Ege Adalarına ve Girit'e Seyahat, Çeviren: Ercan Eyüpoğlu, İstanbul, 2003'den nakleden M. Sinan Genim, "Saraylar, Kasırlar, Konaklar ve Evler", Geçmişten Günümüze Beyoğlu, İstanbul, 2004, C. I, s. 148.
- 18- "İstanbul Yangınları", Osmanlı Başkenti İstanbul, İstanbul, 2002, s. 418
- 19- BOA. İ. MVL, No: 209/6765-1; İ. MVL, No: 209/7275-2.
- 20- Zeynep Çelik, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Çeviren: Selim Derinçil, İstanbul, 2016, s. 47.
- 21- BOA. A. MKT. NZD, No: 309/55.
- 22- BOA. BEQ, No: 3252/243858-4.
- 23- BEQ, No: 3267/244144-3.
- 24- Beyoğlu'nun Dörtüyl ağzı diye ünlü mevkii İstiklâl caddesi ile Asmalı Mescid ve Kumbarcı yolu'nun keşiştiği bölgedir.
- 25- Osman Ergin, İstanbul'da İmar Ve İskân Hareketleri, İstanbul, 1938, s. 21-23.
- 26- Turgut, a.g.m, DBİA, C. I, s. 355.
- 27- Bkz. Y. PRK. SGE, No: 9/135.
- 28- Ser-fotografî Miralay Ali Sami: İstanbul'da doğdu. Kasımpaşalı Mehmed Bey'in oğludur. 1892'de Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'den mezun oldu. Bahriye'de miralaylığa (albay) kadar yükseldi. Sultan Abdülhamid'in baş fotoğrafçılığını, Bahriye Mektebi'nde fotoğrafçılık öğretmenliği yaptı. Mebâdi-i Usûl-i Fotografya isimli kitabı 1893'de basıldı. Sultan Abdülhamid için çok değerli albümler hazırladı. Madalya ve nişanlar aldı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra rütbesi alınarak saraydan uzaklaştırılıp İskenderun liman

Reisliğine atandı. Milli Mücadele başlarında Anadolu'ya geçti ve Milli Mücadele aleyhtarı olarak 5 sayı Adalet gazetesini çıkardı. Daha sonra İzmir'e ve ardından Selânik'e kaçarak orada vefat etti (Engin Özendes, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul, 1999, s. 234-235).

29- 1995 yılında Hadikatü'l-Cevâmi'yi Latin harfleri ile yayıma hazırlarken sahraf dostum Lütfi Seymen Bey, diğer bir sahraf komşusunda bulunan hemen her sayfasının boşlukları notlar ile doldurulmuş bir kitabı görmem için komşusuna gittiğinde eserin satıldığını öğrenmişti. Bu sırada sahraf arkadaşı kitap sahibine ait İstanbul camileri hakkında epey notlar ve fotoğraflar bulunduğu, bir hafta sonra bunları bana gösterebileceğini söylemişti. Dediği notları, fotoğrafları ve üç defter olarak yazılmış İstanbul Mevlevihaneleri isimli eseri gördüm. Ancak benim için çok yüksek bir fiat istendiğinden alamamıştım. Anılan derkenarlı matbu Hadika'yı o zaman Prof. Dr. Muhiittin Serin Bey almış ve Prof. Dr. İsmail Erünsal Bey'in ricası üzerine bir dijital nüshasını İSAM kütüphanesine vermiştir ki, biz de oradan istifade ettik. Her birine minnettarım.

30- Hadika'da ve görebildiğim kadar BOA. BEQ, No: 3414/256008'de kayıtlı bir vesika, mescidin yakınındaki çeşmenin meşhur dârüssaâde ağası Hacı Beşir Ağa'nın hayır eseri olduğu belirtilmiş iken, İbrahim Hilmi Tanışık, anılan çeşme bânisinin Sultan I. Mahmud'un hazinedarı, daha sonra dârüssaâde ağası Lala Beşir Ağa olduğunu ve çeşme kitabedesinki hattın da iyi bir hattat olan kendisine ait olduğunu söylemektedir. (İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Ve Üsküdar Cihetleri, C. II, İstanbul, 1945, s. 107)

31- Turgat Kut, "Asmalı Mescit Sokağı" maddesi, DBİA, İstanbul, 1993, C. I, s. 355.

PROF. KORKUT TUNA:
**ŞEHİRLERİMİZİN
MERKEZLERİNİ FONKSİYONEL
HALE GETİREREK GEÇMİŞLE
BAĞLANTISINI KURMALIYIZ**

EROL ERDOĞAN, TUBA KARAÇORLU, VEYSEL BAŞAR

Son yıllarda, sıklıkla tartıştığımız konuların başında “şehirleşme” geliyor. Şehir-insan ilişkisi, kültür ve şehir ilişkisindeki değişimler, kentsel dönüşüm süreçleri, şehre göçler, şehirlerin sembolleri, yeni kentleşme ve konut modelleri, şehir ve modernleşme, metropolde komşuluk, çocuk, aile ve mahalle gibi konular, “şehirleşme” üst başlığının altında derinlemesine tartışılan konulardan bazıları... Bu tartışmalar geniş bir alanda sürüyor; sosyologlar, ekonomistler, psikologlar, pedagoglar, mimarlar, sanat tarihçileri, siyasetçiler tartışmanın tarafları... Şehir ve insan ilişkisindeki değişime dair belki de her gün bir yerlerde toplantı, sempozyum, çalıştay, kongre yapılıyor. Son yıllarda konuyla ilgili bilimsel yayınlar da hayli arttı. Biz de, herkesin gündeminde olan bu konuyu Korkut Tuna ile görüştük. Korkut Tuna Hoca, konunun uzmanlarından bir isim. 2017’de yapılan Milli Kültür Şurası ile 2018’de yapılan İstanbul Kültür Çalıştayının da katılımcılarından. Hoca, her iki organizasyonda da aktif görevler üstlenerek buralarda görüşlerini paylaştığı gibi yüzlerce insanın şehirleşme tartışmalarına dair yaklaşımlarını dinledi. Korkut Tuna Hoca, bizi İstanbul Ticaret Üniversitesi’ndeki, penceresinden Haliç, Fatih, Süleymaniye’nin seyredilebildiği odasında ağırladı.

Erol Erdoğan: *Hocam, şehir ve insan ile insan-mekân ilişkisini, bizim şehirlerimizi, bu arada İstanbul'u konuşacağız. Günümüzdeki şehir sorunlarına da değineceğiz. Temel bir soruyla başlayalım. Şehirleşme dediğimiz zaman 'Batı Şehirleri' ve 'İslam Şehirleri' diye doğal olarak tasnif yapılıyor. Tabi doğu-batı ayrımı da var. Öyleyse, Batı nedir, Doğu nedir; farkları nelerdir? Doğu ve Batının farkı insan, şehir ve mekân ilişkisine nasıl yansımış?*

Korkut Tuna: Doğu-Batı önemli bir ayrım... Öğrenciliğimde, akranlarımızla son sınıfta konuşurken bu ayrım dikkat çekiyordu. Cahit Tanyol da o zaman kısmen bahsetmişti. Daha sonra sistematik biçimde bu konuya eğildiğim zaman, gerçekten devam eden ve varlığını sürdüren bir ayrım olduğunu gördüm. Bu kadar iç içe girmiş, bir tarafın ötekini neredeyse silmiş gibi gözükmesine

rağmen, bu mesele toplumların ortaya çıkışı ile önümüze geliyor. Çünkü, bir topluluk halinde bir mekânda belli bir üretimi sürdüren insan toplulukları, aynı sorunlara farklı cevaplar buluyor. Şehir, ilk olarak doğu toplumları ile ortaya çıkıyor. Doğu toplumlarında, yıllık muntazam taşması olan nehirlerin bulunduğu Mezopotamya'da... Ondan 500 yıl sonra Nil Vadisi'nde ve yine yakın sürede Hindistan'daki İndus nehrinin vadilerinde ortaya çıkıyor. Burada dikkati çeken bir yan; insanlar yerleşmişler ve tarım yapıyorlar. Tarım ise belli bir teknolojiyi ve bilgiyi gerektirdiği kadar, belli bir altyapıya sahip olmayı gerektiriyor. Çünkü o zamanki insanın, toprağı kullanması sonucunda toprak verimsizleşiyor. Dolayısıyla Doğu toplumlarında bu verimsizleşmenin çözümü yok. Sağa sola gitseniz; kayalık, dağlık yöreler, tarım alanlarının dışına

çıkamıyorsunuz. Dolayısıyla aynı yerde işi çözmeniz lazım. O zaman toplumsal bazı girişimler yapıyor. Suni sulama kanalları açılarak nehirlerin taşkınları dizginleniyor, bataklık bölgeler boşaltılarak tarıma açılıyor, su gitmeyen yerlere su götürülüyor. Batı'da ise aynı sorun var fakat orada eşdeğer verimli topraklarla karşılaşılıyor. Prehistorya çalışmaları bunu gösteriyor. Buradaki arazi bitince taşı tarağı toplayıp 20-30 kilometre öteye gidiyorlar, orada yerleşiyorlar, tarıma başlıyorlar. Prehistoryacılar bunların izlerini çok iyi takip ediyorlar. Nereye çadır kurmuş, nereye barınak yapmış, bir nevi taşlaşmış izlerden veya katmanların ayıklanmasından ortaya çıkıyor. O da aynı tarımı devam ettiriyor. Fakat Doğu'nun daha bir örgütlü olmaya ihtiyacı var. Varlığını sürdürebilmesi için bir artı ürün alınması lazım. Bu da işte nehirlerin dizginlenmesiyle,

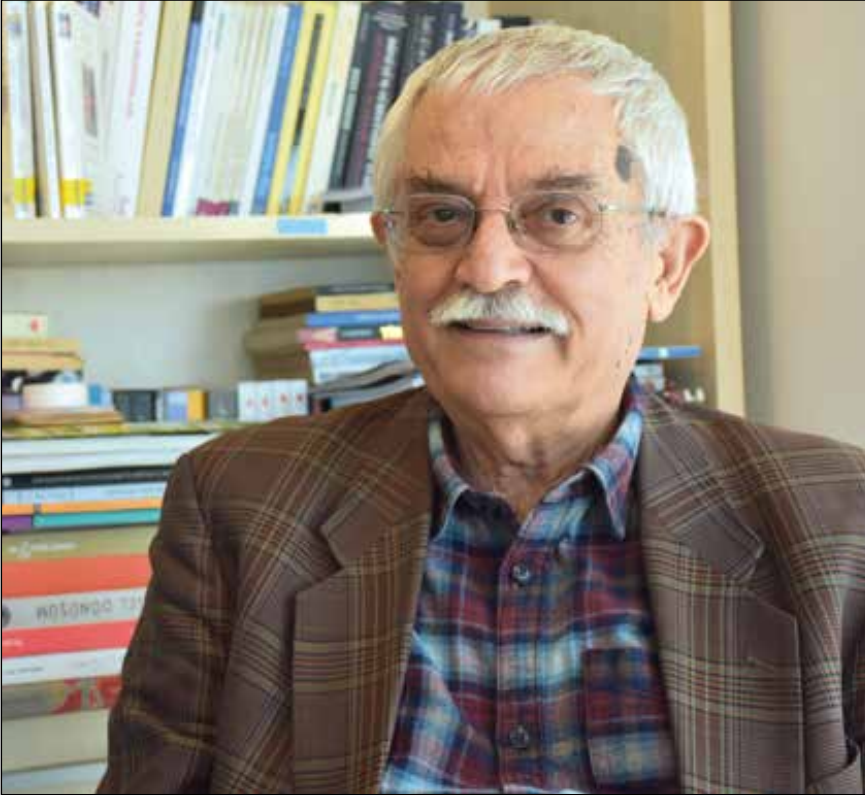
sulanamayan yerlerin sulanmasıyla oluyor, böyle artı oluşuyor. Bu artı ürünün oluşması, Doğu toplumlarının faikiyetini(üstünlüğünü, yüksekliğini) ortaya çıkartıyor; bir yere yerleşiyorlar ve şehir ortaya çıkıyor bir müddet sonra. Çünkü şehir bir artı ürüne ihtiyaç duyan, sadece gezici, sadece toplayıcı toplulukların ürünü olamıyor; aynı yerde devamlı olabilecek şekilde veya başka bir şekilde artı ürüne el koymayı sağlayan bir yapıyı gerektiriyor. Dolayısıyla bana göre halen varlığını sürdüren Doğu-Batı ayrımı burada ortaya çıkıyor. Doğu toplumları daha merkezi yönetime sahipti. Büyük toprakları içeren ve çevreden gelecek yağmacılara karşı hazır ve bedava ürün biçiyorsunuz ancak göçebeler, Orta Asya kavimleri Mezopotamya'ya gelip 'Allah bereket versin' ne varsa topluyorlar. Onun için bir de askeri yapı, bir savunma mekanizmasıyla karşılaşılıyor.

“

ZAMAN İÇERİSİNDE ŞEHRİN ORTAYA KOYDUĞU ZENGİNLİK, İŞ İMKÂNLARI, YAŞAM FARKLILIĞI, İKTİSADİ-SİYASİ-SOSYAL ÇÖZÜMLER, BİR ARADA YAŞAMAK GİBİ ETKENLER İNSANLARI KÖYDEN KENTE DOĞRU BİR GÖÇE YÖNLENDİRİYOR. KÖYDEN KENTE DOĞRU BİR GÖÇ BİZİM TOPLUMUMUZDA DA ORTAYA ÇIKTI. BU, DÜNYADA YAŞANMASI GEREKEN BİR ŞEYDİ VE YAŞANDI.”

E.E: Şehirleşme doğuda daha erken o zaman?

K.T: Daha erken, çok erken. Yunan'ın, bir kere, sabit bir şeyi besleyecek yeri, ülkesi yok. Bir Mezopotamya gibi değil. İster istemez sınırlı bir tarıma sahip olacak topraklar ve denize açılmayı şart koşan bir yapı olduğu için, bunlar denizle cebelleşmeye başlıyorlar, denize ulaştıkları zaman da Mısır'ın ortaya koyduğu büyük zenginliği ki işte Mezopotamya'yla Mısır arasında da mal alışverişleri var. Onları kısmen taşıyarak, navlun gibi bir ücret alarak, kısmen de yağmalayarak varlıklarını ortaya koyuyorlar. Yunan kendinden fazlasını barındıracak bir artı ürüne ihtiyaç duyuyor. Kendi ürettiği değil. Dolayısıyla Doğu'dan aktarılan bir artı ürün sayesinde var olabiliyor. Onun için adalar, onun için Anadolu'nun denize bakan kıyıları, onun için Roma ortaya çıkınca Roma'nın askeri gücünün Helenistik'e göre biraz daha güçlü olması böyle bir durum ortaya çıkartıyor. Helenistik dönemde, Doğu içine kapanıp kalıyor. Yani Helenistik döneme baktığımız zaman -daha çok Roma ve Avrupa içlerine kadar- artık zenginliği yaymak ve yeni şeyler ortaya koymak ve için Doğu topluluklarına karşı üstünlük sağlıyor. Kartaca'yı mesela, yıkıyorlar. Kartaca, Doğu'nun Akdeniz'deki denetim noktalarından, güvenliği sağlayan, iletişimi sağlayan, ticareti sağlayan bir merkez. Onlar daha çok Girit ile ortaya çıkıyorlar, sonra Roma'yla varlığını sürdürüyorlar. Veysel Başar: Doğu-Batı farkını siz üretimden, tarımdan, coğrafya ve iklim şartlarından yola çıkarak anlattınız. Günümüzde Doğu-Batı dediğimiz zaman daha çok dini perspektifte anlaşılıyor. O ilk Doğu-Batı farkının oluşmasında etken olan inançlar mıdır, yoksa...

K.T: Tabii, onların da inanç sistemleri var.

V.B: *İnançlar ayırında, ayırışmada etkili mi?*

K.T: Tabii tabii, onların da bu merkezîyetçiliği savunan ve bir merkezden yönetimi sağlayan bir yönü var. Mesela zigguratlar var. Onlar belki bizim camilerimizin bir benzeri. Tarım yapan topluluklar uzaktan onu görüyorlar. Onlar yarı tanrının ve tanrının oğlunun mekânı, sembolü. Orası üretimi de organize eden bir yer var. Mısır'a gelince iş daha da büyüyor. Tanrı'nın kendisi oluyor: Firavun. Yani din o kadar güçlü. O bakımdan bu yapının muhakkak bir dinle örtüşmesi lazım.

E.E: *Hocam şehirler kır hayatındaki zorlukların kolaylaştırılması sağlamak için ortaya çıkıyor... Siz de bu görüşü paylaşıyorsunuz. Bugün geldiğimiz noktada, o amaç halen gerçek bir amaç ve hedef olarak yerini koruyor mu yoksa şehirler yeni sorunlar mı üretti?*

K.T: Yani kolaylaştırmış olabilir çünkü insanlar kırı terk edip şehre geldi, bu 50'li yıllardan başlayarak kendini ortaya koydu. Sosyolojilerin beşerî coğrafyaları açıklama girişimleri var. Kırdaki itici nedenler var, şehirde çekici nedenler var. Kır insanları itiyor; niçin itiyor? Şehir de çekiyor, ne için çekiyor; hizmet çekiyor. Yani istemeden de hizmet ayağına geliyor. Zaman içerisinde şehrin ortaya koyduğu zenginlik, iş imkânları, yaşam farklılığı, iktisadi-siyasi-sosyal çözümler, bir arada yaşamak gibi etkenler insanları köyden kente doğru bir göçe yönlendiriyor. Köyden kente doğru bir göç bizim toplumumuzda da ortaya çıktı. Bu, dünyada yaşanması gereken bir şeydi ve yaşandı. Peki, şimdi ne olacak? Yine insanlar buraya

“

BEN 50 KÜSUR YILDIR İSTANBUL'DAYIM. İSTANBUL'U DOĞRU DÜZGÜN BİLMİYORUM DİYE BİLİRİM. NİYE? ÇÜNKÜ ÖMRÜM FAKÜLTEDE GEÇTİ NEREDEYSE. ÖNCE ÖĞRENCİYDİM, EVDEN FAKÜLTEYE; SONRA İŞTE 1-2 YIL ASKERLİK FALAN DERKEN ASİSTAN OLDUM, HADİ TEKRAR EVDEN FAKÜLTEYE. EMEKLİ OLDUM BURADA BAŞLADIM GENE EVDEN FAKÜLTEYE. YANİ DİYECEĞİM O Kİ; ŞEHİR O KADAR BÜYÜK AMA İNSANI ÖYLE BİR KİSTİRİYOR, BELLİ İLİŞKİLERE BAĞLIYOR Kİ SİZ O İLİŞKİLERDEN VAZGEÇEMİYORSUNUZ.

”

geliyor, yani şehir artık toplumun ana yapısını oluşturuyor. Memnun muyuz? Değiliz. Rahat mıyız? Değiliz ama sağladığı imkânlar da ortada. Günümüzdeki dijital çözümler -hani Allah'ın dağında da olsanız- internette vs. haberleşmeye mesajlaşmaya varana kadar insanların aradığı sosyallik ne ise, şehir hayatında kendini gösteriyor. Şehir, iş imkanları da veriyor, insanın arada kaybolmasını da sağlıyor. Hani köyde kalsanız işte 'yine bizim bilmem kimin bilmem kimi, işi yok öyle boş oturuyor. Bak işte gene çıkmış orada oturuyor' derler. Ama şehirde ne olduğunu, kim olduğunu kimse bilmiyor. Mahremi kendi

evinde kalıyor. Eve gidince belki iş bulamamış ve evine aş getirememiş. Orada da kadının kendi kurtarıcılığı ortaya çıkıyor. Ben kadının aile hayatımızı, şehirle birlikte karşılaşılan güçlükleri, -kırsal hayatta bile- izale eden bir nevi tampon gibi hafiflettiğini, içine çektiğini, yaşanabilir hale getirdiğini düşünüyorum.

E.E: *Aslında şehirleşmede kadın ana faktör, değil mi? Şehirleşme kadının talebi?*

K.T: Çok etkisi var tabii. İş ihtiyacı var, kadınlar çalışmak durumunda kalıyor ama şehir bir şekilde insanları çekiyor ve bu artık böyle bir vakum gibi. Buna idari yapılanmamızı koyarsak, zaten köy diye bir şey kalmıyor. Köyü de filan şehrin mahallesi haline getiriyor-sunuz. Yerleşim yerinin mahallesi oluyor, köylük de kalkıyor. Köy bir nevi bağımsız kendi içinde işi halledebilen ama dışarıyla da bağlantısı olan bir yerleşim yeri. Yerine göre çalışan, yerine göre mal alıp satan. Ama kendi yerel bölgesinde kalan birim olmaktan çıkıp bir sistemin, bir vilayetin, büyük şehrin bir parçası oluyor. Bakıyorsunuz ki Büyükşehir o köyün yolunu yapıyor, insanlar memnun oluyor bundan. Ama esas şey, kazan burada kaynıyor, yani güzel kokular burada dolayısıyla insanlar şehre geliyor. Şimdi tabii bazı şeyler görüyoruz, şehir yaşlıların yurdu olmuş ve burada ev hayatının eski otoritesini kaybetmiş insanlar artık köyüne dönüyor. Çünkü ister istemez apartman hayatı aile içindeki hiyerarşiyi, büyüğün sayılmasını, sözünün dinlenmesini ortadan kaldırıyor. Emekli olmuş, çoluk çocuk onu ciddiye almıyor, otoritesi kaybolmuş, sözü dinlenmiyor o zaman bu kişiler köye dönüyorlar. Yaşlılar köye yerleşince de bayram seyran olunca herkes köye gidiyor.

V.B: Orada en azından bir bahçeye hükmedebiliyor...

K.T: Hatta bazen filmlerde görüyorum kış gelince şehre dönüyor, yazın köyünde bir hayvan oluyor, bahçeyle uğraşiyor. Dolayısıyla şehir henüz formüle edemediğimiz, izah edemediğimiz karmaşık ilişkileriyle insanları ağına düşürmüş oluyor bir nevi, yani şehirden çıkamıyorsunuz. Ben 50 küsur yıldır İstanbul'dayım. İstanbul'u doğru düzgün bilmiyorum diyebilirim. Niye? Çünkü ömrüm fakültede geçti neredeyse. Önce öğrenciydim, evden fakülteye; sonra işte 1-2 yıl askerlik falan derken asistan oldum, hadi tekrar evden fakülteye. Emekli oldum burada başladım gene evden fakülteye. Yani diyeceğim o ki; şehir o kadar büyük ama insanı öyle bir kısıtıyor, belli ilişkilere bağlıyor ki siz o ilişkilere vazgeçemiyorsunuz. Dolayısıyla bu köylerden gelen nüfus örümcek ağına takılmış gibi debeleniyor ama şehirden ayrılamıyor.

E.E: O zaman yeni problemlerimiz var demektir, yani kır hayatından farklılaşan, şehre özgü, metropol karakterli...

K.T: Tabii tabii, yani şehrin bütününe ait olabilir, kısmi yerleşim yerine ait olabilir, içinde yaşanılan semte ait olabilir. Çünkü sonuçta şehir bir manada kendisini yapılarla belirtiyor yani şehir deyince bir semte bir yapılar grubuna dahil oluyorsunuz. Bunların önemli kısmı yeni kurulmuş olabilir, bir kısmı bir gece 4 duvar çevrilerek bir gecekondu yapılmış, belediye yıkılmış yine yapmışlar ve sonunda kazanmışlar ve böylece bir yerleşim yeri oluşmuş. Dolayısıyla şehir birçok yönüyle insanı tutuyor, bir artı ürün yaratıyor şehir, önemli bir artı ürün... Yani kırın yaratmasından

daha büyük bir artı ürün yaratıyor. Bu sadece sanayinin yarattığı bir artı ürün değil.

E.E: Sosyal sermayenin, çevrenin...

K.T: Evet böyle bir artı yaratıyor. Şehirde çok büyük fabrikalar var. Sabah 6 deyinince bütün İstanbul işine gidiyor. İkinci vardiyaya gidiyor, belli yerlerde bunu yaşamak mümkün ama insanlar sanki bu rölanti hayatı benimsemiş, geçinip gidiyor. Terk edip de gidemiyor. Neticede insanlar geçiniyorlar; az veya çok nemalanıyorlar, bir nema var insanların üstüne bulaşan. Parmağını yalasa bile, 'bal tuttum parmağımı yaladım' dedirten bir sistem var. Bu sistemi çözmek çok zor. Şehrin yarattığı bir yeni doku bu, yeni bir tarz. Üretim tarzı, yaşam tarzı... Yani grupları kendi içinde tanıyıp, araştırıp sonra nasıl geçindiklerine bakmak gerekiyor. İnsan bir yere gidiyor, bir yere oturuyor, yola çıkıyor, arabaya biniyor... Yani bu parayı nereden karşılıyor bunu çözmek lazım. Bunlar bir şekilde karşılanıyor, rakamlara vurulsa ortaya ne çıkacak kim bilir? Fransa'ya gittiğim zaman orada "clochard(kloşer)" denilen adamlar vardı. Sizden gelip 50 kuruş - 1 lira istiyor. Yaptıkları da bir kenarda toplanıp şarap içmek. Bir gün onların içtikleri şarabın hesabını yaptım. O adam, bizim buradaki asgari ücretin neredeyse iki misli para harcıyor. Hiçbir şey yok. Yani bunlar o kadar düşmüşler ki, hani çok kötü bir durumda insan intihar da edebilir, bunlar intihar bile edemiyorlar. Belediye bu adamları topluyor bazen. Kimisi mesela sızmış metro durağında, hava sıcak yüzü böyle kıpkırmızı olmuş. Kimisinin ayağından çizmesini çıkartıyorlar 6 aydır çizme çıkmadığı için çorap cildine yapışıp yara olmuş. Bunların hepsini tımar

ediyorlar ve sonunda soruyorlar: "Kalmak istiyor musunuz?" diye. Bununla ilgili bir belgesel de izlemiştim. Hepsi geri gitmek istedi sadece bir kişi kalmayı tercih etti. Belediye hepsini de nereden aldıysa geri aynı yerlerine bıraktılar. Şimdi şehir hayatı böyle bir gerçeklik de yaratıyor. Yani kırsal hayatta insan bu kadar şanslı olmayabilir. Karnını doyurmak için hangi filizin, hangi ağacın neresi yersin veya hangi bitkiyi soyarsan içi yenir gibi bilgiler de sahip olmak gerekir. Onlarda bu bilgi de yok. Sadece senden 50 kuruş dileniyor ve şaraba yöneliyor. İşte bütün ömrün bu, yani dolayısıyla şehir hayatının içinde çözemediğimiz yapılar var.

“MİMARLARIMIZ HER BİRİ BELKİ KENDİ İÇİNDE ANLAMLI, ŞEKLİ GÜZEL OLAN FAKAT BİR ARAYA GELDİĞİ ZAMAN HİÇBİR ŞEY İFADE ETMEYEN, GÖRÜNTÜ KİRLİLİĞİ YARATAN BİNALAR İNŞA ETTİLER. HİÇBİR GEÇMİŞ ÇİZGİ KORUNMADI. BU SOKAĞIN ÖZELLİĞİ ŞUDUR, ŞURADA TARİHTEN ÖNEMLİ BİR YAPI VARDIR, YAPACAĞINIZ BİNALARİ ŞUNLARA UYGUN BİR STİLDE VEYA BÖYLE BİR KAPLAMAYLA YAPIN KI BİR BÜTÜNLÜK OLSUN VB. GİBİ BİR KAYGI YOK...

”

V.B: *Hocam aslında biraz da bugün sizin anlattıklarınız doğrultusunda ikliminden doğasına, dokusuna kadar bir şehrin özgünlüğünü konuşuyoruz. Şehir, diğer yönüyle de bir semboller mekânı yani özellikle mimari özellikleri bakımından hatta dini açıdan... Eskiden bir şehre baktığınız zaman veya bir şehirde yürüdüğünüz zaman, o şehirde hangi inanca mensup insanlar olduğunu tahmin edebilirdiniz. Sanki bu sanayileşme sonrası modernleşme ve teknolojiyle birlikte bu farklar azaldı gibi. Bir şehri gezin eski yapıları görmezseniz, son 20- 30 yılda inşa edilmiş bir şehri gezerken o şehirde hangi dinin yaygın olduğunu, hangi coğrafyaya ait olduğunu anlamamız zorlaşıyor. Bunu nasıl yorumluyorsunuz ya da bu gidişat nereye?*

K.T: Yani bu yapı tarzlarımızdan, mimarlarımızın yetişmesinden ötürü ortaya çıkıyor. Bildiğim kadarıyla yorumlamam gerekirse; Türk mimarisini, buradaki yetişme biçimini, stilleri mimarlarımıza öğretmemişiz. Tarihten gelen ve kültürümüzün de içinde şekillendiği bir doku var. Dolayısıyla birkaç kat yukarı çıkan, penceresi kapısı olan, şekilsiz yapılar var. Bu İstanbul'u ele geçirdi. İstanbul eski halinde bırakılabilirdi. Demokrat Parti, Menderes zamanı trafiğe otomobil girince yollar açmak gerekti. Dolayısıyla eski yapı cevap vermeyince, apartman dışında bir şey çıkmadı. Mimarlarımız her biri belki kendi içinde anlamlı, şekli güzel olan fakat bir araya geldiği zaman hiçbir şey ifade etmeyen, görüntü kirliliği

yaratan binalar inşa ettiler. Hiçbir geçmiş çizgi korunmadı. Bu sokağın özelliği şudur, şurada tarihten önemli bir yapı vardır, yapacağınız binaları şunlara uygun bir stilde veya böyle bir kaplamayla yapın ki bir bütünlük olsun vb. gibi bir kaygı yok... Gemisini kurtaran kaptan. Belediyelere izni verdiler, onlar da mühendisliğe, tekniğine baktılar ama ne kadar doğru anladılar bilmiyorum. Ve sonuç olarak ortaya böyle bir şey çıktı. İstanbul'un 30'lı yıllarda yapılan binaları ortadan kalktı ki onlar da ilk apartmanlardı. İlk apartmanlar da Beyoğlu'nda falan karşımıza çıkıyor. Eskiye, güzel ve ahşap binaları, Süleymaniye'de orada burada bırakıp millet Beyoğlu'na, Nişantaşı'na gitti. İlk apartmanlarımız da 1890'ın son-

ları ile 1900'ün başlarında ortaya çıktı. Fakat mimari bir yaklaşımla; malzemesiyle, pencereleriyle, kapılarıyla, geçmişten gelen hiçbir şeyi biz buraya koymadık. Tamamen kendiliğinden oluştu. Mimarimiz tamamen Batı kalıplarında bir yapı, stil kazandı ve öğretildi. O da modernlik diye geldi.

Mesela; ben rahmetli Turgut Cansever'in kızını tanırım, o da bir vesileyle anlatmıştı. O da bir çatı malzemesi olarak kiremit falan gibi çizince hocası "aman siz hala eski şeylerdesiniz, baban da öyle" gibi eleştiride bulunmuş. Nasıl bir mantıkla yapıldı ki; böyle eskiden gelen hiçbir şey, bir kiremite bile tahammül yok. Bir renklilik, farklılık yok. Tamamen çok basit, çok mekanik bir şekilde başımızı sokacak yapılar yapılıyor. "3 ada 1 salon" diyorlar artık manzarayı da vurgulamak için. Ve tüm bunlar yerleşti. Bu 3 oda 1 salon kalıbı o kadar yerleşmiş ki, mesela yeni bir site yapılıyordu.

Öyle bir 3 oda 1 salon yapılmış ki buradan iki oda çıkartmış yatak koyacak yer yok, yatak koyarsınız gardırobu koyacağınız yer olmayacak falan ama 3 oda 1 salon yapmış, niyet o. Yani şimdilerde stüdyo diyorlar hani, bir yatacak yer bir oturulacak yer var. Hayır, 3 oda bir salon yapmış, odalar 3m. - 5m. Küçük... Halbu ki mimarlığımızın önemli bir etkisi var bu şehrin oluşmasında. Şimdi tamam her şey güzel, teknolojinin de etkisiyle yüksekliklere ulaşmışız. Ama İstanbul kayboldu... İstanbul'un silueti kayboldu. İstanbul'un siluetini ancak Beşiktaş'tan Eminönü'ne ya da Sirkeci'den Eminönü'ne Üsküdar'a giden bir vapura bindiğiniz zaman iç kısımda görebiliyorsunuz. Çünkü arkadaki koca binalar çıkmıyor, gözüküyor.

V.B: *Hocam sadece siluet değil, bir inancın, bir medeniyetin şehrinde; o inancın, mesela komşuluk ilişkisi-*

nin de sokağa yansması gerekiyor. Hatta insan-hayvan ilişkisinin sokağa yansması gerekiyor.

K.T: Tabii, tabii. Yapıda ortaya çıktı, eski yapılarda... Ben Cihangir'de oturdum. Karşımızda eski bir ahşap bina vardı. Yokuştaydı, yukarıda iki katı vardı. Bir katı oradan giriyordu. Alt sokakta bir katı vardı, bir de cadde indiği için, oradan da bir kapı açmışlar ve yufka falan satan bir adam el arabasını oraya koyabiliyordu. Dolayısıyla çok yönlü bir yapı vardı. İnsanlar bir kapıyı açınca bir araya gelebiliyordu. Daha çok dışarı çıkıp oturuyorlardı, kadınlar merdiven de oturuyorlardı.

E.E: *Çıkamaz sokak kültürümüz vardı.*

K.T: Oturup sohbet ediyorlardı. Bu önemli bir şey. Buna Süha Göney "ivicaçlı sokaklar" diyor. Kendisi Edebiyat Fakültesinde Coğrafya

Profesörüydü, dekanlık da yaptı. Ben de dekan yardımcısıydım. Sonra bunları yıktılar, diyor. Düz caddeler açtılar. O küçük sokaklar belli bir kültürü saklıyordu. Mahalli olarak mahrem şeyiniz bir aradaydı. Tabii onların bir kısmı sonra grupların eline geçti. Kurtarılmış bölgelerimiz yok oldu vesaire, ama şimdiki halimizde açıktayız, ortadayız. Böyle bir yakınlığımız biraradalığımız yok. Birbirimizi tanıdığımız yok. Allah kabul etsin, işte yaşıyoruz...

V.B: Köyde ya da kırsal alanda yaşarken insanlar bir cemiyet halinde yaşıyorlar, birbirlerinden haberdarlar, ortadalar. Birbirlerinden müstağni değiller. Şehre geldikçe daha bireysel daha hücrenel bir yaşam, daha izole bir yaşam ortaya çıkıyor. Şimdi bu iyi bir şey mi?

K.T: Köydeki gibi sosyal ilişkilerin açık ve kullanışlı olduğu bir ortam yok artık. Buraya geldiği zaman bir yere duhul ediyorsunuz ya da kendi çevrenizi kuruyorsunuz. Çünkü gecekondulaşma ile kurulan yeni yerlerde bir zamanlar aynı memleketten gelen kişiler belli yerlere yerleşerek kendi odaklarını oluşturmuşlar. Fakat günümüze geldiği zaman bu ilişkilerin daha küçük parçalara ayrıldığını, daha sınırlı, mahalle bazında yerleşim yeriyle sınırlı kaldığını görüyoruz. İster istemez insanlar o çerçeve içinde ilişkilerini sürdürmek zorunda. Ya onun bir hemşerisi, bir yakını oradadır ya da bir yerden bir izin bulmuştur, bir kapı açılmıştır hemen oraya yerleşmiştir. Dolayısıyla bunları bir arada tutacak ilişkiler yok gibi. Hiç yok değil. Mesela son yıllarda Ramazan ayı dolayısıyla belediyelerin kurduğu iftar sofralarının büyük bir birliktelik sağladığını görüyorum ben. Orada kıyıda köşede, öyle veya böyle insanların

hepsi gelebiliyor. Onun haricinde mesela geçici bir şey ama siyasi parti mitinglerinin de insanları böyle bir araya topladığını görüyoruz. İnsanlar artık oralıdır buralıdır olmadan, ortak payda ne ise onun üstünde toplanmış oluyorlar. Bu büyüyen, artık ipin ucunu kaçıran büyüklükteki şehirlerin belki de böyle bazı ortak bir mekanizmalar yaratarak insanları bir araya getirmesi lazım. Çünkü insanlar artık evlerine kapanıyorlar ya da tamamen dışarıdalar. Televizyon o kapanmayı sağlamış vaziyette. Tabi yeni nesil de internetle... Dolayısıyla bu kapıyı açacak yeni ilişkiler lazım. Bir arada olmanın getirdiği bayramvâri, davetli, ikramlı milleti çekecek şeyler lazım. Yoksa insanlar ister istemez, “şurada bir yer var, ben de şuraya şöyle bir yerleşiveririm” diyor. İstanbul öyle olmuş sanki... Ama bir şey var. İnsanımız ortak bir payda tutuyor ama ortaya çıkmıyor bu.

E.E: Hocam tam burada aklıma şöyle bir şey geldi. Bizim klasik şehirlerimizde şehrin ortasında külliye var. Külliye hem ilim merkezi demek hem sanat merkezi hem de ibadet merkezi demek. Yani insanlar o merkeze ya namaz için geliyorlar, ya ilim öğrenmek için geliyorlar, ya sanat tederisi için geliyorlar ya sohbet için geliyorlar ya da alışveriş için geliyorlar. Müthiş bir mekân burası zaten öldüğü zaman da geliyor, doğduğu zaman da geliyor, yaşarken de geliyor. Ve merkezde cami var, caminin etrafında külliye var. Şimdi İstanbul Edirnekapı külliyesi öyle, Fatih'teki Süleymaniye öyle, Edirne de öyle. Şimdi yaşadığımız bu modern şehirlerde, günümüz şehirlerinde şehrin ortak buluşma noktası neresi? Alışveriş merkezleri mi? Şehir meydanları mı? Metrolar mı?

K.T: Yok gibi, yani şehrin ortası yok bana göre... Şehrin bir yerine

bir alışveriş merkezi koyuyorlar. Hem ticareti ayakta tutuyor hem de bir grup insanın vakit geçirmesini sağlıyor. Ama eski Osmanlı şehrinin çekirdeğini veya nüvesini oluşturan yapılar yok artık. Şimdi eskileri bile aynen o işi görüyor mu bilmiyorum. Mesela o külliyenin müstemilatı ne işlevi için ayrılmış bilmiyoruz, sosyal bir iş için mi yoksa onu da birileri kiraya mı vermiş?

E.E: Hocam Anadolu'da geziyorum eski medreselerin çoğu nargile kafesi olmuş.

K.T: Al işte... Yani bir iyilik olsun, bir işe yarasın... Tamir de ediyor vakıflar, Allah razı olsun, canlandırdı. Sadece yurt içinde değil, yurt dışında da ama insanımıza da sunacağımız bir şey yok. Bir kütüphane olsa desek kaç kişi gidecek ya da

“

KÖYDEKİ GİBİ SOSYAL İLİŞKİLERİN AÇIK VE KULLANIŞLI OLDUĞU BİR ORTAM YOK ARTIK. BURAYA GELDİĞİ ZAMAN BİR YERE DUHUL EDİYORSUNUZ YA DA KENDİ ÇEVRENİZİ KURUYORSUNUZ. ÇÜNKÜ GECEKONDULAŞMA İLE KURULAN YENİ YERLERDE BİR ZAMANLAR AYNI MEMLEKETTEN GELEN KİŞİLER BELLİ YERLERE YERLEŞEREK KENDİ ODAKLARINI OLUŞTURMUŞLAR.

”

başka ne yapabiliriz yani? Sonuçta birilerinin geldiği bir toplantı yeri olmaktan öteye geçmiyor. Hâlbuki o mimarının şehre ya da yeni yapılan bir caminin veya buna benzer merkezî yapıların müstemilatı, teşkilatı, şehre hâkim bir noktada ve bu ilgi odaklarını üstüne çekecek dolayısıyla ilişkileri birbirine bağlayacak bir özellikte olması lazım. Bakıyorsunuz bilmem ne derneği bir yerde bir camii yapıyor, yamuk yumuk olabiliyor. Bir arsaya sokuşturulmuş, orantısız bir minaresi çıkıyor... Eksikliğiyle falan camii işte belki bir mekân ibadete açılmış oluyor ama o caminin sosyal (ve dinî tabii) özelliğini bulamıyorsunuz orada.

V.B: *Buna bir öneriniz olur mu hocam? Yani deminki cümlelerinizi tekrar edecek olursak: 'Eskiden şehirlerin merkezinde ilim, sanat, ticaret, ibadet vardı; bugün bir şehrin merkezi olmadığı gibi küçük merkezler de çok anlamlı durmuyor. Yani bundan sonrası için biz şehirlerimizin merkezine şöyle bir fonksiyon yüklememiz lazım.' diyebileceğimiz bir şey var mı?*

K.T: Yani bilemiyorum... Stadyumlar şehir merkezlerinin içerisinde kalınca kaldırdık park bahçe yapıyoruz bu da güzel; ama insanların bir araya gelmesi kütüphanesiyle, çalışma yeriyle, araştırma yeriyle ilim sanat merkezi haline gelmesi çok önemli. İstanbul'un evet ortası yok artık ama bazı şehirlerin hiç olmazsa böyle bazı ille de yapıyı değil de bir mekân açarak, o mekânı daha yeni manalar yüklenmiş biçimde kullanması lazım. Peki, ne olabilir bu? Geçmişle bağlantının kurulması lazım, geçmişle bağlantıyı nasıl kuracak, buna bakmak lazım. Geçmişle bağlantı, kütüphanelerle olur, kütüphanelerin görsel verileri olur şu olur bu olur... Öğrencilerin

kütüphanelere karşı büyük talebi var. Mesela Taksim'deki... Yer bulmak mümkün değil. O bakımdan Erdoğan'ın bahsettiği şeyler anlamlı ama onu başka türlü yorumluyorlar. Yani insanların belli bir zemin üzerinden sosyalleşecekleri belirli zeminler-burada zemin "okuma" oluyor- oluşturmak gerekir. Başka bir zemin üzerinden kurarsınız insanlar oradan sosyalleşir. Mesela yüzme havuzları olur, parklar, eğlence yerleri olur. Bir yerde müzik çalınır bir yerde başka bir şey yapılır. İnsanlar meşrebine göre bir sosyalleşme ortamı bulabilir ama bunu belli bir kültür varlığıyla, tarihten ve dinimizden gelen unsurlarla, çözülmeyi de önleyecek bir şekilde var etmek lazım.

V.B: *Hocam biraz bağlamı değiştirilim isterseniz. Türkiye bir dönem kır-köy nüfusunun ağırlıkta olduğu üretimi daha çok tarıma dayanan bir ülkeydi; ama gittikçe şehir ağırlıklı bir ülke haline geldik ve bu çok hızlı bir şekilde oldu. Bu normal mi yani böyle bir değişim/dönüşüm normal mi? Daha doğrusu göçü çok hızlı mı yaşadık?*

K.T: Hızlı yaşadık tabii. Şehrimizi oluşturmadan, şehrin yapısını, mimarisini, sistemini, manasını kavramadan insanlar geldiler şehri kurdular. Gecekondu bölgelerine yerleştiler. Önce karşı çıkıldı sonra otobüs de işledi, elektrik de gitti her şey gitti. Gecekondu bölgesi biliyorsunuz bugünün meşhur bir ilçesi halinde öyle ya da böyle büyüdü. Dolayısıyla bu nereye kadar gider bilmiyorum. Kırsal hayatın yeniden canlandırılması mümkün. Eski dönemlerin tarihi izlerini de taşıyan, az bozulmuş, kırsalında da taşıyan mesela Osmanlı'nın kurulduğu yerler, Selçuklu'dan kalan yerler, unutulmuş ama küçük yerleşim yerleri, büyümemiş, devleşmemiş

“

ŞEHİRİMİZİ OLUŞTURMADAN, ŞEHİRİN YAPISINI, MİMARİSİNİ, SİSTEMİNİ, MANASINI KAVRAMADAN İNSANLAR GELDİLER ŞEHİRİ KURDULAR. GECEKONDU BÖLGELERİNE YERLEŞTİLER. ÖNCE KARŞI ÇIKILDI SONRA OTOBÜS DE İŞLEDİ, ELEKTRİK DE GİTTİ HER ŞEY GİTTİ.”

yerler ve kırsal kesime doğru bir gidişin olacağını ben bekliyorum.

E.E: *O zaman orayla ilgili tedbir almamız mı lazım? Tarihi ve doğayı koruyarak...*

K.T: Almancılar yaptı onu biraz, Karadeniz'de falan. Dört katlı bir bina dikti kimse karışmadı. Allah'tan yol yoktu da her yere gidemediler. Yani bunun biraz bütünüyle Türkiye imajı, mimarisini, mühendisliği olması lazım kafamızda. 'Bina dört duvar, betonu atacaksın, kolonları koyacaksın, tuğlayı döşeyeceksin.' olmamalı. Biz şimdi şehirleşmeye öyle bakıyoruz yani binaları yapıyoruz, sokakları da belediye yapıyor, hemen aydınlatıyor, kanalizasyon gibi hizmetler getiriyor ama neye hizmet getiriyorsun? Olmamış, kötü kurulmuş bir yapıya hizmet götürüyorsun ve bununla övünüyoruz. Hâlbuki benim görüşüm, sanki bir müddet sonra hiç olmazsa belli insanlar şehrin kargaşasından kaçmak ve Anadolu'nun bu tarihi izleriyle bu-

luşmak için oralara gidebilir. Yani geriye dönüş teşvik edilebilir. İşte emekli olmuşuz bilmem ne. N'aptı insanlar? Daha çok gelişmekte olan sahil kasabalarında evler aldılar, sonunda bir hafta gittiler on beş gün gittiler, bir sene boş kaldı orası. Sattılar mı, tutuyorlar mı? Yaşları ilerleyince belki çocuklar, torunlar gidip kullanıyor ama yani böyle gereksiz bir yapılaşmayla da doğamızı mahvettik. Şimdi sanki el atılmamış yerlere doğru ufuklar, bakışlar dönüyor bunu da engellemek lazım.

E.E: Tedbir almak lazım.

K.T: Tedbir almak ama hiç olmazsa belli insanları, belli bir kültürel alt yapısı olan insanları Anadolu'da yaşayabilecekleri bir ortama çekecek düzenlemeler olmalı. Yani biz şimdi emeklilik tazminatını aldık gidip de oralara dört duvar bir şey yapmayalım, mevcut olana yerleşelim, kiralayalım ya da bize birileri bunun yolunu gösterebilir ya da yapsın satın alalım. Biraz önce de lafi geçti sonunda hiçbir şehri silüetinden ayırt edemez olduk. Eskiden bir şehre girerken ağaçlıklı yollarıyla, bilmem neleriyle dikkat çekerdik.

“ SONUNDA HİÇBİR ŞEHİRİ SİLÜETİNDEN AYIRT EDEMEZ OLDUK. ESKİDEN BİR ŞEHRE GİRERKEN AĞAÇLIKLIL YOLLARIYLA, BILMEM NELERİYLE DİKKAT ÇEKERDİ. ŞİMDİ DUBLE YOLLAR OLDU. GÜZEL AMA O ŞEHİRİN GİRİŞİ DE YOK OLDU. ”

Şimdi duble yollar oldu. Güzel ama o şehrin girişi de yok oldu. Uzaktan bakarken 'şuraya geliyoruz', uzaktan bir silüet görüp de 'ha burası şu şehir' diyebileceğimiz özellik kalmadı. Fark edilmiyor artık... İşte İstanbul bunun en büyük örneği, küçük camiler arada kayboldu...

E.E: Hocam Trabzon mu Rize mi bir yerde gördüm yayla gibi bir yer adam dört katlı beton bir bina dikmiş. Bir tane ahşap görmüyoruz yani, dikmiş dördüncü katta oturuyor yaşlı bir amca... 'Selamun aleyküm' dedim, 'Aleyküm selam' diyerek selamımı aldı. Dedim 'Üç kat boş?', dedi 'Gelmediler'. 'Kime yaptın?' dedim, 'Çocuklara yaptım.' dedi. 'Konuştun mu onlarla yaparken?' dedim, 'Konuşmadım, babalık görevimi yaptım.' dedi. Üç kat bomboş yani kaba inşaat duruyor. Kendisi çıkmış kartal yuvasına, duruyor. Yazık...

K.T: Öyle işte yani bu Karadeniz müteahhitlerinin anladıkları şey böyle oldu. Yazık. "Ev" bu kadar basit bir şey değil, bu kadar fabrikasyona dönüşmemeli. Evin hakikaten başka bir mânası olmalı.

“

BUNDAN ÇOK SENELER ÖNCE GALİBA VARTO'DA BİR DEPREM OLMUŞTU. KALKTILAR ORAYA ÇOK ACELE HEMEN İNCECİK DUVARLARLA KONUTLAR YAPTILAR. HİÇ KİMSE KALMADI İÇİNDE ÇÜNKÜ DIŞARISI -30. BU ADAMIN O KADAR İNCE BİR ŞEYİ MUHAFAZA ETMESİ... HEPSİ BRANDALAR, NAYLON TORBALARLA HAYVANLARIN YANINDA YATTI. HÂLBUKİ O COĞRAFYADA ONA UYGUN YAPMAK LAZIM. ”

V.B: Hocam siz akademisyensiniz, bilim adamısınız, düşünüyorsunuz ama sanırım daha çok analiz yapıyorsunuz. Diyelim ki başbakansınız, cumhurbaşkanısınız, belediye başkanı oldunuz yetki sizde. Ne yapardınız? Mesela İstanbul için ne ya-

pardınız? Diyelim ki Anadolu'nun bir kasabası için ne yapardınız yani bunu düşündünüz mü hiç?

K.T: Sanki böyle bir Menderesvari yıkmak, açmak lazım. Yani eski dokuyu kurtarmak lazım. Araya bir sınır koymak, eski dokunun istila edilmesini önlemek lazım. Eski şehrin kimliğini ortaya koyacak yapıları kurtarmak lazım. Yani eskidi yıkılıyor, yıkmamak lazım onu bir şekilde işte kerpiç bir ev, eski cumbalı bilmem neli, ahşap ev... Kurtarmak lâzım. Bunlar kurtarılmış da bazı şehirlerimizde işte gidince bahsediliyor hep böyle eski falan. Yani biraz ayıklamak lazım ve o tarz inşaatı teşvik etmek lazım. Hayır, burada böyle yapacaksınız, buranın inşaatı böyle üç kat olacak, işte kerpiç kullanacaksınız, kalas kullanacaksınız, binanın çerçevesi böyle olacak falan... Çünkü yapı malzemesini bilmediğimiz şuradan

İstanbul bütün şeylerin dışında bir yapı, yani ulaşılabilirliğin dışında. Bir parçasını ölçmeye kalkıyorsunuz onu tam bulduk derken öbür taraf değişmiş olabiliyor. Yani çok canlı, hareketli, dinamik bir yapısı var.

ortaya çıkıyor. Bundan çok seneler önce galiba Varto'da bir deprem olmuştu. Kalktılar oraya çok acele hemen incecik duvarlarla konutlar yaptılar. Hiç kimse kalmadı içinde çünkü dışarı -30. Bu adamın o kadar ince bir şeyi muhafaza etmesi... Hepsi brandalar, naylon torbalarla hayvanların yanında yattı. Hâlbuki o coğrafyada ona uygun yapmak lazım. Mesela çok seneler önce İTÜ Mimarlık'tan bir hoca demişti ki, "Böyle betonla olmaz bu. Tamam, iskeleti betonla koyalım ama arasına kerpiç koyalım; çünkü Anadolu'nun maddesi kerpiç: Hem serin tutuyor hem sıcak tutuyor." Ama biz bunları bıraktık, böyle standart malzemelere yöneldik. Briket çıktı... Yani nereye giderseniz gidin herhangi bir yere, bir köye hemen briketten bir şey yapmışlar. Eski köy evi yıkılıyor, gayet güzel yapısı, mimarisi var ya da mekân kullanımı var. Onu bırakmış baş edememiş belki parası yok hemen buraya briketten bir şey çevirmiş, bir kapı koymuş falan... Al sana bir ev, bu yapı çok zor.

E.E: Hocam, şimdi akıllı şehirler diye bir terminoloji geliyor yani şehirde her şeyin kontrol altında olduğu, herkesin neredeyse izlendiği ve herkesin ne yapması, nasıl yapması gerektiğinin kesin kurallarla belirlendiği ve bunların dışına çıkılmasının da -müspet veya menfi anlamda söylemiyorum bunu- sürekli kontrol edildiği bir akıllı şehir anlayışı geliyor. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

K.T: Şimdi buradaki akıllı şehir belli teknolojiyle şehrin mekanizmalarının bir şekilde otomatiğe bağlanması olarak düşünülebilirse yani burada belki bir insan unsurundan kaynaklı sorunlar -işte adam geç kaldı, vanayı açık unuttu, su bastı

bilmem neler- ortadan kalkabilir. Şehrin ortaklaşa yapılacak işlerini bir sisteme bağlamak olabilir ama şehrin, sokağın, mahallenin kimliğini oluşturmak lâzım. O kimliğini de korumak lazım. Evet, bu kimlik belki çok kötü de oluşmuş olabilir. Zaten belli bir mekanizma ile kontrol altında. İşte trenler ona göre gidiyor, metrolar ona göre gidiyor. Siz 1 saat sonra gitseniz metroya binemezsiniz tabi. Bunlar var ama bütün insanların denetim altına alınabileceği, yani bir akıllılık olacağını sanmıyorum. Akıllılık-akıllı şehir, belli mekanizmaların sistem altında, kontrol altında otomatikleştiği, değişikliklere insanların gecikerek müdahalesi değil de kendiliğinden bazı küçük müdahalelerin yapıldığı bir ortam olabilir ama onun dışında öyle bir güç yok. O zaman öyle olursa hepimize bir elektrot bağlayıp hareket etmemizi sağlamak lazım. Hadi şimdi yola çıkabilirsiniz gibi...

E.E: *Bunu biraz şunun için merak ettim hocam: Şimdi "tek tipleşme" diye bir şey var, insanların hayatlarını onların önüne koyacağımız tüketim ya da örneklerle, alternatiflerle dayatılan bir şey var. Dolayısıyla şehirleşme de ve şehirleşmede kullanacağımız argümanlar da tek tipleşmeyi sağlamaya dönük mü acaba?*

K.T: Sağlayabilir tabi ama ne kadar tek tipleştirebilirsiniz ki? Bu dış görünüş olur veya o an mantığa göre bir mânası, ifadesi, görünüşü olabilir ama bunu ne kadar sürdürebilirsiniz? Şehrin o zaman biraz daha slow-city olması lazım, ağır değişmesi lâzım. Hâlbuki İstanbul'a her gün 1 milyon adam girip çıkıyor diyorlar. Bunu ne kadar kontrol edebilirsiniz; bir ülke nüfusuna sahip bir şehir, mümkün değil. Muhakkak ki düşünülür, üzerin-

de hesaplar yapılır, ulaşamadığımız imkânlar getirilir, 'Bak böyle bunu da fark ediyoruz, takip edebiliyoruz böylelikle tedbir alabiliyoruz.' denilebilir ama pek sanmıyorum büyük şehirleri tek tiplendiremezsiniz... Ha küçük şehirler, böyle 1 milyonluk şehirler falan, herkesin belli bir saatte işe gittiği yahut işinden döndüğü, boş zamanında parka gittiği, haftada bir sinemaya yahut tiyatroya gittiği yerleri bir düzen altına alırsınız ama İstanbul'un daha ne olduğunu bilmiyoruz. İstanbul bütün şeylerin dışında bir yapı, yani ulaşılabilirliğin dışında. Bir parçasını ölçmeye kalkıyorsunuz onu tam bulduk derken öbür taraf değişmiş olabiliyor. Yani çok canlı, hareketli, dinamik bir yapısı var.

E.E: Hocam, İstanbul Kültür Çalıştayı yapıldı, oradaydınız. Geçen sene de Kültür Şurası yapıldı, oradaydınız. Bunların dışında da şehirle ilgili çok sayıda toplantılar yapılıyor; ama o ikisi önemliydi; biri devletin Ankara'da yaptığı diğeri de İstanbul merkezli. Buralardaki konuşmalar, yani kültür politikaları,

insan kent ilişkisi yönünde yapılan konuşmalar... Bundan sonrası için bize bir felsefi derinleşme, pratikte bir iyileşme sağlayacak mı? Çünkü orada yönetici de oldunuz, oturma başkanlığı da yaptınız. Nedir sizde bıraktığı etki?

K.T: Evet. Devletin yaptığı, önceden hazırlanmış, kendi grupları olan, o meseleyi ele alan komisyonların oluşturulduğu bir çalışmaydı. Ben onun bitmiş hâline katılmak istedim ve sunumlarını dinledim, ama biraz mekanik buldum. Yani şehir, kültürüyle canlılığıyla pek yoktu. Çözümler teklif edilmiş, üzerinde uğraşılmış, çok güzel ifade edilmiş kitaplar hâlinde de yazıldı her biri madde madde... Orada bir sistemin içi doldurulmuştu ama bir şehrin mesela (orada söz de aldım) bir yatırım varsa düzenliyorsunuz onlarla ilgili hiçbir şey yok, yani öyle bir sosyal kültürel derinliği yok, daha mekanikti. Burada yapılan toplantıda ise (İstanbul) çok renkli olduğunu söyleyebilirim. Ama İstanbul üzerine güzel şeyler söylendi tabii diğer komisyonları

bilmiyorum bizimki, birinci komisyon, meseleyi ele alan bir komisyondu. İstanbul'u tanımlamaya kalktık, İstanbul'un mânasını, anlamını, sınırlarını, yapabilirliğini falan ortaya koymaya çalıştık. Orada konuşulanları düzenledik ve maddeler haline getirdik. Sonra birkaç kanaldan icmal edilmiş, bakanlığın kendi kaydettiği veriler de vardı. Onları ben burada tekrar gözden geçirdim, bazı yardımlarla bir metin hâline getirdik. Onun daha yararlı olduğuna inanıyorum. Orada gerçek bir İstanbul meselesi vardı.

VB: Değerli hocam, şimdi şehirle ilgili sempozyumlar, toplantılar, kongreler arttı. Biz de sizden söyle bir şey sorsak çünkü bu konuda artık ilgilenen gençlerimiz de çok: Şehirleşmeyle ilgili, şehirlerin bundan sonraki dönüşümüyle ilgili kimleri okumalısınız? Sizi okuyacağız, onun dışında gençler Turgut Cansever'i okuyorlar, biliyorlar.

K.T: Ben çok şehrin tarihçesine ve şehrin geçmişten gelişine ama Batılı akıllarla açıklanmasına karşı tez

kurdum. Benim tezim şuydu – doçentlik tezimdir, profesörlükte Batılı Bilginin Eleştirisi oldu- birincisinde şöyle demiştim: Acaba Batı’da şehir teorileri nasıl gelişmiş? Sonra tarihte şehirler nasıl oluşmuş? Üçüncüde de ben şehri nasıl açıklarım? Şimdi birinci çalışmada reddettiler. Niye? Çünkü önsözde bu üçlüyü yazdım, zannettiler ki ben bir tezde üç şey çıkartacağım. Gittim hepsine sordum niye bıraktınız diye ama bir şey çıkmadı. İkincisini o zaman devam ettim, tarihte şehirler nasıl oluşmuş? Ama tabi buradan da birazını reddedilen tezden bazılarını yani teoriler kısmını getirdim. Üçüncüde, ben şehri nasıl açıklarım. Buna vakit ayıramadım. Yani şehir bir artı ürün olarak benim gözümde. Bu artı ürünü nasıl izah edeceğiz, bütün bu zenginlik, bütün bu üstesinden gelemediğimiz, belki bilmediğimiz belki birçok yanıyla bu artı ürünü nasıl ifade edebiliriz...

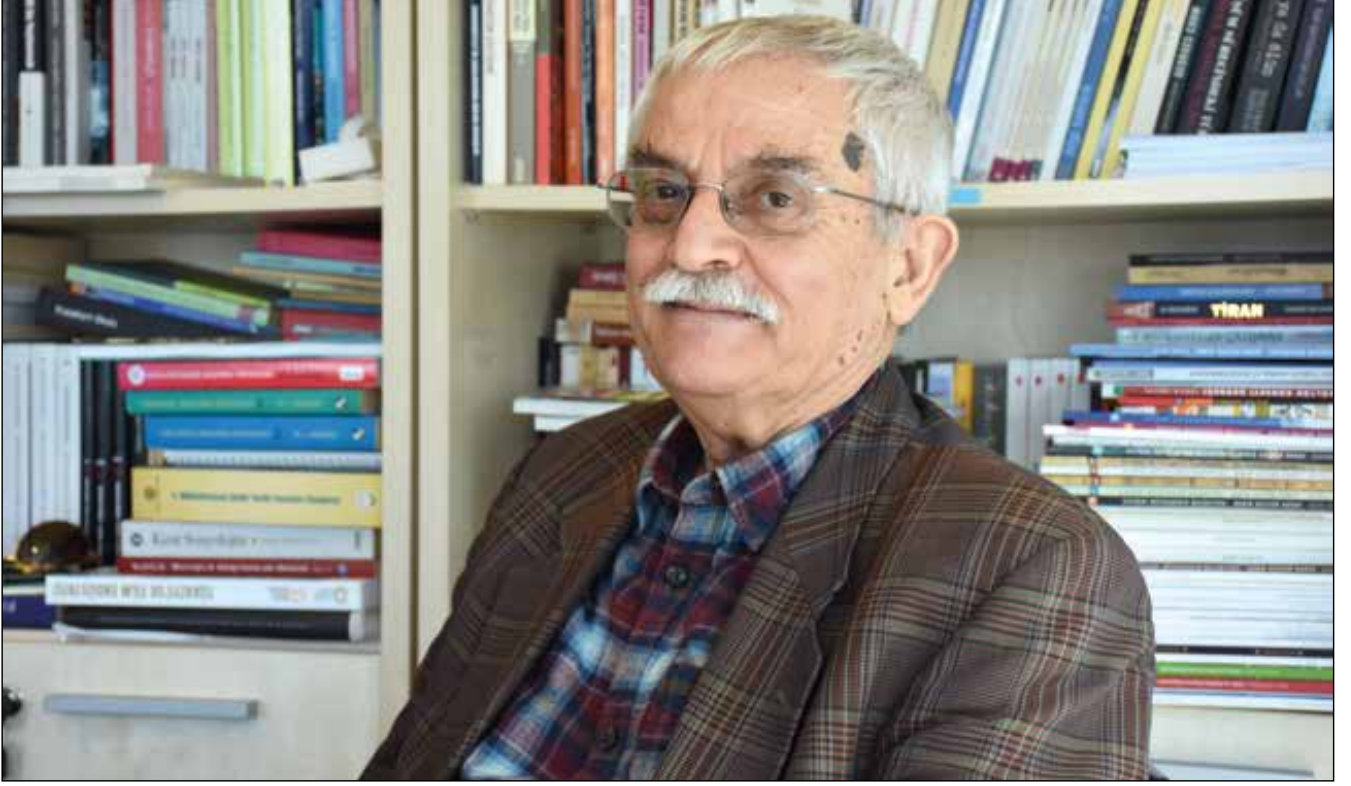
E.E: *Aslında oradan biraz da iktisata, ekonomiye kayıyor.*

K.T: Şehrin varoluşunu sağlayan bu zenginlik insanın, kültürün, tarihin getirdiği veya o günkü alışverişin getirdiği bu artı ürün tarihten nasıl geldi ve burada nasıl kendini gösteriyor? Buna bakabilir miydim fakat işte sonra olmadı işte... Çünkü 6 sene dekanlık yaptım edebiyat fakültesinde, o bambaşka bir şeydi. Oradan emekli oldum biraz kendime gelir gibi olurken burası başladı. Burası da tabii yeniden bölümü kurmak, dersleri oluşturmak, yapıyı kurgulamak, yüksek lisans vs... Beni epey bir meşgul etti. Bu bakımdan şehir konusunu gördüklerimle şöyle açıklayabilirim: Bunlar meselenin ince ayrıntılarına el atıyor gibi gözükseler bile benim dikkatimi çeken bir yan var, kaynakçaya baktığım zaman hepsinin yabancı olduğunu gördüm... Ya doktorasını yaptığı ya da bu adamlardan bir şeyler edinip bunu bize

o vesileyle, ‘Ha bak burada da bu var, ben bunu açıklayayım’a geldiği gibi yorumluyor olabilirim, bu yönde bir görüş sahibiyim. Yani henüz kendi malzememizle kendi helvamızı yapamıyoruz gibi geliyor.

V.B: *Ciddi bir birikimimiz olmasına rağmen.*

K.T: Bu bakış açıları, bu teorik tanımlamalar dışardakilerde çok daha baskın. Çünkü çocuk onu öğrenip onun gözüyle meseleyi yakalamış oluyor. Yani bir Turgut Cansever’in – o da tabii çok okudu etkilendi, etkiledi ama- bütün bunlardan ayıklanmış bir biçimde meseleyi koymasına yok, ona uygun bir mimari geliştirmesi, uygun bir konut geliştirmesi yok. Ve bakıyorsunuz bizim bir meselemizi almış fakat arkası bizden değil. Bizde bu tür çalışmalar yeterince yok ya da bunlara ulaşılamıyor, buna gerek duyulmuyor.

E.E: *Sizin var mı hocam yeni kitap çalışmalarınız?*

K.T: Yok şu anda, yani ben burada fazla yorulduğum bir de yakında herhalde bir ameliyat geçireceğim. Ama bir 'nerde kalmıştık'tan başlamak istiyorum. Artık nerede, nasıl, ne zaman olur bilmiyorum...

E.E: *Hocam şöyle bir intibahımı söyleyeyim, ben size sitem ederim zaman zaman okurum. Benim zihnimdeki 'Korkut Tuna Hoca' deyince aklıma çok sayıda kitap geliyor yani algı olarak söylüyorum ama baktım yayınlanmış kitaplarınız zihnimdeki kadar çok değil o yüzden sordum.*

K.T: Değil, yani üniversite hocasının hele yoğun bir ideali olan hocanın kitapları genellikle doçentlik tezidir, profesörlük tezidir, doktora tezidir. Onun dışında da bir kitabım da konuşmalarım veya makalelerimden oluşmuştur. Yani

o sistemi ne yazık ki kendi içimde yaratamadım.

V.B: *Son soru hocam, Haliç'e bakarak çalışmak, güzel mi?*

K.T: Güzel

E.E: *Haliç'e bakarak şiir yazasınız geliyor mu?*

K.T: Haliç değil de Boğaz diyorum ben ona. Boğaz olarak görüyorum onu. Çünkü daha önceki senelerde de gözlemlediğim bir şey var, Erdoğan da bahsetti, çamurunu bunun bilmem kaç milyon metre küp topladılar götürdüler.

E.E: *Hâlâ dipten götürüyorlarmış galiba hocam?*

K.T: Bilmiyorum şu anda karşımızda değiller ama sevkیات karşından yapılıyor dolayısıyla o önemli bir gelişme gösterdi ama Haliç'in daha çok yapacak işi var; bir kere trafiğe

açmadılar ya da burası gibi önünde adacık olan yerlerden açılabilir. Köprülerle kestirme geçişler yapılmadı. Mesela Paris'te görmüştüm; böyle kanallar var üstüne köprü yapmış, trafik geçiyor fakat bir gemi geldiği zaman köprü yukarı kalkıyor vinçle ya da pistonla, gemi altından geçiyor çünkü o kanallarda da çok büyük gemiler yok. Yani buranın trafiğini daha içerlere aktaracak bir temizlik yok ve bu zenginliği de deniz henüz kullanmıyor. Fakat son zamanlarda buralar çok güzelleşti. Eski halini biliyorum ben, Kurban bayramlarında burada hayvanlar satılırdı ve bir nevi sabit hayvan pazarıydı... Miniatürk epey bir zenginlik oldu burası için...

V.B: *Çok teşekkür ederiz, mutlu olduk...*

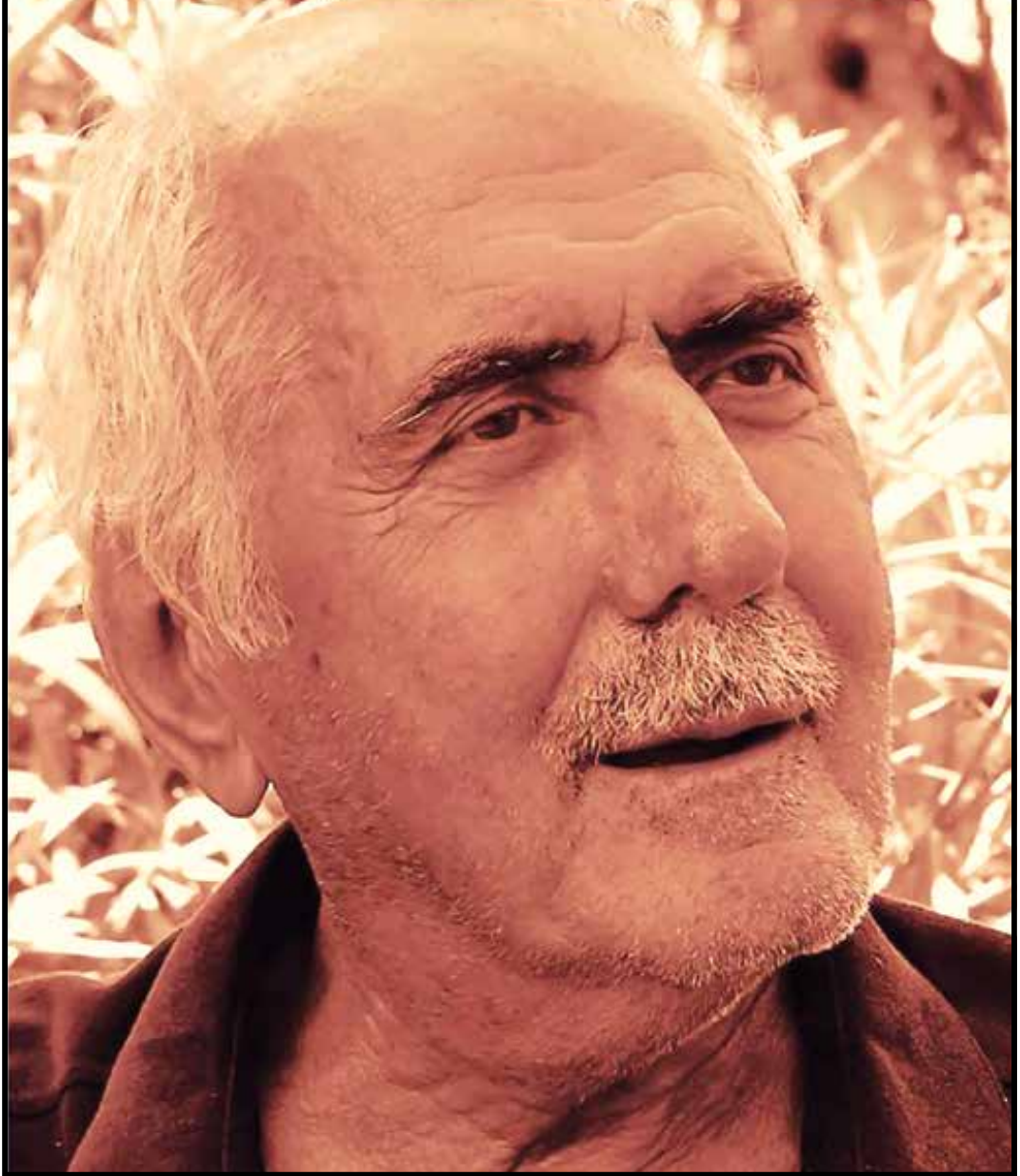
K.T: Ben teşekkür ederim, eksik olmayın böyle değtiniz biraz... Bir şey çıktıysa ortaya ne güzel.

BIYOGRAFI

TURGUT CANSEVER

F. ESRA
TANRIKULU

Yüksek Mimar

Bursa’da yaşadığı çocukluk yılları ve İstanbul deneyimleri onun estetik anlayışının yapı taşlarını oluşturmuştur. Babası aracılığıyla tanıştığı Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmet Hamdi Tanpınar, Asaf Halet Çelebi gibi şahsiyetler ve ayrıca okuldaki tarih, edebiyat, resim hocaları onun düşünce dünyasının ufkunu açmada tesirli olmuşlardır.

Bilge mimar Turgut Cansever 12 Eylül 1921 tarihinde Antalya’da dünyaya gelmiş ve 22 Şubat 2009’da da İstanbul’da vefat etmiştir. Doktor Hasan Ferit Bey ile eşi Hatice Saime Hanım’ın beş çocuğundan en büyüğü olan Cansever’in ataları yaklaşık 300 yıl önce Orta Asya’dan gelip Edirne’ye göç etmişlerdir. Ardından İstanbul’a yerleşen dedesi Şeyh Ali Efendi, Kadiri Tarikatına ait Turabi Baba Tekkesi’nin son şeyhi ve Bab-ı Ali’nin üst düzey bürokratlarındandır. Turgut Cansever’in babası tıbbiyeli Hasan Ferit Bey ise Türk Ocağı kurucularındandır. Annesi Hatice Saime Hanım ise Filibe kökenli bir öğretmendir. Hatice Saime Hanım Kudüs’te gönüllü öğretmenlik yaptığı esnada hocası Halide Edip Adıvar aracılığıyla Hasan Ferit Bey ile tanışır ve evlenmişlerdir. İlkokula Ankara Keçiören’de başlayan Cansever babasının memuriyeti nedeniyle taşınmaları gerekince Bursa Muradiye Hisar İlkokulu’na devam etmiştir. İlkokuldan sonra aile İstanbul’a taşınınca liseyi Galatasaray Lisesi’nde okumuştur. Bursa’nın Osmanlı zamanlarından kalma dinginliği, Bursa’da yaşadığı çocukluk yılları ve İstanbul deneyimleri onun estetik anlayışının yapı taşlarını oluşturmuştur. Babası aracılığıyla tanıştığı Elmalılı Hamdi

Yazır, Ahmet Hamdi Tanpınar, Asaf Halet Çelebi gibi şahsiyetler ve ayrıca okuldaki tarih, edebiyat, resim hocaları onun düşünce dünyasının ufkunu açmada tesirli olmuşlardır. Lise yıllarında resme ilgisi artarak devam eden Cansever’in Ressam Sami Boyer, Halil Dikmen ve Mazhar Şevket’le yakın münasebetleri neticesinde resme olan ilgi ve bilgisi giderek derinleşmiştir. Turgut Cansever liseyi bitirdikten sonra ressam olma isteğini dile getirdiğinde babasının sert itirazıyla karşılaşır ve bunun üzerine eğitime mimarlık alanında devam etmeye karar vermiştir.

Cansever, 1940 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde Mimarlık bölümüne başlamıştır. Sedat Hakkı Eldem’in derslerinden aldığı hazla bölümü giderek daha da sevmiş ve ilerleyen yıllarda Sedat Hakkı Eldem’in teklifiyle asistanlığını yapmıştır. Böylelikle akademik çalışmalarına da o yıllarda başlamış olur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nde doktora yapmaya karar verince o dönem fakülte dekanı olan Mazhar Şevket İpşiroğlu’nun yönlendirmesiyle Ernst Diez’in derslerine girmiştir. Avusturyalı Sanat tarihçisi Diez’in çeşitli makalelerini uzun süre mütalaa ettikten sonra onun danışmanlığında 1949 yılında ‘Selçuk ve Osmanlı Mimarisinde Üslup

Gelişmeleri: Türk Sütun Başlıkları’ konulu doktorasını tamamlamıştır. Cansever’in yazdığı doktora tezi Türkiye’nin ilk sanat tarihi doktora olması itibarıyla ayrı bir öneme sahiptir. Tezinde Osmanlı ve Selçuklu mimarlık tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan sütun başlıklarının tarihsel süreçteki gelişimi, diğer kavimlerden ne şekilde etkilendiği, yapıların bütün form içindeki değeri ve anlamı incelenip; Selçuk ve Osmanlıların bu eserlerin gelişip zenginleşmesine nasıl katkıda bulunduğu irdelenmiştir. 2010 yılında bu eser “ Sonsuz Mekanın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları” adıyla yayımlanmıştır. Cansever akademik hayatına 1950-1951 yılları arasında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde öğretim üyesi olarak devam etmiştir. 1952 yılında ise Nilüfer Hanımla evlenen Cansever çiftinin babaları gibi mimarlık mesleğini seçen Hasan, Emine ve Feyza adında üç çocukları vardır. 1960 yılında Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, Alvar Aalto ve Mies van der Rohe gibi mimarlık tarihinin 5 önemli şahsiyetini incelediği “Modern Mimarinin Temel Meseleleri” başlıklı teziyle de doçent olmuştur. 1951 yılında kendi bürosunu kurup mimari projeler üzerinde çalışan Cansever, aynı zamanda çeşitli kurum ve kuruluşlarda danışmanlık da yapmaya

Ahmet Ertegun Evi

başlamıştır. 1957 yılında İstanbul Belediyesi'nin planlama çalışmalarını yürütüp, İstanbul Metropolü Gelişme Biçimi ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Aynı yıl içerisinde İmar Yasası ve İmar İskan Bakanlığı kuruluş çalışmalarında yer almıştır. 1956-60'ta kuruluşunda bulunduğu Marmara Bölgesi Planlama Teşkilatı Başkanlığı'nı yapıp o yıl doçent olduktan sonra ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde iki dönem diploma projesi hocalığı yapmıştır. 1961 yılında ise İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü'nü yürütüp İstanbul Geçiş Dönemi Nazım Planı'nı hazırlamıştır. 1974-75 yıllarında Metropol Planlama

Dairesinde başkanlık yapmıştır. 1975-80 yılları arasında ise İstanbul Belediyesi'nde, 1980'de de Ankara Belediyesi'nde metropol planlama, yeni yerleşmeler, kent merkezleri ve koruma sorunları gibi hususlarda danışmanlık yapmıştır. Bu görevlerinin yanı sıra aynı yıl Edirne Devlet Mühendislik Akademisi Mimarlık Bölümü'nde bir yarıyıl diploma projesi yönetmiştir. 1983 yılında hem Mekke Üniversitesi için eğitim programı hazırlayan kurumun danışmanlığını üstlenmiş hem de Ağa Han Mimarlık Ödülü jüri üyesi seçilmiştir. Turgut Cansever, dünyada Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne üç kez layık görülen tek mimardır. Bu

ödülleri ona kazandıran projeleri ise 1980 yılında Ertegun Evi Restorasyonu ve Türk Tarih Kurumu Binası; 1992 yılında ise Demir Tatil Köyü Projesi olmuştur. Ayrıca Beyazıt Meydanı Yayalaştırma Projesi, M. Nuri Birgi Evi Restorasyonu ve Büyükkada Anadolu Kulübü Otelinde önemli tasarım ve uygulamaları arasında yer alır.

Turgut Cansever'in meslek hayatının ilk önemli deneyimi sayılabilecek proje 1949-1951 yılları arasında Mimar Cahide Tamer ile birlikte çalıştıkları Sadullah Paşa Yalısı'nın restorasyonu olmuştur. İstanbul'un en eski ve en güzide yalısı sayılabilecek bu yapının 19.yüz-

Turgut Cansever'e göre İslam mimarlık sanatı, varlık tasavvurunun bilinçli algılanmasıyla hayat bulur. Ona göre varlığın; maddi, bio-sosyal, psikolojik ve ruhi-akli olmak üzere dört boyutu vardır. İşte bu boyutların yansımaları sonucu ortaya çıkan da gerçek mimaridir.

Türk Tarih Kurumu

yılda duvar kağıdı ve yağlı boyayla kapatılan kalem işleri tekrar ortaya çıkarılmıştır. Kuzeydoğu cephesi tekrar ele alınıp güney cephesine benzetilmiştir. Oval bir çıkma ile de merdiven sahanlığı yeniden biçimlendirilmiştir.

1980 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü kazanmasına sebep olan projelerden biri Ertegun Evi Restorasyonudur. Cansever bu projesinde, yaklaşık yüz yıllık olan Bodrum'daki iki eski evi bir araya getirmiştir. Salt yapısal oluşumlardan ziyade binalara bir de kimlik giydirmeyi Ertegun Evi'nde de başaran Cansever, eski yapının fonksiyonelliğini kaybetmeden güzel bir

çevre oluşturacak şekilde yeniden kullanılmasına imkan sağlamıştır. Cansever'in ifadesiyle bu yapı ; “ Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bağı kurmasının yanı sıra, var olan ile eklenen yapı arasındaki ilişkinin nasıl olabileceğini göstermektedir. ”

Demir Tatil Köyü Projesi Bodrum'un kuzeyinde Mandalya koyunda 2.7 hektarlık alana 1987 yılında inşa edilen bir tatil köyüdür. Eğimli bir araziye konumlandırılan bu tatil köyünün hem mimari hem müteahhiti hem de uygulayıcısı olmuştur Turgut Cansever. Her biri denizi gören farklı formlara sahip 35 villa, Bizans, Yunan ve

Osmanlı mimarisinden izler taşısa da ortak bir mimari dilin ürünü olmayı başarmıştır. Malzeme olarak yerel taşlar, ahşap ve çıplak beton kullanımı da yapıları modern bir ifade kazandırmıştır. Ayrıca projenin tasarım sürecinde ağaçların, toprağın, denizin korunması adına çevresel kaygılar en üst seviyede tutulmuştur. Yapılar arası münasebeti kentlerin şekillenmesinde oldukça önemseyen Cansever bu projesinde de evlerin birbirleriyle olan ilişkilerine fazlaca ehemmiyet vermiştir.

Bunların yanı sıra Mimarlık dergisinde yayınlanan “Türkiye’de Çağdaş Mimarlığın (1923-2003)

Kendini birçok sahada derinlemesine yetiştirmiş olması ve engin bir ufka sahip olması onun salt bir mimar olmasının önüne geçip; onu hem düşünür, hem bilge, hem şehir plancısı hem de sanatkar olarak tanımamızı sağlamıştır.

Önde Gelen 20 Eseri” adlı soruşturmada ilk sırayı yine Cansever’in Türk Tarih Kurumu projesi, 18. Sırayı Anadolu Kulübü Otel ve 19.sırayı da yine onun eseri olan Demir Tatil Köyü almıştır. 2005 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından verilen Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’ne almaya hak kazanmıştır.2007 yılında TBMM Üstün Hizmet Ödülü’ne, 2008’de ise Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü’ne layık görülmüştür. Turgut Cansever’in tanınmasına önemli ölçüde katkı sağlayan bu ödüller aynı zamanda ülkemizde

TURGUT CANSEVER'E GÖRE İSLAM MİMARLIK SANATI, VARLIK TASAVVURUNUN BİLİNÇLİ ALGILANMASIYLA HAYAT BULUR. ONA GÖRE VARLIĞIN; MADDİ, BİO-SOSYAL, PSİKOLOJİK VE RUHİ-AKLI OLMAK ÜZERE DÖRT BOYUTU VARDIR. İŞTE BU BOYUTLARIN YANSIMASI SONUCU ORTAYA ÇIKAN DA GERÇEK MİMARİDİR. CANSEVER'İN VARLIK ÜZERİNDE SORGULAMASI BAŞLANGICA, TARİHİ TECRÜBELERİ KAVRAMASI DEVAM EDEN ZAMANA VE COĞRAFYAYA ÖZEL ÇÖZÜMLEMELERİ DE BUGÜNE AİT OLUP, ONUN MİMARİ DÜŞÜNCE ANLAMINDA KOMPOZİSYONLARINI OLUŞTURMUŞTUR.

mimarlığı çeşitli tartışma platformlarına da taşımaya başarmıştır. Büyük düşünür Turgut Cansever’e ait mimarlık ve kent sorunları üzerine pek çok yayınlanmış kitap ve kaleme aldığı makale vardır. Selçuklu ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri (1949), Modern Mimarinin Temel Meseleleri (1960), Thoughts and Architecture (1981), Şehir ve Mimari (1992), Ev ve Şehir (1994), İslamda Şehir ve Mimari (1997), Kubbeyi Yere Koymamak (1997), İstanbul’u Anlamak (1998), Mimar Sinan (2010) Cansever’in önemli eserlerinden bazılarıdır. Her eseri şaheser niteliğinde olan büyük usta Mimar Sinan’ı, onun sanatını ve yapılarını derinlemesine inceleyip anlattığı, zaman zaman analizlerde bulunduğu, kendi yorumuyla zenginleştirdiği kitabı “Mimar Sinan” ı ise 2005 yılında birinci baskısına vermiştir. Kendini birçok sahada derinlemesine yetiştirmiş olması ve engin bir ufka sahip olması onun salt bir mimar olmasının önüne geçip; onu hem düşünür, hem bilge, hem şehir plancısı hem de sanatkar olarak tanımamızı sağlamıştır. Erken yaşlarda düşünce dünyasını besleyen en önemli faktörlerin başında Elmalılı, onun tefsiri ve Efendimiz’in hadis-i şerifleri gelir. Bunun yanı sıra babasının kitaplığında karşılaştığı Muhyiddin İbn Arabi’nin Fususu’l-Hikem’i onun mimarlık felsefesinin alt yapısını oluşturmasında etkili olmuştur. İslami bakış açısı onun tüm yaşamına yansırken, mimari eserlerinde de inancının güçlü etkisi süregelmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadisinde “İnsanın esas görevi dünyayı güzelleştirmektir.” buyurmaktadır. O da bu hadisten yola çıkarak tasarladığı yapıların belli bir ihtiyacı karşılarken içinde bulunduğu şehrin güzelleşmesine de katkı sağlamasına bilhassa özen

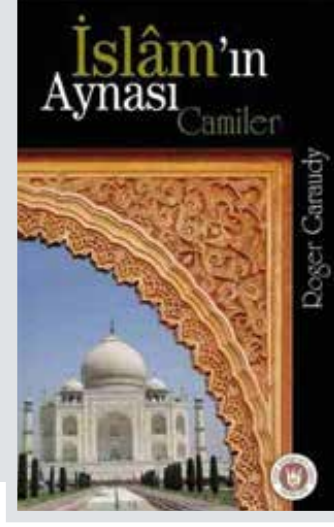
göstermiştir.

Turgut Cansever’e göre İslam mimarlık sanatı, varlık tasavvurunun bilinçli algılanmasıyla hayat bulur. Ona göre varlığın; maddi, bio-sosyal, psikolojik ve ruhi-akli olmak üzere dört boyutu vardır. İşte bu boyutların yansımaları sonucu ortaya çıkan da gerçek mimaridir. Cansever’in varlık üzerinde sorgulaması başlangıca, tarihi tecrübeleri kavraması devam eden zamana ve coğrafyaya özel çözümlenmeleri de bugüne ait olup, onun mimari düşünce anlamında kompozisyonlarını oluşturmuştur.

Büyük sanatçı mimari düşünce temelinde “tevhid” inancının yer aldığını anlatmaktadır. Ona göre bütünü kurmak, bütünü görmek, her bir öğeyi bir bütünün parçası olarak ele almak tüm olaylarda çözümlenmesi gereken husustur. Cansever’in derin medeniyet algısı güçlü sentezler yapabilmesine de olanak sağlamıştır. Geçmişle geleceği doğru harmanlayabilmesi sonucu ortaya koyduğu eserlerini, taklitten uzak, geçmişin eskiyen yüzüne sığınmadan ama aynı zamanda gelenekten yüz çevirmeden tasarlamıştır. Ayrıca içinde bulunduğu dönemin temel sorunlarını ve gerekliliklerini göz ardı etmeden, geçmişteki önemli mimari yapılarda geliştirilmiş fikirlerle büyük mütefekkirlerin düşüncelerini göz önünde bulundurarak, bize ait olan değerlere sahip çıkmıştır.

Kaynakça:

Halil İbrahim Düzenli İdrak ve İnşa: Turgut Cansever Mimarlığının İki Düzlemi,2009
Turgut Cansever İstanbul’u Anlamak,2008
<http://www.biyografya.com/biyografi/6132>
<http://www.kilsanblog.com/onemli-ozgun-mimarlar/turgut-cansever/>
Ebabil Dergisi 3.Sayı Bahar 2018 Doğuhan Murat Yücel
Şekil 1. https://archnet.org/sites/771/media_contents/27597
Şekil 2. <http://www.kilsanblog.com/onemli-ozgun-mimarlar/turgut-cansever/>

İSLAM'IN AYNASI CAMİLER

ROGER GARAUDY

TÜRK EDEBİYAT VAKFI YAYINLARI

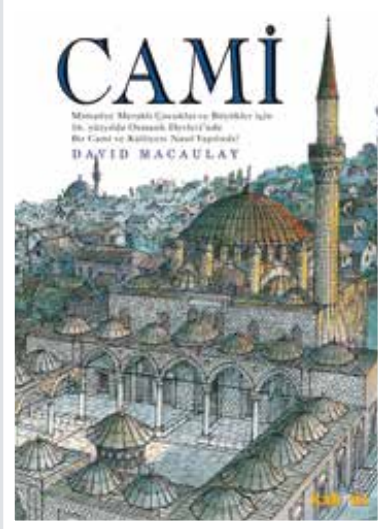
**NUR HATİCE
KÜBRA TAŞDEMİR**

Mimar

Dünya camileri hakkında detaylı bir kitap yazmak için derin bir bilgi birikimine sahip olmak gerekir. Roger Garaudy derin bir bilgi birikimine sahip olan Fransız Müslüman bir düşündürdür. Felsefe ve estetik profesörü olan Garaudy, dünyadaki İslami ve mimari önemleri olan camileri gezmiş; onları tarihi, felsefi ve özellikle de estetik açıdan detaylıca tahlil etmiştir. Derin estetik ve felsefe bilgi birikimi sayesinde en sade yapıların ve en basit modellerin bile altında yatan güzellikleri kavramış ve bunları kitabında da aktarmıştır. Garaudy, “İslâm’ın Aynası Camiler” kitabına Fatiha suresiyle ve sonrasında İslam dinin güzelliğini, güzellikle ilişkisini anlatarak başlıyor. İslam sanatının güzelliğinin Yüce Allah’ın gönderdiği Kuran’dan, yani İslam’ın kendi tabiatından geldiğini söyleyen yazar, “İslam sanatının asıl amacı bize

Allah’ı hatırlatmaktır.” ifadesiyle dünyadaki her güzelliğin insana Allah’ı hatırlattığını ve insanı tefekküre ilettiğini vurguluyor. “İnsan gördükleri güzellikler karşısında Sübhanallah diyerek hayretini ve hayranlığını gösterir. Onları yaratana minnettarlığını göstermek için Elhamdulillah der.” İnsana Allah’ı düşündürmesi ve Allah’a hamdini iade etmesi açısından güzellik ve estetik çok önemlidir. Garaudy, Kuran’da bu konuda geçen bahislere de kitabında yer veriyor.

Daha sonra Kâbe’den başlayarak, Kubbetüssara, Kurtuba, Samarra, Taç Mahal, Elhamra, Kutubiye ve Osmanlı Camileri adı altında Süleymaniye Cami gibi çok önemli ve değerli eserleri mimari, estetik, felsefi ve tarihi açıdan ele alıyor. Dünya camilerine ilgi duyanlar ve onlar hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için başvuru olacak kitaplar arasında zikredilebilir.

CAMİ

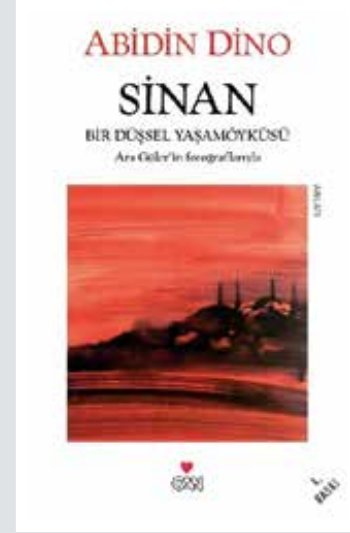
DAVİD MACAULAY
KAKNÜS YAYINLARI

Kitabın kapağında da yazdığı gibi “Mimariye meraklı çocuklar ve büyüklükler için 16. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nde bir cami ve külliyesi nasıl yapılırdı?”

Macaulay kitapta zengin bir denizci paşası olan Amiral Süha Mehmet Paşa adında hayali bir kahraman oluşturur. Bu paşa 30 yıllık çalışmaları boyunca zengin olmuştur ve Allah'a olan şükürünü eda etmek için bir külliye yaptırmaya karar verir. O zamanın önemli mimarlarından olan Mimar Akif Ağa ile görüşüp anlaşır ve beraber cami ve külliye yapmaya karar verirler.

Mimar Akif Ağa Bir cami planı çizerek Süha Mehmet Paşa'nın da onayını alarak Caminin inşasına başlarlar. Mimar Akif Ağa kitaba göre Mimar Sinan'ın elinin altında yetişmiş onun birçok çalışmalarında bulunmuştur. Bu yüzden çizdiği cami planı Mimar Sinan'ın cami planlarına çok benzemektedir. Böylelikle kitabı okurken klasik bir Osmanlı camisinin nasıl yapıldığını da öğrenmiş oluyoruz.

Macaulay, bir caminin içinde nelerin niçin bulunması gerektiğini anlatarak başlıyor. Daha sonra mimarın çizdiği plan, inşaat için gerekli malzemelerin alınması, hazırlanması, işçilerin tutulması, cami temelini atılması, cami ile beraber inşası başlayacak olan Medrese, İmaret ve Hamamın da yapılışını detaylı şekilde ele alıyor.

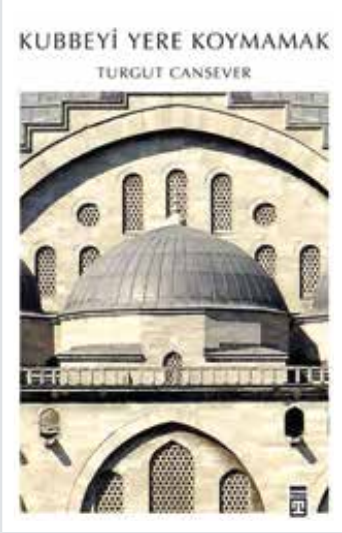
SİNAN (BİR DÜŞSEL YAŞAM ÖYKÜSÜ)

ABİDİN DİNO
CAN YAYINLARI

Sinan'ın Ağırnas'ta doğması daha sonra Kayseri de bir usta yanında başlayan çıraklığı ve burada öğrendiği taş işçiliği daha sonra zaruri gelen devşirilmesi ve İstanbul'a getirilmesi... Tam o zamanda da deprem, yangın ve deniz taşması gibi nedenlerden dolayı İstanbul'da tadilat ihtiyacı artan evler, camiler... Sinan için çalışacak tecrübe kazananacak birçok ortam oluşturuyor. Bu sayede Sinan Kostantiniye'yi İstanbul yapacak Süleymaniye'yi yapıyor. Sinan'ın yaptığı her eser sayesinde İstanbul oluşuyordu.

Abidin Dino'ya göre Sinan'ın Mihrimah Sultan'a olan aşkını anlamak için onun adına yaptığı camiye gelip insanın elini kalbine koyduğunda hissettiği ürperti sadece aşktan olabilirdi. Çünkü o aşkı için çinileri İznik'ten tek tek seçerek getirtmişti.

Mimar Sinan'ın hayat hakkında günümüze ulaşmış detaylı bir bilgi yoktur. Ama Abidin Dino, kendi hayal gücünü kullanarak kendinden 450 yıl önce yaşamış olan Mimar Sinan'ın hayatını kaleme alıyor. Bir sanatçının gözüyle bir sanatçının hayatı nasıl oluşmuş merak edenleri bu kitabı okumaya davet ediyoruz. Aynı zamanda kitapta Ara Gürel'in fotoğrafladığı Mimar Sinan'ın eserleri de bulunuyor.

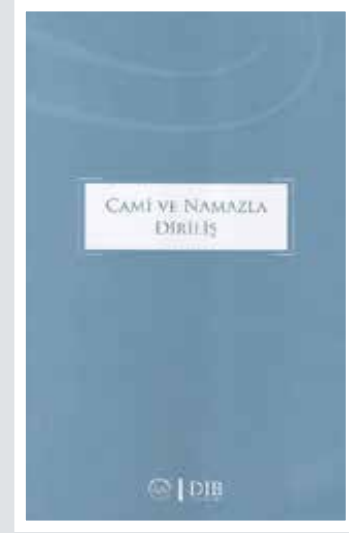

KUBBEYİ YERE KOYMAMAK

TURGUT CANSEVER
TİMAŞ YAYINLARI

Turgut Cansever 3 Ağa Han Mimarlık ödülü almış tek Türk mimardır. Türkiye’de birçok ödül almış eserleri bulunan bilge bir mimardır. Onu 20. Yüzyılın Mimar Sinan’ı olarak adlandırabiliriz. Turgut Cansever, İslam’a göre insanın dünyadaki esas görevinin dünyayı güzelleştirmek olduğunu ve bu yüzden insanların buldukları ortamı güzel çevreler haline getirmesinin bir inancın zarureti olduğunu savunur.

Turgut Cansever’in mimariye yaklaşımı ve dünya görüşü üç başlık altında toplanabilir. İnsan ve mimarlık arasındaki ilişki ve problemler nelerdir? İslam ve Osmanlı Devleti bu problemleri çözmek için neler yapmış ve hangi yöntemleri uygulamıştır? 20. Yüzyılın mimariye getirdiği sorunlar nelerdir ve nasıl çözülebilir? Kubbeyi Yere Koyamamak adlı kitapta Cansever’in bu konular hakkındaki röportajları derlenmiştir. Mustafa Kutlu, Cansever’in Mimarlık felsefesi, 20. Yüzyıl mimarisinin problemleri, İslam ve Osmanlı mimarisi ve şehirciliği, Osmanlı mimarisinden Post-modern mimariye geçiş gibi konular hakkında Ömer Madra, Sefa Kaplan, Ayla Ağabegüm, Nevzat Sayın, Beşir Ayvazoğlu, Belkis İbrahimhakıoğlu gibi isimlerle yaptığı röportajları derlemiştir. Ve ortaya Usta mimarın görüşlerini anlayabileceğimiz ve faydalanabileceğimiz harika bir eser çıkmıştır.

CAMİ VE NAMAZLA DİRİLİŞ

YUNUS ÖZDAMAR
DİB YAYINLARI

“Kuran-ı Kerime göre, insanın yaratılış gayelerinden biri yeryüzünü imar etmektir. Yüce Rabbimiz “Allah sizi yerden, topraktan yarattı ve sizden yeryüzünü imar etmenizi istedi.” buyurur. İmanı, mümini, kalpleri ve gönülleri imar etme merkezi ise mescitlerdir.”

Prof. Dr. Mehmet Görmez, Ahmet Taşgetiren, Doç Dr. Ülfet Görgülü, Metin Karabaşoğlu, Prof. Dr. Mehmet Emin Ay’ın da içinde buldukları birçok akademisyen, müftü ve yazarların namaz ve cami hakkındaki düşüncelerini kaleme aldıkları yazılardan oluşan kitapta “Cami ve Namaz” ilişkisi her yazar tarafından farklı konular altında ele alınmıştır. Ezan ve Namaz bağlantısı, Haydi Namaza, Haydi Kurtuluşa (Hayye Ale’l Felah) diyerek namaza çağırırken aynı zamanda Müslümanları bir çatı altında toplayan camilerin önemini ne olduğundan bahsedilmiştir. Peygamber Efendimiz hicreti sırasında Kuba’ya geldiğinde Müslümanlar namazı cemaat olarak Peygamberliğimizin imametinde kılmışlardır. Cemaat olmak da Müslümanlara mescit ihtiyacı oluşturmuş ve Peygamberimizle burada ilk mescidi inşa etmişlerdir. Müslümanları bir araya getirmesi, beraber ibadet etmek için bir çatı altında toplamasından açısında camiler çok önemlidir.

96 YILLIK BİR ÖMRE YAYILAN İSTANBUL AŞKI; **SEMAVİ EYİCE**

Ülkemizin yetiştirdiği mühim ilim adamlarından biri olan Semavi Eyice'yi Mayıs ayında kaybettik. Kendisi adeta İstanbul'un yaşayan hafızasıydı. 1922 yılında İstanbul'da doğdu, İstanbul'da büyüdü. 12 yaşındayken elinde kitap İstanbul'u gezmeye, tarihini araştırmaya başladı. O günden itibaren 96 yaşında vefat edene kadar, neredeyse 85 sene aralıksız İstanbul'u araştırdı, anlattı, yazdı. Geride bin 400 civarında kitap ve makale bıraktı. İstanbul'un tarihine 96 yaşına kadar hizmet eden bir aşığı daha kolay kolay gelmez. İşte bu yüzden Semavi Eyice'yi gelmiş geçmiş en büyük İstanbul tarihçilerinden biri olarak kabul edebiliriz.

SANAT TARİHİNE İLK ADIM

Semavi Eyice ortaokul ikinci sınıftayken öğretmenini kendisine İstanbul'un kuşatmalarını ödev olarak verir. O da Mamboury'nin Fransızca gezi rehberini alıp surları adım adım gezmeye başlar. Tabii kendini kaptırıp o günden itibaren şehrin tarihî eserlerini köşe bucak gezer. Hem de çeşitli notlar alarak... Bu ilgi hep biraz daha artarak devam edecektir. Öyle ki daha lise öğrencisiyken adeta bir İstanbul uzmanıdır. Galatasaray Lisesi'ndeki Tarih öğretmeni

Cavit Baysun derste Fatih Camii'nin bir Rum mimar tarafından inşa edildiği rivayetinden bahseder. Arkadan bir ses "Christodulos" diye seslenir. Hoca bunu kimin söylediğini sorar. "Semavi söyledi hocam. Onda İstanbul'un bütün eski eserlerinin fişleri var" derler. Bu vaziyetten çok memnun olan hoca "Sen ne olacaksın?" der. "Pederim Mülkiye'ye, siyasal bilgilere gidip hariciyeciyi olmamı istiyor." cevabı üzerine hoca "Yok efendim, işte hepiniz böyle oluyorsunuz. Bir işe heveslenip ondan sonra bırakıp başka mesleklere yöneliyorsunuz." diye söylenir. Bereket versin ki Semavi Eyice babasını ikna edip sanat tarihine yönelmiş. Yıllar sonra Eyice'nin profesörlük imtihanında Cavit Baysun "İçinizde onu en eski tanıyan benim. Ne mutlu bana ki şu an profesörlüğü için oy veriyorum" demiştir. Bu yönüyle Semavi Hoca popüler mesleklere kendini kaptırmayıp hedefine azimle yürüme hususunda da bir örnektir.

ÜNİVERSİTE VE HİZMETLER

Galatasaray Lisesi'nin ardından üniversite hayatına Viyana Üniversitesi'nde başlayan ve Berlin'de devam eden hoca, diplomasını İstanbul Üniversitesi'nden alır. Burada asistan olarak çalışmaya başlar. İstanbul'daki Bizans eserlerini tanıyan uzmanların yetişmesi gerektiği

M. TARIK ABLAK

Boğaziçi Üniv. Eski Türk Edebiyatı YL Öğrencisi

inancıyla bu alana yönelir. 1964 yılında profesörlük unvanı alıp 1990 yılında emekli olur. Bu süre içerisinde birçok müessesede de görev almıştır. Hoca, faaliyetlerinin bir kısmını şöyle sıralar: “Trakya ve Anadolu’da Bizans ve Türk eserlerini inceleyip önemli bulduklarımı yayınladım. On iki yıl Toroslar’da eski ören yerlerinde araştırmalar yaptım. Balkanlar’da kalmış Türk eserlerini de derledim. ‘Kovulduğum’ Anıtlar Kurulu’nda da İstanbul ve İstanbul dışındaki pek çok eski eserin kurtarılması için çabalarım oldu. Hatta bazı çok değerli mimari eserlerin mahvına yol açacak girişimlere, Sinan’ın yapısı Mağlova Kemerli örneğinde olduğu gibi tek başıma karşı çıktım.”

ESERLERİ

Semavi Eyice velûd bir akademisyendir. Öyle ki yazdığı makale ve kitapların isimleri alt alta sıralandığında bir kitabı doldurmaktadır. Yasemin Akçaoğlu ve son yıllarında birçok çalışmasını beraberce yürüttüklerine şahit olduğum

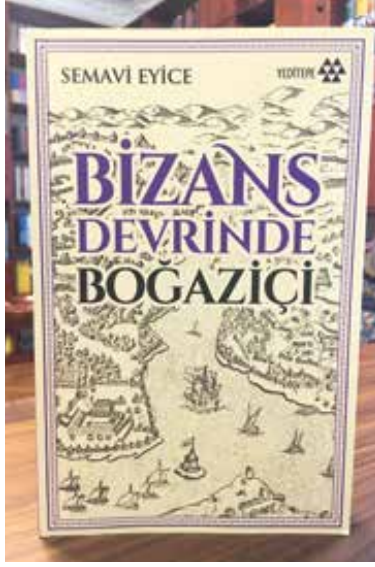
Sema Doğan Hanımefendi hocanın 86.yaşına armağan olarak hazırladıkları kıymetli bibliyografya ile hem hocanın eserlerini kayıt altına almışlar hem de bir ömre nelerin sığdırılabileceğinin en güzel örneklerinden birini ortaya koymuşlardır. Hocanın kitaplarından birkaç tanesi şunlar: Son Devir Bizans Mimarisi, Bizans Devrinde Boğaziçi, Eski İstanbul’dan Notlar, Tarih Boyunca İstanbul... Semavi Eyice, Reşat Ekrem Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisi’nden itibaren birçok ansiklopedinin vazgeçilmez yazarlarından biri olmuştur. Özellikle de ömrünün son döneminde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nin sanat tarihi ile ilgili maddelerinin ciddi bir kısmı hoca tarafından yazılmıştır. Öyle ki ansiklopedinin sayfalarını karıştırırken birçok yerde Semavi Eyice imzası ile karşılaşsınız. Ayrıca birçok akademik makale kaleme alan hocanın bütün eserleri için bahsi geçen kaynakçaya müracaat edilmelidir.

MÜTHİŞ HAFIZA

Birçok yazar kendi eserlerinde verdiği bilgileri bilmez, hatırlamaz. Ama Semavi Hoca’ya İstanbul’la alakalı ne sorarsanız sorun meseleyi bütün ayrıntılarıyla önünüze sererdi. Kendisi doksan yaşlarında olmasına rağmen her cuma İSAM’daki odasına gelir, ansiklopedi ile ilgili bazı işleri ile meşgul olur ve misafirlerini ağırlardı. Ben de sık sık kendisini ziyaret edip ona sorular sorardım. Aldığım cevap-

**SEMAVİ EYİCE
VELÛD BİR
AKADEMİSYENDİR.
ÖYLE Kİ YAZDIĞI
MAKALE VE
KİTAPLARIN
İSİMLERİ ALT ALTA
SIRALANDIĞINDA
BİR KİTABI
DOLDURMAKTADIR.**

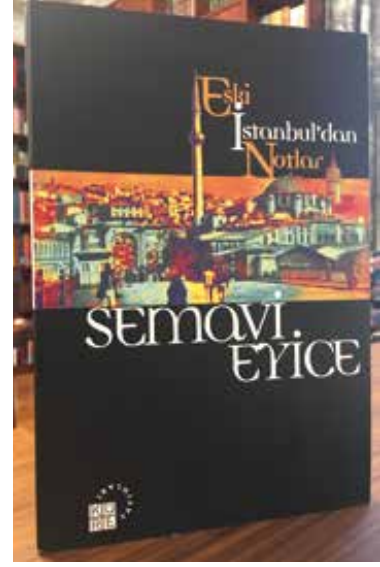
ların uzunluğu ve doluluğu beni hep şaşırtmıştır. Şaka değil, bir kişiyi veya eseri sorduğunuzda kırk elli dakika süren bir cevap alabilirdiniz. Bir mimari eseri anlatıyorsa hoca o eserin bütün ayrıntılarını önünüze sererdi. Genel bilgilerin yanı sıra birçok özel ismi, tarihi, ölçüleri tek tek sayardı. Belki de yazdığı yüzlerce makalenin verdiği alışkanlıkla bilgileri müthiş bir sistem içinde sıralar, adeta dipnotlarıyla beraber karşınızda sesli bir makale oluştururdu. Bir zihne bu kadar bilginin nasıl sığırdığına şaşıp kaldırdınız. Hocanın gözleri ve kulakları çok zayıflamıştı ve uzun zamandır pek az görebiliyordu. Dolayısıyla karşınızda feyezân eden malumat belki otuz sene, belki elli sene önce okunmuş bir bilgiydi. Bu bilgilerin bir kısmı da şahsi hatıralar veya kitaplarda bulunmayan çok kıymetli şifahi malumattan oluşmaktaydı. Bu malumatı bir daha bulamama endişesiyle ziyaretlerimin bir kısmını kamera ile kayıt altına almaya gayret ettim. Hatta bir keresinde Bostancı'daki evine giderek hatıralarını kaydetmiştim. Ama sonrasında çok daha

geniş ve sistemli iki çalışma ile hocanın hatıralarının kaydedilip yayınlanmasıyla bizim kayıtların pek bir hükmü kalmamış oldu.

ESERLERİ HAYATTA

İlim ve kültür dünyamızda nice isim birikimini kendiyile beraber götürür. Arkada büyük bir nam ve gök kubbede hoş bir seda bırakan nice alim vardır ki yazılı hiçbir eseri yoktur. Semavi Eyice bu zümreye dahil değildir. Kendisi bir ömür karınca gibi çalışıp yukarıda zikredilen dev kütüphaneyi İstanbul'a ve kârilerine armağan etmiştir. Bununla da kalmayıp iki tane sözlü tarih çalışmasına konu olmuştur.

“
İLİM VE KÜLTÜR DÜNYAMIZDA NİCE İSİM BİRİKİMİNİ KENDİYLE BERABER GÖTÜRÜR. ARKADA BÜYÜK BİR NAM VE GÖK KUBBEDE HOŞ BİR SEDA BIRAKAN NİCE ALİM VARDIR Kİ YAZILI HIÇBİR ESERİ YOKTUR. SEMAVİ EYİCE BU ZÜMREYE DAHİL DEĞİLDİR. KENDİSİ BİR ÖMÜR KARINCA GİBİ ÇALIŞIP YUKARIDA ZİKREDİLEN DEV KÜTÜPHANEYİ İSTANBUL'A VE KÂRİLERİNE ARMAĞAN ETMİŞTİR.
”

Bunlardan biri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. tarafından Semavi Eyice ile İstanbul'a Dair ismiyle yayınlanmıştır. Diğeri ise Selim Efe Erdem tarafından İstanbul'un Yaşayan Efsanesi ismiyle Timaş Yayınları'ndan yayınlanmıştır. Dolayısıyla hocanın hem akademik birikimi hem de doksan yılının tecrübe ve hatıraları en güzel şekilde muhafaza altına alınmıştır. Yine sağlığında kendisi ile tanışmamış olanlar internetteki onlarca saatlik sohbetlerini dinleyip kendisinden istifade edebilirler. Semavi Eyice, kütüphanesini olduğu gibi muhafaza edebilmiş olmasıyla da büyük bir iş başarmıştır. Neredeyse bir asırda teşekkür eden otuz bin eserlik enfes kütüphanesi İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde araştırmacıları beklemektedir. Semavi Eyice uzun ve bereketli bir ömür sürüp arkada birçok sadaka-ı cariyeye bırakmış müstesna bir şahsiyettir. Kendisine Allah'tan rahmet diliyor, ondan bize emanet kalan külliyatı ve bizatihi İstanbul'u hakkıyla muhafaza edebilme güç ve şuurunu niyaz ediyoruz.

İSTANBUL İÇİN TEBLİĞ VAKTİ!

(Kültürlerarası İletişim Merkezi)

FATİH ÖZKAN

*Proje Koordinatörü /
Turizm Rehberi*

Dünya genelinde turizm istatistiklerinin ciddi rakamlarla artış göstermeye başladığı 2000'li yılların başında Türkiye'nin, özellikle gayrimüslimler tarafından en fazla ziyaret alan İslam ülkesi olarak ilk sıraya yerleşmesi vakıf kurucularının zihninde şu soruyu uyandırmış:

Tarihi camilerimizin içine kadar gelen bu gayrimüslim ziyaretçiler için İslam adına neler yapılabilir?

Aslında cevabı çok da zor olmayan bu soruya sistematik ve sürdürülebilir bir cevap vermeye çalışarak, 2010 yılında, halen başkanlık görevinde bulunan Doç. Dr. Enes Eryarsoy Hoca'nın öncülüğünde kurumsallaşmanın da ilk adımı olan Kültürlerarası İletişim Merkezi dernek olarak kurulmuştur. Çok geçmeden de organizasyonun ve faaliyetlerinin geleceğe taşınabilmesi için mevcut statüsünü vakıf olarak taçlandıran bir sivil toplum kuruluşu olmuştur.

Merkez, misyonunu aslında yoğun olarak Efendimiz'in (s.a.v.) hayatında uygulamış olduğu cami merkezli tebliğ etrafında belirlemiştir. Faaliyet alanının merkezine İstanbul Tarihi Yarımada'yı koyarak yine Efendimiz'in (s.a.v.) yaklaşımı ölçüsünde burayı bir Ukaz Panayırı olarak görmekte ve değerlendirmektedir. Bu vizyon ve misyondan hareketle, Kültürlerarası İletişim Merkezi, kendisini sadece bir düşünce kuruluşu (think-tank) olmaktan öte bir düşünce ve aksiyon (think-act) organizasyonu hüviyetine bü-ründürmüştür.

PEKİ NASIL BİR SİSTEMATİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ANLAYIŞ HÂKİM?

Merkez, ilk yıllarında Sultanahmet Camii'nin hemen bahçesinde bulunan ve bugün Sultanahmet Camii Konferans Salonu olarak kullanılan yapıyı, caminin turist ziyaretine kapalı olduğu

öğle ve ikinci vakitlerinde, bahçede caminin açılmasını bekleyen ziyaretçileri içeride yapılacak sunuma el broşürleri ile davet ederek adeta bir tebliğ merkezi olarak kullanmaya başlamıştır. Günümüzde halen bu faaliyetler Diyanet İşleri Başkanlığı'nca atanan Cami Rehberi tarafından devam ettirilmektedir.

Süleymaniye Camii için de girişimlere başlanmış ve burada da farklı bir metot ile cami içi gönüllülük sistemi oluşturularak caminin içinde turistlerin ziyaret alanını belirleyen bariyerleri adeta bilgilendirme hattı olarak kullanan gönüllüler, gelen ziyaretçilerin İslam ile alakalı sorularına ikna edebilir cevaplar vermektedirler.

CAMI GÖNÜLLÜLÜĞÜ - 365 GÜN FAALİYET

Faaliyetler bir taraftan ülkemizin çeşitli noktalarında, dini, tarihi ve kültürel alanları kullanarak Türkiye'yi ziyaret eden,

“

YABANCI DİL KONUŞMA NOKTASINDA KENDİSİNİ BELİRLİ BİR NOKTAYA TAŞIMIS, YABANCI DİLDE EĞİTİM ALAN BİRÇOK İMAM HATİP LİSESİ MEZUNU VE ÖĞRENCİSİ FAALİYETLERE DAHİL OLMUŞ, YANI SIRA İLAHİYAT BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ BAŞTA OLMAK ÜZERE İSLAMİ ALTYAPISI OLAN BİRÇOK ÖĞRENCİ VE MEZUN BU GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİNE KATILARAK BU GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETİNİN OMUZLAMISLARDIR.

”

Faaliyetler bir taraftan ülkemizin çeşitli noktalarında, dini, tarihi ve kültürel alanları kullanarak Türkiye'yi ziyaret eden, Türkiye'de yaşayan, okuyan ve çalışan farklı kültürlere mensup ziyaretçi ve diğer bireylere ulaşırken, bir taraftan da "Cami Gönüllülüğü" kavramı merkezin literatüründe oluşmuştur.

Türkiye'de yaşayan, okuyan ve çalışan farklı kültürlere mensup ziyaretçi ve diğer bireylere ulaşırken, bir taraftan da "Cami Gönüllülüğü" kavramı merkezin literatüründe oluşmuştur.

Yabancı dil konuşma noktasında kendisini belirli bir noktaya taşımış, yabancı dilde eğitim alan birçok imam hatip lisesi mezunu ve öğrencisi faaliyetlere dahil olmuş, yanı sıra İlahiyat bölümü öğrencileri başta olmak üzere İslamî altyapısı olan birçok öğrenci ve mezun bu gönüllülük faaliyetlerine katılarak bu gönüllülük faaliyetinin omuzlamışlardır.

Merkezin hâlihazırda Kadıköy Erkek ve Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Liseleri ile İngilizce ve İs-

panyolca bir dizi teorik ve pratik eğitimi kapsayan protokolleri de bulunmaktadır.

Cami içi gönüllülük çalışmaları Süleymaniye Camii'nin ziyarete açık saatleri olan 9:00 – 19:00 arasında yılın 365 günü gerçekleşmektedir.

FARKLI DİLLERDE YABANCI İSLAMİ LİTERATÜR

Kültürlerarası İletişim Merkezi'nce dünyada benzer çalışmalar yapan birçok kurum ve şahıslar ziyaret edilmiş, ağırlandığı ve başta Kur'an-ı Kerim tercüme olmak üzere birçok kitabın ve broşürün baskısı ve dağıtımı başlamıştır. Bununla beraber elde edilen tecrübeler, kurumu kendi materya-

lini üretecek noktaya getirmiş ve Türkiye'nin en fazla ziyaretçi alan Süleymaniye, Yeni Cami, Nuruosmaniye Camii (İstanbul) ve Selimiye Camii (Edirne) gibi camileri için 14 farklı dilde broşürler hazırlanmıştır.

İSTANBUL'DA ARAPÇA VE İNGİLİZCE HUTBE

İlk olarak 2012 yılında profesyonel tercüme kulaklıklarının dağıtımı ile Sultanahmet Camii'nde başlanan Türkçe'den İngilizce ve Arapça'ya hutbe çevirileri, gönüllüler tarafından tercüme kabinlerinde okunmakta ve muhtelif ülkelerden gelen Müslüman ziyaretçiler için hutbeyi eş zamanlı ve sesli olarak dinleme imkânı sunulmaktadır. Günümüzde hutbe tercüme için İBB Simultane adını taşıyan bir mobil uygulama geliştirilmiş ve artık zaten sınırlı sayıda olan kulaklık dağıtımı yükü de ortadan kalkmıştır.

SÜLEYMANİYE'NİN GAYRİMÜSLİM ZİYARETÇİLERİ İÇİN BAHÇE İFTARI

Gün içinde cami gönüllülük faaliyetlerine katılan gönüllüler, Ramazan ayında Ramazan'ın manevi iklimini anlatmak ve hissettirmek amacıyla, camiye ziyarete gelen gayrimüslim ziyaretçileri akşam bahçede yaptıkları iftara davet ediyorlar.

GÖNÜLDEN GÖNÜLE BİR YOL: KUŞ EVLERİ

Biz Müslümanlar için insanın dünyadaki var oluş amacı imtihan.

Hayatın her anı, irili ufaklı, geniş ve dar kapsamlı bir imtihanlar silsilesi. Yani bütünü ve parçalarıyla topyekûn bir imtihan. Bir oyunun etapları gibi.

Hayatın her anını birbirine bağlayan, hayatı anlamlı kılan etaplar... Her bir etap, asıl hayat kabul ettiğimiz öbür dünya için toplanabilecek puanlarla dolu.

Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. (Ankebut, 64)

Temel mantığı iyi insan olmak, dünyada iyi ve güzel olanı koruyup yaygınlaştırmak, kötülükleri azaltmak olan her türlü iş, hatta fiiliyata dönüşmeyen niyetler. Bir taşı yoldan alıp kenara koymak, birine gülümsemek, bir iyilik yapmayı planlamak dahi bunlara dahil.

Tabi insan hayatı sınırlı. Toplanabilecek maksimum puan belli. Ancak bazı açık kapılar bırakılmış. Bunların temel özelliği kalıcı iyilik kapısı olmaları. Başkalarının istifade ettiği ilim, hayırlı insan yetiştirmek ve “sadaka-i cariyeye”.

Bu üç kapının en az birinden girdiyse-niz, kıyamete kadar o kanaldan gelecek her iyilikten hisseniz var. Bu müthiş imkânı İslam toplumları göz ardı et-

memiş. Akla gelebilecek her türlü yolla amel defterini açık tutmaya çalışmış. Ancak bütün bunların ideal anlamda tek bir hedefi var: Allah'ın rızasını kazanmak. “Yaratılanı yaratandan ötürü sevmek”, İslam'ın canı kutsal sayan yaklaşımının tezahürü. Tüm insanlığı kardeşi gören, her canlıyı dost bilen, dünyayı emanet gören bir anlayış bu. Bu anlayış, İslam toplumlarında, canlı yaşamını ilgilendiren her alanda kalıcı bir iyiliği tesis etme ve dünyayı güzel olarak koruma yönünde köklü bir çabaya dönüşmüş. Bu çabanın müesseseseleşmiş hali olan vakıflar Osmanlı medeniyeti içerisinde zirve noktasına ulaşmış.

Kuş evleri de bu vakıf kültürünün bir yansıması adeta. Her ne kadar bir vakıf örneği olarak değil, bir mimarî detay olarak karşımıza çıksa da, Osmanlı'da kuşlarla ilgili onlarca vakıf örneği de var. Her birine ayrı bir anlam yüklenmiş kuş cinslerini korumak, kollamak için vakıflar kurmuş Osmanlı. Leylekler, kırlangıçlar, güvercinler, serçeler için...

İSTANBUL'DA KUŞ EVLERİ

Kuş evlerinin dünyada başka örneği var mı? Bu konudaki en yetkin isimlerden Mimar Cengiz Bektaş, dünyanın önemli bir bölümünü gezdiği halde Türkiye dışında bir örnek anımsamadığını

**HÜSEYİN
TÜRKAN**

Yazar

“

YENİ BİR KONUT, YA DA BİR İBADETHANE, EĞİTİM YUVASI, HAN, HAMAM, ÇEŞME İNŞA EDİLİRKEN, DÜNYADA YER KAPLAYAN BU YENİ KÜTLEDE DİĞER CANLILAR DA DÜŞÜNÜLÜR, ONLARIN DA O KÜTLE İÇİNDEKİ HAKKI AYIRILIR. AMA BU FİZİKİ MEKANIN ÖTESİNDE, ASLINDA PAYLAŞILAN GÖNÜL EVLERİDİR.”

söyler. Seyyid Hüseyin Nasr ise Türkiye'nin yanı sıra, Pakistan'da ya da İran'da farklı kuş evleri görmenin mümkün olduğunu ifade eder.

Anadolu'da oldukça eski sayılabilecek örneklerine rastlamak mümkün. Sivas'taki İzzettin Keykavus Şifahanesi'ndeki kuş evi 13. yüzyılın başlarından kalma. Bu da kuş evlerinin en az 800 yıldan beri Anadolu'da var olduğunu gösteriyor. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde 13. ve 14. yüzyıla ait başka örnekler de var.

En yaygın olarak görüldüğü şehir İstanbul. Camilerde, çeşmelerde, taş yapılarda sıkça rastlamak mümkün. Taştan, mermerden, kiremitten, tuğladan, harçtan, en çok da tahtadan yapılmış kuş evleri. Yapının malzemesi neyse kuş evleri de o malzemeden yapılmış. Hatta bazı taş yapılarda, inşaat esnasında kenarları zarar gören taş

bloklar, uygun şekilde yontulup biçim verilerek yan yana getirilmiş ve kuş evine dönüştürülmüş. Bu yolla kuşlar için bir yuva oluşturulurken, bir yandan da israfın önüne geçilmiş. Ahşap mimari içerisinde var olan örnekler ise, zamanla ya eskiiyip çürümüş, ya yangınlarda kül olmuş.

O kadar çeşitli yapılar üzerinde var ki kuş evleri: İrili ufaklı her çeşit konutta, devlet binaları ve saraylarda, okullarda, ibadethanelerde, vakıf malı han, hamam ve çeşmelerde, kısacası her tür yapıda kuş evlerine yer verilmiş. Bugün camilerdeki en güzel örnekleri Üsküdar'daki Yeni Valide Camii, Ayazma Camii ve Selimiye Camii'nde; ayrıca Yeni Camii, Fatih Camii, Nuruosmaniye Camii, Bali Paşa Camii ve Eyüp Sultan Camii'nde görülebilir.

Cami dışı yapılardaki en güzel örneklerse İstanbul Darphane binasında, Haydarpaşa İskelesi'nde,

Eminönü'ndeki Arap Hanı ve Büyük Yeni Han'da, Laleli'de bulunan Taş Han'da, İstiklal Caddesi üzerindeki Halep Pasajı'nda, Vezneciler'deki Seyyid Hasan Paşa ve Eyüp'teki Şah Sultan medreselerinde görülebilir.

“DOSTUN EVİ GÖNÜLLERDİR”

Kuş evleri, Müslüman Türk toplumunun ulaştığı bilinç (şuur) düzeyini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Burada bilinç düzeyinin yatay ve dikey anlamda çok geniş ve derin bir seviyeye ulaştığı görülür. Yani hem hayatın çok farklı alanlarına yönelik kuşatıcı bir bakış açısı, hem de düşünce ve uygulama safhalarında son derece yüksek bir zevk hakimdir.

Zira kuş evleri bugün “çevre bilinci”, “bir arada yaşama kültürü”, “sosyal sorumluluk”, “sürdürülebilir kalkınma”, “hayvan hakları” ve bu bağlamda sayabi-

leceğimiz daha birçok kavram etrafında şekillenen duyarlılıkların hepsini içerir. Modern çağın parçalı yaklaşımına karşın, İslam düşüncesinin temelini oluşturan “tevhid bilinci” hayatı bir bütün olarak kavrar.

Öte yandan bir “iyilik” yapılırken, sorun tanımı da bu bütüncül bakış açısı ile yapılır. Örneğin bir yoksulun maddî sıkıntısını gidermek, ancak başkalarına du-

anlayıştan uzaklaşmışsa da, şehir içerisinde varlığını muhafaza eden Osmanlı yapılarında bu gerçeği görebilmek hala mümkün. Yeni bir konut, ya da bir ibadethane, eğitim yuvası, han, hamam, çeşme inşa edilirken, dünyada yer kaplayan bu yeni kütlede diğer canlılar da düşünülür, onların da o kütle içindeki hakkı ayrılır. Ama bu fizikî mekanın ötesinde, aslında paylaşılan gönül evleri-

yurmadan ve yoksulun gururu incitilmeden yapılabilirse makbuldür. Yalnızca bir kuşa barınak yapmakla kalınmaz, bu ihtiyacı karşılayacak formun estetik bir değer taşıması da istenir. Yani iyilik yapmanın kendisi de bir iyiliğe, bir güzelliğe dönüşür. Hal böyle olunca ortaya sanat eseri sayılabilecek estetikte kuş evleri çıkar.

Türk-İslam mimarisi, sahip olduğu bu tevhid bilinci sebebiyle dış dünya ile öylesine uyumludur ki, kuş evlerinin bulunmadığı yerlerde de kuşlar, sokak hayvanları, börtü-böcek, her çeşit çiçekler ve ağaçlar zaten yapı ile iç içedir. Her ne kadar bugün bu

dir. Çünkü İslam toplumu ilk ev Kâbe'den itibaren, fizikî ev ile gönül evi arasında her zaman güçlü bağlar kurmuştur. Canım Yunus Emre'nin dediği gibi: “Dostun evi gönüllerdir”. Medeniyet bunun şekil bulmuş halini bize gösterir. İslam düşüncesi hayatın her alanında böylesi bir tevhid bilinci ile hareket ettiğinden, yapıp ettiği her şey bu bilince uygundur. Müslüman sanatçı eserinde ölümsüzlüğü aramaz, faniliği gösterir. Kolları sıvayıp giriştiği her işte kulluk bilinci ve sorumluluğuyla hareket eder, bu bilincin kendisine açtığı alanın imkanlarını sonuna kadar kullanır. İşte Necip Fazıl'a İstanbul'a

“

KUŞ EVLERİ, MÜSLÜMAN TÜRK TOPLUMUNUN ULAŞTIĞI BİLİNÇ (ŞUUR) DÜZEYİNİ GÖSTERMESİ BAKIMINDAN ÖNEMLİ BİR ÖRNEKTİR. BURADA BİLİNÇ DÜZEYİNİN YATAY VE DİKEY ANLAMDA ÇOK GENİŞ VE DERİN BİR SEVİYEYE ULAŞTIĞI GÖRÜLÜR. YANI HEM HAYATIN ÇOK FARKLI ALANLARINA YÖNELİK KUŞATICI BİR BAKIŞ AÇISI, HEM DE DÜŞÜNCE VE UYGULAMA SAFHALARINDA SON DERECE YÜKSEK BİR ZEVK HAKİMDİR.”

baktığında, “Her nakışta o mana: Öleceğiz ne çare?..” diye düşündüren tablonun ardında sanıyorum bu bilinç vardır.

Batı'da modernizmle birlikte tanrılaştırılan birey ise, tanrılığını “yarattığı” eserle ilan eder; böylece ölümsüzlüğe ulaşmaya, hiç olmazsa ürettiği sanat eseriyle kendi ölümlülüğünü unutarak teselli bulmaya çalışır. Bugün yaşadığımız küresel krizin temelinde, bu anlayışın büyük payı olsa gerek. Kendi ölümlülüğünü zihin dünyasından çıkartan insanın, dünya ve içindeki her şeyin sonsuza dek kendisine ait olduğuna dair hazin yanılgısı... Halbuki biz, her canlı gibi kuşların da insanlar gibi bir topluluk olduğuna inanıyoruz.

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her

tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. (En'am, 38) Fakat İslam düşüncesinin sanata, mimariye, toplumsal yaşama yansıyan temel hassasiyetleri ne zaman ve ne ölçüde yitirdiyse, hayat o kadar çoraklaşır. İşte o zaman, evlerini, ibadethanelerini, çarşılarını, eğitim yuvalarını diğer canlılarla paylaşan bir sistemin yerini, kozmetik, eğlence ve ilaç endüstrisinin vahşi uygulamalarıyla her yıl milyonlarca hayvanın katledildiği bir sistem alır.

DUYARLILIKTAN TOPLUMSAL GELENEĞE

Medeniyet, bir inanç ve hayat sisteminin, hayatın her alanını kapsayan tezahürleridir. Bir düşünce, ancak o düşünceyi temsil eden medeniyetin yeterince

“**İSLAM DÜŞÜNCESİ HAYATIN HER ALANINDA BÖYLESİ BİR TEVHİD BİLİNCİ İLE HAREKET ETTİĞİNDEN, YAPIP ETTİĞİ HER ŞEY BU BİLİNCE UYGUNDUR. MÜSLÜMAN SANATÇI ESERİNDE ÖLÜMSÜZLÜĞÜ ARAMAZ, FANİLİĞİ GÖSTERİR. KOLLARI SIVAYIP GİRİŞTİĞİ HER İŞTE KULLUK BİLİNCİ VE SORUMLULUĞUYLA HAREKET EDER, BU BİLİNCİN KENDİSİNE AÇTIĞI ALANIN İMKANLARINI SONUNA KADAR KULLANIR.**”

güçlü olması halinde tam olarak kendisini gösterebilir.

Bugün artık neden kuş evi gibi bir tecrübenin gelişmediği sorusuna cevap bulmak, İslam medeniyetinin tarihsel sürecindeki kırılmaların sağlıklı değerlendirilmesi ile mümkün olabilir.

Son yıllarda bu gönül zenginliğini yeniden hatırlatmaya ve tatbik etmeye dönük çabalar tabii ki var. Okullarda, sivil toplum

rında çadırların ateşe verildiği bir toplumsal yapıdan böyle bir duyarlılık beklemek sanıyorum hayalcilik olur.

İslam coğrafyasında, özellikle ülkemizde, medeniyet birikimimizle yeniden irtibat kurma çabası ve bu güzel tecrübelerin yeniden hatırlanmasıysa umut vericidir. Zira geleneği ile irtibatı kesilen toplumlar, her şeye sıfırdan başlamak zorunda kalır.

kuruluşlarında gençlere bu güzel hasletin ruhunu aşılamaı amaçlayan çalışmalar umuyoruz ki bir maya görevi görecektir.

Öte yandan bazı Avrupa ülkelerinde de bir tür sosyal sorumluluk kampanyası olarak kuş evlerinin gündeme geldiğine şahit oluyoruz. Ancak insanı dünyanın mutlak hâkimi kabul eden bir anlayış içerisinde böyle bir duyarlılığın toplumsal bir geleneğe dönüşmesi mümkün mü? Avrupa'nın en büyük caddelerinin evsiz insanlarla dolup taşıdığı, iç savaş ve yoksulluktan kaçarak Avrupa'ya sığınan yüzbinlerce insanın açık denizlerde ölümüne terk edildiği, mülteci kampla-

Önümüzdeki süreç, İslam medeniyetinin benzer bir seviyeye tekrar ulaşmak için çaba sarf edeceği bir süreç olacaktır.

Tezahür ortadan kalksa da, sabiteler yerinde duruyor.

Kaynakça

- Aras Neftçi, *İstanbul'un 100 Kuş Evi*, İBB Kültür AŞ Yayınları, İstanbul, 2010.
- Cengiz Bektaş, *Kuş Evleri / Bird Houses*, Bileşim Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Mehmet Aycı (Ed.), *Şefkat Estetiği Kuş Evleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Seyyid Hüseyin Nasr, *Modern Dünyada Geleneksel İslam*, Çev.: Savaş Şafak Barkçin, Hüsamettin Arslan, İnsan Yay., İstanbul, 1989.
- Turgut Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak*, Yay. Haz.: Mustafa Armağan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

ESKİDEN YENİYE FARKLI CAMİ TİPOLOJİLERİ VE MİMARLARI

**FİRDEVS
BAĞCI**

Mimar

İlk camiler kubbeli yapılar değildi. Cami mimarisinde önemli olan ibadet yönünü belirleyecek mihrap, vaaz için minber, vaaz kürsüsü ve insanlara namaz vaktini bildirmek için kullanılan minaredir. Geçmişte olduğu gibi ezanın şerefeye çıkıp okunması gerekmediğinden, minare günümüzde sembolik olarak inşa edilmektedir. Kubbe, temelde sadece sembolik değil, aynı zamanda işlevsel bir mimari unsur olsa da kendisine yüklenen anlam sebebiyle, 20. yüzyıl cami mimarisinin vazgeçilmez unsuru olarak görülmeye devam etmektedir.

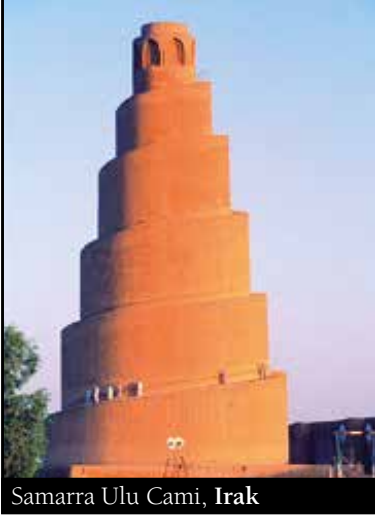
İslam dininin ilk camileri ile günümüz camileri arasında benzerlikler azdır. İlk dönemlerden bugüne cami mimarisi sürekli gelişim göstermiş, İslam dininin yayıldığı farklı coğrafyaların özelliklerine bağlı olarak birbirinden çok farklı görünümlere ulaşmıştır. Anadolu'daki geleneğe bakılırsa, geçmişte hiçbir caminin bir diğerinin kopyası olmadığı görülür. İnşa edilen her yeni camide mutlaka bir yenilik, yeni bir üslup, teknolojik gelişme izlenir. Osmanlı mimarisinde birbirinin aynı cami bulmak pek olası değildir. Erken Osmanlı, Klasik dönem, 19. yüzyıl camileri üslup olarak birbirinden farklıdır. Hiçbir dönem

Büyük Djenne Camii, Djenne, Mali

Kayrevan Ulu Cami, Tunus

Samarra Ulu Camii, Irak

kendinden önceki dönemi taklit etmeye yönelmemiş, döneme özgü mimariyi yaratmıştır.

DİVRİĞİ ULU CAMİİ

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası olarak bilinen bu yapı topluluğu, cami, darüşşifa ve türbeden meydana gelen bir külliye'dir. Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı Mengücek Beyliği döneminde inşa edilmiştir. Ulu Camii, Süleyman Şah'ın oğlu Ahmet Şah tarafından; Darüşşifa ise eşi Melike Turan Melek tarafından yaptırılmıştır. 1228 yılında başlanıp 1243 tarihinde tamamlanan yapı kompleksinin Baş Mimarı Muğis oğlu Ahlatlı Hürrem Şah'tır.

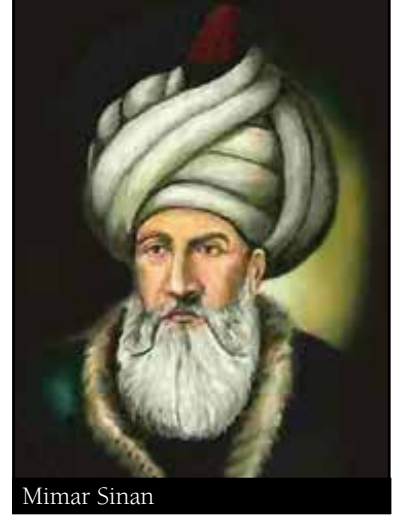
Başta kapılar ve sütunlar olmak üzere, külliye'nin bir çok yerinde bulunan, Ahlatlı ve Tiflisli ustaların taş işçiliğinin en nadide örneklerini yansıtan motifler vardır. Bu eseri farklı ve özgün kılan bir diğer özellik de, uzaktan bakıldığında simetrik olduğu düşünülen, fakat özünde asimetrik olan bezemelerde yer alan on binlerce motifin hiç birinin bir daha kendini tekrar etmemesidir.

Mimari üslubu, süsleme ve örtü sistemlerinin dengeli ve uyumlu tasarımıyla önem kazanan bu şaheser, dünyada, görülmeye değer eserler listesinin başında yer almaktadır. Görenleri kendisine hayran bırakan bu muhteşem eser, sanat tarihçileri tarafından "Divriği mucizesi", "Anadolu'nun Elhamrası" gibi ifadelerle tanımlanmıştır. 1985 yılında UNESCO tarafından "Dünya Kültür Mirası" listesine alınan, İslam mimarisinin bu başyapıtı, aynı zamanda T.C. Cumhurbaşkanlığının koruması altındadır.

Ulu Camii ve Darüşşifa, dıştan yalnız bir mimari görünüme sahiptir. Ancak Darüşşifa Taç Kapısı, Kuzey Taç Kapısı, Batı Taç Kapısı ve Şah Mahfili Taç Kapısının her biri birbirinden farklı eşsiz bezemeleri ile göz kamaştıran birer mimarlık ve mühendislik harikası niteliğindedir.

MİMAR SİNAN

Kayseri'nin Ağırnas köyünde 1489'da doğan Mimar Sinan, Yavuz Sultan Selim zamanında

Mimar Sinan

devşirme olarak İstanbul'a getirildi. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeniçeri olan Mimar Sinan, Moldovya (Kara Buğdan) seferinde Prut nehri üzerine 13 günde kurduğu köprü ile Kanuni Sultan Süleyman'ın takdirini kazandı ve baş mimarlığa yükseldi. Mimar Sinan'ın türbesi, Süleymaniye Külliyesi'nde yer alıyor. Mimar Sinan'ın ilk eseri olarak Halep'teki Hüsreviye Camisi (1536-1537), İstanbul'daki ilk eseri de Şehzade Camisi (1543-

Divriği Ulu Camii, Sivas

1548) olarak kabul ediliyor. Mimar Sinan'a, "kalfalık eserim" dediği ve "şaheseri" olarak nitelendirilen Süleymaniye Camisi'nin inşasındaki başarısı dolayısıyla "ulu, yüce" anlamında "Koca" unvanı verildi.

Çağındaki Osmanlı toprakları içinde 365 eseri bulunan Mimar Sinan'ın İstanbul ve yakın çevresindeki illerde 200'e yakın eseri yer alıyor. İstanbul'da ayakta kalan 100 eserden 58'i ise özgünlüğünü koruyor. Sinan'ın İstanbul'daki eserleri arasında, ilk Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa için yapılan Beşiktaş'taki türbe, Üsküdar'daki Atik Valide Sultan Külliyesi, Sultanahmet Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı (Türk İslam Eserleri Müzesi), Ayasofya Camisi'nin minareleri ilk akla gelen eserlerinden bazıları.

Mimar Sinan'ın, Mimarbaşılığa getirilmeden evvel yaptığı üç eser dikkat çekicidir. Bunlar: Halep'te Husreviye Külliyesi, Gebze'de Çoban Mustafa Külliyesi ve İstanbul'da Hürrem Sultan için yapılan Haseki Külliyesi'dir. Halep'teki Husreviye Külliyesinde, tek kubbeli cami tarzı ile bu kubbenin köşelerine birer kubbe ilave edilerek yan mekânlı cami tarzı birleştirilmiş ve böylece Osmanlı mimarlarının İznik ve Bursa'daki eserlerine uyulmuştur. Külliye de ayrıca, avlu, medrese, hamam, imaret ve misafirhane gibi kısımlar bulunmaktadır. Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Külliyesinde renkli taş kakmalar ve süslemeler görülür. Külliye de cami, türbe ve diğer unsurlar ahenkli bir tarzda yerleştirilmiştir.

Mimar Sinan'ın İstanbul'daki ilk eseri olan Haseki Külliyesi, devrindeki bütün mimari unsurları taşımaktadır. Cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret, darüşşifa ve çeşmeden oluşan külliye de cami, diğer kısımlardan tamamen ayrıdır.

Mimar Sinan, Mimarbaşı olduğu sürece birbirinden çok değişik konularla uğraştı. Zaman zaman eski yapıları restore etti. Bu konudaki en büyük çabayı Ayasofya için harcadı. 1573'te Ayasofya'nın kubbesini onarak çevresine, takviyeli duvarlar yaptı ve eserin bu günlere sağlam olarak gelmesini sağladı. Eski eserlerle abidelerin yakınına yapılan ve onların görünümlelerini bozan yapıların yıkılması da onun görevleri arasındaydı. Bu sebeplerle Zeyrek Camii ve Rumeli Hisarı civarına yapılan bazı ev ve dükkânların yıkımını sağladı.

İstanbul caddelerinin genişliği, evlerin yapımı ve lağımların bağ-

lanmasıyla uğraştı. Sokakların darlığı sebebiyle ortaya çıkan yangın tehlikesine dikkat çekip bu hususta ferman yayınlattı.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Süleymaniye Camii, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en muhteşem eseridir. Kendi tabiriyle kalfalık döneminde, 1550-1557 yılları arasında yapılmıştır.

Süleymaniye Camii, Klasik Osmanlı Mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Yapımından günümüze dek İstanbul'da yüzü aşkın deprem gerçekleşmesine karşın, caminin duvarlarında en ufak bir çatlak oluşmamıştır. Dört fil ayağı üzerine oturan caminin kubbesi 53 m. yüksekliğinde ve 27,5 m çapındadır. Bu ana kubbe, Ayasofya'da da görüldüğü gibi, iki yarım kubbe ile desteklenmektedir. Kubbe kasağında 32 pencere bulunmaktadır. Cami avlusunun dört köşesinde birer minare bulunmaktadır. Bu minarelerin camiiye bitişik iki tanesi

Şehzade Camii, İstanbul

üçer şerefeli ve 76 m. yüksekliğinde, cami avlusunun kuzey köşesinde son cemaat yeri giriş cephesi duvarının köşesinde bulunan diğer iki minare ise ikişer şerefeli ve 56 m. yüksekliğindedir. Cami, içindeki kandil islerini temizleyecek hava akımına uygun inşa edilmiştir.

Yani cami içinde, yağ lambalarının çıkan islerin tek bir noktada toplanmasını sağlayan bir hava akımı oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Camiden çıkan isler ana giriş kapısının üzerindeki odada toplanmış ve bu isler mürekkep yapımında kullanılmıştır. Mimar Sinan'ın Mimarbaşı olduktan sonra verdiği üç büyük eser, onun sanatının gelişmesini gösteren basamaklardır. Bunların ilki İstanbul'daki Şehzade Camii ve külliyesidir. Dört yarım kubbenin ortasında merkezi bir kubbe tarzında inşa edilen Şehzade Camii, daha sonra yapılan bütün camilere örnek teşkil etmiştir.

MİMARLIK TARİHİNİN ŞAHESERİ: SELİMİYE

“Kubbeyi zirveye taşıyan mimar” olarak da adlandırılan Mimar Sinan, kubbenin gelişebildiği en uç noktaya kadar ustalığını sergiledi.

Mimar Sinan'ın “ustalık eserim” dediği Edirne'deki Camisi'ni 85 yaşında inşa etti. Türk-Osmanlı sanatının ve dünya mimarlık tarihinin baş eserlerinden kabul ediliyor. Kesme taştan yapılan cami iç bölümüyle 1620 metrekare, avlusuyla birlikte 2475 metrekarelik alana inşa edildi. Yerden yüksekliği 43,28 metre olan kubbe, 31,30 metre çapıyla dikkati çekiyor.

Selimiye Camii, Edirne

Selimiye Camii, Edirne

Ayasofya'dan daha büyük olan kubbesi, 6 metre genişliğindeki kemerlerle birbirine bağlanan 8 büyük fil payeye oturuyor. Köşelerde dört, mihrap yerinde bir yarım kubbe merkezi kubbeyi destekliyor.

Böylesi geniş bir kubbeye sahip olmasına rağmen kubbeyi destekleyen ayakların iç mekânı bölmesine izin verilmemiştir. Ca-

minin dört köşesinde yer alan ve her biri üç şerefeli olan minareleri ise kendi türleri içinde dünyanın en zarifleri arasında. Şaşkınlık uyandıracak bir mimari başarı ile çok uzun olmalarına rağmen olabilecek en ince biçimde yapılmışlar ve hatta iki tanesine şerefelere çıkarken birbirleriyle kesişmeyen üç farklı merdiven yerleştirilmiştir.

Emre Arolat

EMRE AROLAT

1982’de Galatasaray Lisesi’nden mezun olan Emre Arolat, 1986 yılında girdiği Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nden 1992 yılında yüksek lisans derecesiyle mezun oldu. Öğrenciliği döneminde çeşitli ulusal ve uluslararası proje yarışmalarında kazandığı ödüllü projeleri çeşitli mimarlık dergilerinde yayımlandı. Meslek hayatı boyunca çeşitli mimari yarışmalara katılan Arolat, 2006 yılında Dalaman Havalimanı projesiyle uluslararası “AR Awards for Emerging Architecture” ödülünü kazandı.

SANCAKLAR CAMİİ

İslam dininde ibadet edilen alanın temiz olan herhangi bir yer olabilmesi ve camiinin herhangi belirli bir şeklinin olmaması, Emre Arolat’ın tasarımının en önemli çıkış noktasıdır. Şekle dayalı kalıpların dışına çıkarak, fiziksel ve duygusal algılara hitap eden bir camii yaratılmaya çalışılmıştır. Camiinin tasarımında Hz. Muhammed’e ilk vahiy ge-

len yer olan Hira mağarasından esinlendiği de söylenmektedir. Yapının en önemli tasarım özelliklerinden bir tanesi de içinde bulunduğu eğimli kırsal arazi ile kurduğu ilişkidir. Camiinin eğimle birlikte kaybolması ve dışarıdan bakıldığında camiinin minaresi dışında herhangi bir kısmının gözükmemesi amaçlanmıştır.

Sancaklar Camii’nin tasarımındaki sadelik, iç mimarisinde de gözükmemektedir. Camiinin iç tasarımında kullanılan materyallerde abartıya ve gereksiz süslemeden sade ve şık bir ambiyans yaratılmıştır. Bu sadelik İslam dininin ve ibadet etmenin sadeliğini, saflığını yansıtmaktadır.

Sancaklar Camii

Kaynaklar:

- <http://epicworldhistory.blogspot.com/2012/05/abdul-menan-sinan-ottoman-architect.html>
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/sinanin-mimari-sirri-asirlardir-cozulemiyor-1112544>
- <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSaiyi=48&RecID=1178>
- http://www.mimarizm.com/makale/emre-arolat-ozgecmis_113352
- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/gezilecekyer/dvrg-ulu-cam-ve-darussfasi>
- http://www.divrigiulucamii.com/tr/Sivas_Divrigi_Ulu_Camii_Genel_Bilgi_1.html
- http://www.divrigiulucamii.com/tr/Cennet_Kapi_4.html
- <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/selimiyenin-hic-bilinmeyen-manevisifreleri-40483659>
- <http://www.istanbuldakiler.com/sehzade-camii-38.html>
- <http://www.csb.gov.tr/turk-mimarisinin-abide-sahsiyetleri---mimar-sinan-makale>

GÖLGESİ DÜŞTÜ MINARELERİN KALEMİMİZE

İSMİL SEZER

Eğitimci, İlahiyatçı

İnsanlara Allah için öncülük etmek, dosdoğru namaz kılmalarını sağlamak, onları Allah yolunda bilinçlendirmek gibi yüce görevlerin yanı sıra çevresini her anlamda aydınlatmayı bir sorumluluk bilen imamların toplum içindeki yeri ve önemi tartışılmazdır.

Sadece camiye gelen cemaatin değil, başta kendi mahallesi ve yakın çevresi olmak üzere ulaşabildiği tüm insanlara öncülük ve önderlik eden imamların, bu vazifenin önemi doğrultusunda toplumu da o yönde değiştirip dönüŐtördüklerine şahit oluyoruz.

Selatin Camiler, yüzyıllar boyunca ibadet amacıyla hazır bulunan sayısız Müslümanı ağırlamanın yanı sıra her dinden, her milletten, her görüşten ziyaretçiye de kapılarını açmıştır. Bu yönüyle Selatin Camilerinde imamlık başta olmak üzere müezzinelikten tutun temizliğini sağlayıncaya kadar pek çok şekilde hizmet etmek belki de tüm meŐgüliyetler arasında farklı ve eşsiz bir yere sahiptir.

Bu sayıda "Soruşturma" sayfamızda Selatin Cami imamlarının görevleri süresince yaşadıkları deneyimleri kaleme almalarına vesile olduk. Selatin Cami imamlığı gibi eşsiz bir vazifenin onlarda bıraktığı izlerin derinliğini keŐfetmek adına anılarına ve hatıratlarına yer verdik.

İSHAK KIZILASLAN (SULTAN AHMET CAMİİ)

Şehirler alâmetleri ile birbirinden ayrılırlar ve insanlar, onlar da müntesiplikleri ile şehirlere ve ruhlarına, ayrılırlar birbirlerinden ve buna biz şehrin ve insanın alâmet-i fârikası deriz. Yani ayırmadan ve ayrılmadan ayık kalamıyoruz. Vahyin mer-

kezi ve İslam'ın kalbi Kabe'nin mekanı olan Mekke-i Mükerreme şehirlerin anası ve insan olmanın hayat damarı, üsaresidir. Kur'ân-ı Kerîm'in nüzülü ile şehirler de bereketli olmaları veya meymenetsiz görünmeleri tamamı ile İslam'ın ve insanın kalbi olan Mekke'ye ve o kalbin en sağlam attığı ve o insanın en muhteşeminin yaşadığı Medine'ye yakınlık ve uzaklıkları ile belirlenmek zorunda kalmıştır. Bundandır ki İslam ile ihya olmuş tüm beldeler, Mekke ve Medine'ye en yakın olmak için sonsuz bir gayret ve yarıç içerisinde bulunmuştur. İşte İstanbul da bu yarıçta الله isminin başlangıcına misal mina-

releri ile diyâr-ı küfr iken diyâr-ı İslam olduğunu adeta semaların kapısını çalarcasına tüm dünyaya –hâssaten tek millet olan küfr alemine- ilan etmiştir. Yani asl olan İslam ve onun kalbi Mekke ve onun hayat bulduğu en mukaddes mekan Medine'dir. Bunun dışındaki tüm mülhazalar ancak küfre hizmet eden ve bunu çok süslü düşünceler ve sözlerle yapan şeytansı adımlar olmaktan

başka bir şey değildir. Semanın kapısını altı defa çalan bir camide Sultan Ahmed'de ve ona misal diğer selâtin camilerinde imamet vazifesinde bulunmak; adeta semaya, fezaya çıkıldıkça oksijensiz, havasız kalmak gibi insanı nefessiz, çaresiz bırakan bir hadise. Siz Kabe'ye bakacak, ona yanacaksınız ve bütün insanlık da –müslim gayri müslim- size nazar edecekler. Acaba bu bir hadsizlik olarak mı mülhaza edilmeli. Ya da tüm insanlığa; insanlığımızın ancak kalbe dönmekle, o kalbin kesintisiz attığı Medine'ye teveccühle kaim olacağını muhteşem melodi ile hatırlatmanın eşsiz fırsatı mı;

başka hiçbir şekilde ele geçirilemez nasib mi?

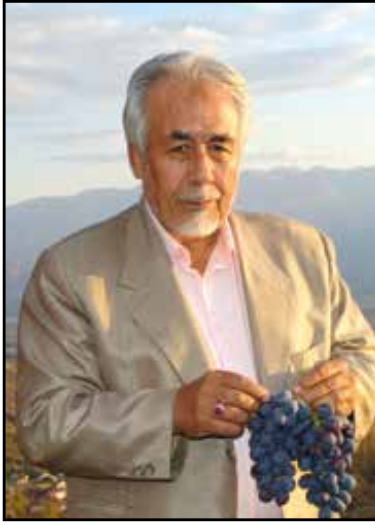
Her gün sanki ilk gün ve sanki son gün gibi bir şevk, heyecan ve hüzün ile gelmek camiye, girmek o harika kubbenin altına. İşte benim beş senelik (bir senesi eksik mi kalmış oldu?) hadsizlik/fırsat ve nasib girdabındaki serencâmı mı berkitecek tek cümle budur. Dünya; paryasıyla, ruhbaniyla, azgınlığıyla, şaşkınlığıyla, lâkaydı ile ciddisi ile ayağınıza gelir ve hayranlıkla vazife yaptığınız hususiyetlerini ve yalnız O'nun için yapılması gereken ibadetinizi temaşa eder. Ve siz şunu söylemelisiniz: "Ey insanlar! Duyun ve dinleyin ki; bu muhteşem kubbe, bu eşsiz minare, bu nefes kesen tezyînât, kâffesi ile bu yapı size yalnızca duyulması gerekeni duyun ve itaat edin سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا deyin" der. Bu kubbeler ve minareler bir vazife yükler ve İslam'ın sancağını asla çiğnetmeyecek bir vakar ile ehl-i küfre temennâ çakın, izzetinizi asla yerlere düşürmeyin diye nida eder.

Bu camide ben 600'e yakın beşerin insanlığı; yani İslam'ı seçmesine, ihtida edip mühtedi kılınp Hak yolu her şeyden üstün tutacaklarına dair bizim ve tüm melekût aleminin huzurunda ahidleşmelerine şahit oldum. (Ana babadan Müslüman doğup kişiliğini yani Müslümanlığını ayaklar altına alırcasına aslını unutan ve terk edenlere de şahit oldum ne yazık ki!) Onlar bu muhteşem kubbenin altında Allah dediler ve اشهد ان لا اله الا الله dediler; ne dediklerini anlamasalar da varlıklarının kılcal damarlarına kadar bu kelime ile inşa oldular.

MAHMUT TOPTAŞ (AYASOFYA CAMİİ)

İstanbul Merkez Vaizi olarak Selatin Camileri olan Fatih, Süleymaniye, Beyazıt, Sultanahmet camilerinde vaazlar ettim.

Ama sevgili peygamberimizin övgüsüne nail olan Fatih Sultan Mehmed'in Kostantiniyye'yi fe-

tihten üç gün sonra fetih hediyesi olarak camiye çevirdiği ve ümmete vakfettiği Ayasofya cami imamlığına kağıt üzerinde atandım. Caminin kanunsuz olarak müzeye dönüştürülmesi nedeniyle devlet bana görev yerimi gösteremedi ve Eminönü müftüsü beni vaiz olarak istihdam etti. 1991 yılında, caminin dışında Osmanlı'nın ilavesi, yüz metre karelik bir yeri ibadete açarak milletin havasını almak istediler ve ben o küçücük yerde imamlık yapmaya başladım.

Pazar günü öğle namazında dört minareden ezan okuyarak namazı kaldırdım. İlk Cuma namazında caminin dışında binlerce

insanımız güneş altında Cuma namazı kıldılar. Ben, Cuma namazı öncesinde vaaz ederken namaz kılacağımız yerin Ayasofya olmadığını, Ayasofya'ya biletsiz beni dahi almadıklarını, Fatih Sultan Mehmet gelse onu da parasız sokmayacaklarını ama eğer Fatih gelirse nasıl gireceğini bildiğini, Avrupa Topluluğu'na (Avrupa Birliği'nin adı o günlerde Avrupa Topluluğu idi) bizi almadıkları bu günlerde, padişahın at bağladığı bu yeri camiye uygun gördüklerini anlatırken cemaatten biri, "Buna da çok şükür" dedi.

Ben de ona "Bak bu senin dediğin söz, Karamanlı Deli Said'in 1935'li yıllarda kanun kaçağı iken soyduğu Çingenlerin durumuna benzer." dedim.

Deli Said'in kendisinden dinledim: "Dini gayretimiz nedeniyle kanun kaçağıyız, nerede bulunursa vurun emri var. Torosların tepesinde dolaşırken yüz kadar Çingen, Kasım ayında Silifke'ye doğru göç ediyorlar. 'Duruuun' dedik durdular. Biz iki kişiyiz, onlar yüz kişiye yakınlar. Soyulun paraları dedik ağlayarak soyundular yüz lira kadar para çıktı. Ağladılar, sızladılar merhamete geldim beş lirayı geri verdim. Çeri başı, ayağıma kapandı, dualar etti gittiği yerlerde de beni övermiş ve 'Ne yiğit adam bee, canımı yesin' dermiş."

"Durumumuz Deli Said'in soyduğu Çingenlere benziyor. Hatta daha da beter. Deli Said, soyduğu paranın yirmide birini vermiş; Ayasofya bizim, bunlar bizim malımızın yüzde birini veriyorlar. Deli Said, aldığı anda veriyor, bunlar yetmiş yıl sonra veriyor" dedim, bu konuşmam gazeteler-

de haber konusu oldu. Bakanın biri Diyanete baskı uygular ve sizin görevli bana "Deli Said demiş" der. Başkanlıktan bir arkadaşım "Diyanet İşleri Başkanımız, senin konuşmanı, gazeteden bize okurken çok keyifli okudu. Dikkatli ol, bizimkiler hem severler, hem boğarlar. Teftiş gelebilir" dedi. Bir haftaya kalmadı, müfettiş geldi, atamam bir başka camiye yapıldı ben de eski müktesep hakkıma binaen vaizlik istedim ve İstanbul Merkez vaizliğine atandım. Vaizliğin resmi tarafından 1999 yılında emekli oldum. Hocanın emeklisi olmaz, rahmetlisi olur. Ayasofya'da kağıt üzerinde üç yıl, fiili olarak iki ay görev yaptım. Bu iki aylık görevim esnasında İstanbul'un çok saygın İmamlarıyla da tanışmış oldum. Ayasofya'ya geldiklerinde "Bize ne tavsiye edersiniz?" sorusuna "Kur'an okumasını öğrenelim" dediğimde imamlardan biri "Ben on yıldır hatimle Teravih namazı kıldırıyorum" deyiverdi. Sahabe, "Hakkıyla Kur'an okumak" deyince tecvide dikkat ederek, manasını anlayarak, anladığını amel ederek/uygulayarak okumak diye anlamış. Size en bildiğiniz, çok çalıştığınız yerden bir soru sorayım, Namazımızda biz her gün "Başkaldırı duası okuyoruz. Nerde okuyoruz?" dediğimde hatimle namaz kıldırıyorum diyen arkadaş da öbürleri de bilemediler. Her gün, Vitr namazının son rekatında "Ve nahlau ve netrukü men yefcüruk. Allahım... Sana isyan edenleri makamından hal' eder/çıkartır atarız ve onu terk ederiz." diyoruz değil mi "Evet" cevabını alınca, "okuduklarımızı yeniden gözden geçirelim" dedim..

İSMAİL KARAKELLE (RÜSTEM PAŞA CAMİİ)

İster mescit, ister camii, ister paşa ve ister ise selâtin camii olsun buralarda istihdam edilmek Allah'ın lütfu ve büyük bir bahtiyarlıktır. Çok haklı olarak Diyanet İşleri eski reislerinden Ali Bardakoğlu hocamız bir seminerinde “Allah sevdiği kul-

larını din hizmetinde istihdam eder.” demişti. Selâtin Camii; görev yapan imama, müezzine, camiye temizleyene, güvenliğini sağlayana kısacası görev yapan herkese değer katar. Hiç unutamam 1980’li yıllarda Bakırköy İmam-Hatip Lisesinde okurken Bağcılar Gönenli Mehmet Efendi Camii’nin yurdunda kalıyorduk. İhtiyaçlarımızı Allah rahmet eylesin Sultan Ahmet Camii imam hatibi Gönenli Mehmet Efendi karşılıyordu. Nakit ihtiyaçlarımız için haftada bir gün Sulatan Ahmet Camii’ne gidiyoruz. Caminin imamlığını aklımızdan geçiremiyoruz ama müezzin mahfiline bakıp “Allah’ım bize burada müezzinlik nasip et!” diye dua

ediyorduk. Çünkü caminin imam ve müezzinlerine çok büyük sevgi ve hürmet vardı.

Selâtin camilerde görev yapmak, dünyanın birçok yerinden gelen insanlarla tanışıp, onlarla kültürel ve dinî konularda sohbet etme imkânı sağlar. Bunun için bir batı dili bilmek lazımdır. Peygamber Efendimiz, “Bir dil bilen bir; iki dil bilen iki insandır.” buyurmuştur. Bakırköy İmam-Hatip Lisesinde öğrenciyken İngilizce dersimize birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar İslami hassasiyeti olan bir hocamız girmişti. Hocamız hafızları hiç sıkılmaz sene sonu sınıfı geçirirdi. Yedinci sınıfta İngilizce dersimize bir hanım hoca girmeye başladı. Tabii İngilizce dersim zayıf. Hanım hocamız, bir derste bana “Bu parçayı oku seni sınıfta bırakmayacağım.” dedi. Hocamıza “Ben imam olacağım İngilizce bilmeme gerek yok.” dedim. Mezun olduktan sonra İznik’te 10 yıl görev yaptım akabinde Rüstem Paşa Camii’ne atandım. Camiye çok sayıda yabancı turist geliyor, insanlara bir şeyler soruyorlar, insanlar da “imam bilir” diye turistleri bana yönlendiriyorlardı. Turistler, bana cami ve dinimiz hakkında sorular soruyorlardı. Ben ne sorduklarını anlamıyor sadece “yes” diyordum. Turistler de gülüp gidiyordu. Bu hâli her yaşadığımda İngilizce hocama “Ben imam olacağım. İngilizce bana lazım olmaz.” dediğim aklıma geliyor, kendi kendime hayıflanıyordum. Hemen vakit kaybetmeden bir kursa yazıldım. 2 yıl kursa devam ettim. Camiyi ve dinimizi anlatacak kadar İngilizce öğrendim elhamdülillah. Sokaklarımız ülkemizin; selâtin camiler dinimizin; selâtin camii imamlarımız ise din görevlilerimizin ve insanlarımızın aynasıdır.

Sıcak bir haziran günü sabah saat 10 gibi bir grup esnafla imam odasında Kur’an okurken kapı çalındı. Kapıyı açtım karşımda bir delikanlı duruyordu. “Buyurun.” dedim. “Hocam avluda turist bir bayan uzanmış yatıyor. Onu uyarır mısınız?” dedi. Dışarı çıkınca bayanın başucunda oturan bir adam gördüm. Selam verdim. Hal hatırlarını sordum. Adam, havanın çok sıcak olduğu için kalp hastası olan hanımının rahatsızlandığını söyledi. Geçmiş olsun dileklerimi iletikten sonra bir şeye ihtiyacı olup olmadıklarını sordum. Su istediler. Su, çay ve kahve ikram ettim. Derken kadın da dinlenmiş ve kendine gelmişti. Öyle bir sohbete daldık ki yaklaşık iki saat geçmişti. Telefon numaramı istediler, ne iş yaptığımı sordular. Caminin imamı olduğumu söyledim. Şaşkınlıklarını görünce sebebini sordum. “Kafamızdaki Türkiye imajını değiştirdiniz. Otelde, dükkânda, sokakta ve en son camide gördüklerimiz kafamızdaki İslam ve Türkiye imajını yıktı. Bizim televizyonların anlattığı Türkiye ile gördüğümüz Türkiye arasında dağlar kadar fark olduğunu anladık. İyi ki ülkenize geldik. İyi ki bir imamla tanıştık.” dediler. Selâtin camii imamı, Müslüman olmayanlara davranışlarıyla İslam’ın güzelliklerini sunabilir. Bir namaz sonunda küçük bir çocuk babasıyla birlikte yanıma geldi. Çocuğun babasıyla musafaha yaptık ve sarıldık. Çocuk, elimi öptü. Ben de çocuğun alnından öptüm, onun başını okşadım. O esnada namazın nasıl kılındığını görmek isteyen turist grubundan bir kişi yanıma yaklaştı. Hayretler içinde “Bizim din adamlarımız bize ve çocuklarımıza böyle güzel davranmaz. Siz iyi insansınız.”

deyince “Bu güzellik İslam’ın güzelliğidir.” dedim.

Selâtin camilerinde İslam’ın yardımlaşmaya ve paylaşmaya ne kadar önem verdiğini göstererek onların kalpleri İslam’a ısındırılabilir. Bir ramazan ayı, camide bir grup arkadaşla iftar ediyoruz. Yabancı uyruklu bir aile çocuklarıyla birlikte yanımıza geldi. “Camiyi ziyaret edebilir miyiz?” dediler. Biz de “Elbette edebilirsiniz.” dedik. Yemeğe davet ettik, oturdular; bizimle yemek yediler. Çay ikram ettik, sohbet ettik, ca-

miyi gezip gittiler. Ertesi gün öğle namazı vaktinde, iftarda yemek ve çay ikram ettiğimiz ailenin kızı yemek yediğimiz yerde oturmuş ağlıyordu. “Niçin ağlıyorsun?” dedim. Ben, bir sıkıntısının olduğunu düşünerek, “Size nasıl yardım edebilirim?” dedim. O da bana “Dün akşam ne güzel bir akşamdı! Siz hiç tanımadığınız birileriyle sofranızı paylaştınız. Bizde bunlar olmaz. Bu davranışınız, beni çok etkiledi. İstanbul’u, insanlarınızı, camiye ve ezanı çok sevdim.” dedi.

Kızın bu sözleri beni etkilemiş, tarifsiz duygulara kapılmışım. Ellerimi açıp “Ey kâinatı yoktan var eden Allah’ım! Beni hidayet üzere yarattığın ve bana böyle bir camide görev yapmayı nasip ettiğin için sana sonsuz hamdolun.” diye dua ettim.

Bu vesileyle yetişmemde emekleri geçen ana-babamı, hocalarımı ve özellikle Sultan Ahmet Camii eski imamlarından merhum Gönenli Mehmet Efendi’yi rahmetle anıyorum. Mekânları cennet, makamları âli olsun.

MEHMED HADİ DURAN

(SULTANAHMET CAMİİ)

Sultanahmet Camii özelinden konuşarak başlamak isterim. Dünyanın göz bebeği ki günde 30.000 kişinin ziyaret ettiği ulu mabed. Baştan sona ihlas samimiyet ve disiplin kokan... Maneviyatı hiç eksilmeyen bir cami...

Allah Teala katında değerinizi bilmek isterseniz bulunduğunuz konuma bakınız sözü bize derin bir mesuliyet ekliyor ve başlıyo-

ruz tefekküre..

Aklımıza geliyor Sultan 1.Ahmet Han, Aziz Mahmud Hüdayi, Şefik Efendiler, Gönenli Mehmet Efendiler ve daha niceleri... Avlusunda dolaşırken kendimizden geçiyoruz. Cami içindeki kubbede “bedis semâvâti vel ard” ayetinin başımızı döndürdüğü, minarelerinin eşsiz estetiğ, şurası da gereksiz diyebileceğimiz bir taşın dahî bulunmadığı bu yapı yüz yıllardır bizlere bir şeyi talim ediyor. Allah yaptığı işi güzel yapmayı sever. İşte bu hadis-i şerif bizlere ezan okurken müezzinlik yaparken Kur’an tila-

vet ederken bir yol ve hedef gösteriyor. Ezan okuyanın son ezanı, Kur’an tilavet edenin son tilavetiymiş gibi özenle ihlas ve samimiyetle vazife yapmasını bizlere hatırlatıyor. Malumdur ki sesler hiç bir zaman kaybolmaz. Evrende dolaşmaya devam eder. Bu ilahi sada da kıyamete kadar yankılanır. İşte bu düşünceyle okumalıyız bizler de... Selâtin camilerin vazife ve sorumlulukları diğer camilere göre bir kat daha fazladır. Gz önünde olmanız ve sizi daha fazla kişinin takip etmesi size daha fazla sorumluluk yükler. Böyle camiler ihtişamlarıyla daha dikkatli, donanımlı ve ihlaslı olmayı gerektirir. Bu makamı işgal eden bizler layık olduğumuz için makamı işgal eden bizler layık olduğumuz için değil, ehlinin bulunmadığı yerde idareten görev yapan kişileriz. Fakat sürekli hamd ve ecdadı hayırla yâd etme makamındayız. Rabbimiz bizlere kaldıramayacağı yükü yüklemesin. Bütün Selâtin i Osmaniyyeye rahmet eylesin ve bizleri şikâyetlerinden emin eylesin.

BİTİŞ, BAŞLANGIÇ

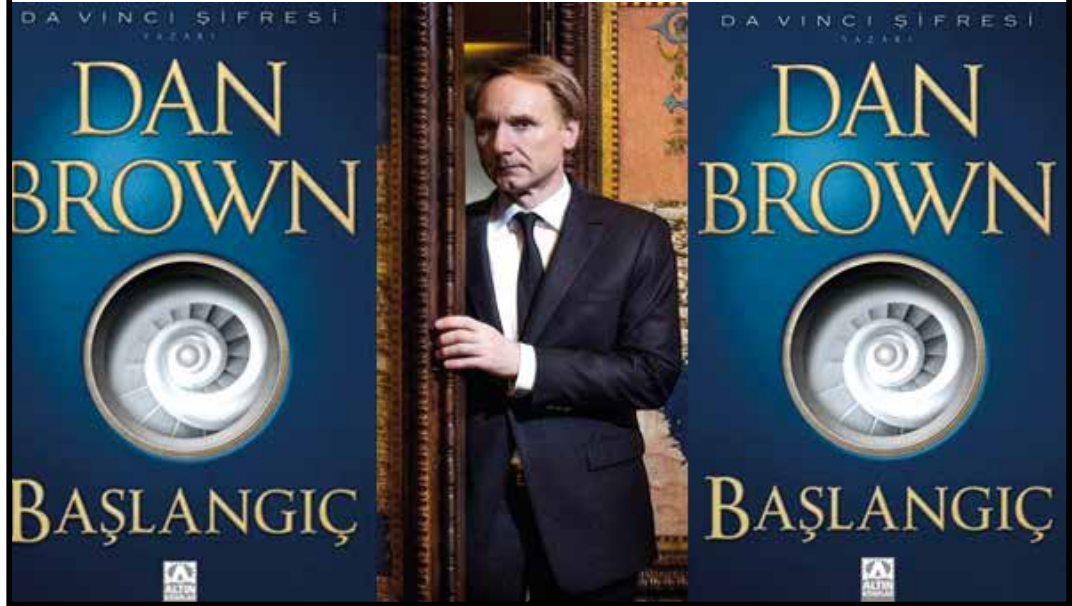
“ Kim olursan ol, neye inanırsan inan, çok yakında her şey değişecek...”

ÖMER KAYANI

Araştırmacı / Yazar

Genç adam, aniden üç büyük dinin temsilcilerine döndü. “Şaşırtıcı bulacağınızı tahmin ettiğim bilimsel bir buluşum sebebiyle bugün buradayım. İnsanlık deneyimimizin en temel iki sorusuna cevap bulma ümidi ile yıllardır peşinden koşuyordum. Bu bilginin tüm inananları derinden etkileyeceğine inanıyorum. Nasıl desem, ‘yıkıcı’ diye tanımlanabilecek bir değişikliğe sebep olabilir. Birazdan göreceğiniz, dünyayla paylaşmayı umduğum sunumun kaba bir kesiti. Fakat bunu yapmadan önce dünyanın en etkili din adamlarına danışmak, en

çok etkilenecek kişilerce nasıl algılanacağını öğrenmek istedim.” Piskopos, haham ve ulema birbirlerine baktılar, sıkılmış görünüyorlardı. Piskopos, “İlginç bir girizgâh Bay Kirsch. Bize göstereceğiniz dünya dinlerinin temelini sarsacakmış gibi konuşuyorsunuz,” dedi. Genç adam kutsal metinlerin saklandığı bu eski mahzende etrafına baktı. Temellerini sarsmayacak, yıkacak, diye düşündü. Din adamları üç gün içinde bu sunumu bir etkinlikle insanlara duyuracağını bilmiyorlardı. Bunu yaptığında tüm insanlar, dini öğretilerin gerçekten de ortak bir noktası bulunduğunu anlayacaklardı:

Hepsinin tümünden yanlış olduğunu...”

2017 yılının son aylarında piyasaya çıkan Dan Brown'un “Başlangıç” kitabı işte bu paragraflarla okuyucuya tanıtılmıştı. Burada tüm kitabı anlatacak değiliz ama çok kısaca konusuna değinelim. Yıllar önce yapılan ve sonucu başarısız ilan edilen bir “canlı yaratma” deneyinin çok uzun yıllar sonra yeni tekniklerle ve üzerinden daha uzun bir zaman geçmesinin ardından aslında başarılı olduğu görülür. Bu deneyin üzerinden çok daha uzun zaman geçseydi ne olurdu meselesini çözmek için kuantum temelli bir bilgisayar ile modelleme yapan dahi bilim adamı nereden geldiğimizi tam çözemesi de nereye gideceğimizi çözer. İnsanların yeryüzünü ele geçirmesi gibi makineler da insanlığı ele geçirecektir.

Ama bahse konu bilim adamı burada “**ele geçirme**” ifadesinin yanlış olacağını ve türlerin bir çeşit evrimle zorunlu olarak kaynaşacağını (insan ve makine) söyledikten sonra şunları söylüyor:

“İnsanlar başka bir şeye doğru evrim geçiriyor. Biyolojiyle teknolojinin birleşiminden türemiş hibrit bir tür oluyoruz. Bugün bedenlerimizin dışında var olan akıllı telefon, işitme cihazı, okuma gözlüğü, ilaç gibi araçlar elli yıl içinde bedenlerimizin içine aktarılacak ve artık kendimizi Homo Sapiens kabul edemeyeceğimiz bir noktaya geleceğiz.”

Ne kadar ilginç değil mi? Bir başka deyişle “artık insan olmayacağız” diyor romandaki kahramanımız. Bir sonraki paragrafta

ise insanı yaratılmışların en şerefli ve üstünü olarak tanımlayan dinimize de bir gönderme var: **“Ve biliyorum ki aramızda biz Homo Sapiens’in, Tanrı’nın seçilmiş türleri olduğumuz inananlar var. Bu haber size dünyanın sonu gibi gelmiş olabilir. Ama size yalvarıyorum, lütfen bana inanın... Gelecek sandığınızdan çok daha parlak.”**

Yeryüzünde, isimleri her ne olursa olsun, şeytanın hizmetkarları olarak çalışan grupların, kısaca şeytanilerin tek bir amacı vardır

Dan Brown gibi yazarların ünlü yapılmasının / önlerinin açılmasının en önemli sebebi, bu amaca sarsılmaz bir bağlılıkla hizmet etmeleridir.

Günümüzün en önemli konularını bir çırpıda sayın desek herhalde aklınıza ilk gelecek olanlar şunlardır:

Yapay zeka, Robot Sophie, akıllı/ mega şehirler, dijital para, robotlar, robotlarla insanların savaşı/ evlilikleri/çocukları, insanların çiplenmesi, sanal /artırılmış gerçeklik, dijitalleşme, tek dünya / singularity ve insanın çevresini

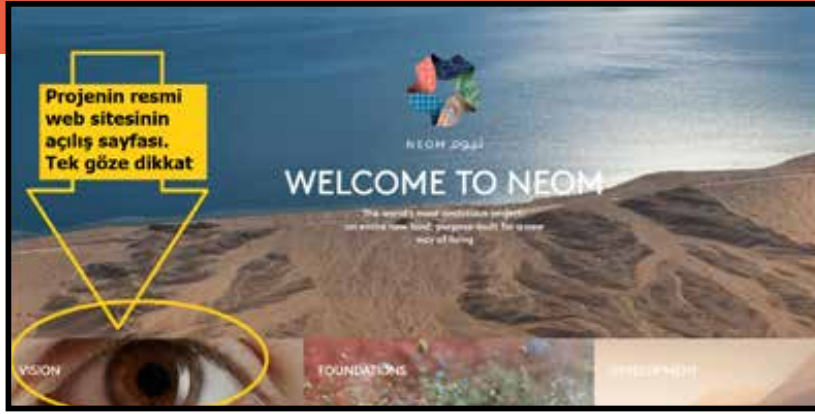

ki bu, insanı ve insanlığı zelif bir duruma düşürerek Yaradan'a insanın yoldan çıkarılabilirliğini ispatlamaktır.

Değişen zamanlarla birlikte bu işin en kolay yolu, önce yazılı ve görsel basın yoluyla insanoğlunu mantıkla ve bilimle şaşırtmak, şüpheye düşürmek ve ardından yoldan çıkarmaktır. Hal böyle olunca, sinema ve romanlar bu işin en önemli parçası haline gelmektedir.

değil de direkt kendisini hedef aldığı için belki de en önemlisi olan Trans-humanizm.

Her ne kadar günümüzde bu konuların birçoğu gazete ve televizyon manşetlerini süslediği için bir çırpıda sayabilmek tuhaf gözükmesinde aslında bu konuların belirli bir plan ve program çevresinde bilinçaltımıza çok uzun yıllardır bilim-kurgu etiketiyle enjekte edildiği, ekildiği düşüncesindeyiz.

Konuların tamamını ele almak mümkün olmadığı için burada robotlar konusuna kısaca giriş yapalım.

Malumunuz olduğu üzere Suudi Arabistan devleti robot Sophie'ye vatandaşlık vererek yeni dönemin ilk işaret fişeğini yakan ülke olmuştur.

Vatandaşlık hakkı alan Sophie'ye sorulduğunda bir aile kurmak

ya da küresel beyinler aslında bu konuda da ilk adımı atmıştır. *“Prens Selman, 500 milyar dolarlık ‘NEOM’ adlı projeyi tanıtarak inovasyon ve ticaret şehri inşa edeceklerini duyurdu. Başkent Riyad’daki ‘Future Investment Initiative’ forumunda sunulan yeni projenin metninde, “Suudi Arabistan, 2030 kalkınma stratejisi kapsamında, Neom yeni nesil küresel şehri inşa edecek. Bu inovasyon hub’i, mede-*

ka insanların yaşadığı söylenen dünya isimli bir gezegeni aramaktadırlar. Bu konu o gün için oldukça uçuk gözükmekteydi ama 1980’li yılların başında bazı bilim dergilerine ABD ordusunun robot askerler konusunda çalışmalar yaptığı da yansımaktaydı. Bugün o robot askerler yavaş yavaş ortaya çıkarılmaktadır. Dizinin yeniden çekilmiş hali ise **27 yıl sonra** 2005 yılında birinci sezonu ile gösterime girer. Konu aynı gibi gözükmemektedir ama derinlemesine bakınca çok farklıdır. Bu kez robotlar insanlardan hiçbir şekilde ayırt edilememekte, bilinçleri ve hafızaları birbirlerine aktarılabilmektedir. Hatta insan ile gerçekte robot olan bir makinenin **“mucize”** bir çocukları olmuştur.

“ Prens Selman, 500 milyar dolarlık ‘NEOM’ adlı projeyi tanıtarak inovasyon ve ticaret şehri inşa edeceklerini duyurdu. Başkent Riyad’daki ‘Future Investment Initiative’ forumunda sunulan yeni projenin metninde, “Suudi Arabistan, 2030 kalkınma stratejisi kapsamında, Neom yeni nesil küresel şehri inşa edecek. ”

istediğini söylemiştir. Aileden sonra şehir ve ülke kurmak isteyeceği de açıktır. Bunu düşünmüş olan Suudi Arabistan

niyetlerin kesiştiği küresel merkez olacak” dendi. (24.10 2017)

Bu haberlerin ardından gelelim robotlar konusunda beynimize uzun yıllardır yapılan ekimlere: **1978** yılında yayınlanmaya başlayan **“Savaş Yıldızı Galactica”** (Battlestar Galactica) dizisinde robotlarla insanlar savaşa tutuşmuş, savaşı tüm insanları yok eden robotlar kazanmış ama az sayıda insan bir uzay gemisi ile kaçmayı başarmıştır. Bir yandan **“Saylonlar”** denen robotlardan kaçarak ölüm kalım mücadelesi verirken diğer yandan da baş-

Dizinin sonunun ana teması ise **“ya birbirimizi yok etmeye çalışmaya devam edeceğiz ya da birlikte yaşamayı öğreneceğiz”** şeklindedir. Dan Brown’un romanının sonunda verdiği mesajı yani **“türlerin karışmasına”** ne kadar benziyor değil mi?

Gelelim efsane bilim-kurgu filmler arasına adını yazdırmış olan **1982** yapımı **“Bıçak Sırtı”** (Blade Runner) filmine. Filmde insanlarla robotlar yine hiçbir şekilde birbirlerinden ayırt edilememektedirler ve çıkan anlaşmazlıklar sonrasında tüm

Salyangozlara Başarıyla Hatıra Nakli Yapıldı

California Üniversitesinden bir grup bilim insanı, RNA adı verilen genetik bilgiyi bir salyangozdan diğerine aktararak "anı naklini" gerçekleştirmeyi başardı.

15 Mayıs 2018

robotlar insanlar tarafından imha edilmişlerdir. Saklanmayı başaran robotların peşinde ise avcı denen dedektifler vardır ve robot olduklarından şüphelendikleri kişileri geçmişleri ve hafızala-

rındaki bilgilerle ilgili karmaşık bir sorgulamaya tutarak insan olup olmadıklarını anlamaya çalışmaktadırlar. Bu dedektiflerden birinin robot bir kadına aşık olması ve onu imha etmeyecek

Yıldızı Galactica” filminde olduğu gibi robot ve insan karışımı bir çocuk vardır ortada ve yine herkes onun peşindedir.

Bir başka benzerlik ise, Dan Brown’un romanında insanlarla makinaların içi içe geçeceği tarih olarak 2050 yılı verilirken, Bıçak Sırtı filminde 2049 yılı kodu işlenmektedir.

1973 yılı yapımı “West World” filminde ise yetişkinler için robotlardan oluşturulan bir vahşi batı kasabası eğlence parkı konu edilmektedir. Robotlardan birinin arıza yapmasıyla olaylar kontrolden çıkar ve eğlence teröre dönüşür.

45 sene sonra bu filmin konusunu baz alan 2016 yılı yapımı “West World” (Batı Dünyası) di-

“ Gelelim efsane bilim-kurgu filmler arasına adını yazdırmış olan 1982 yapımı “Bıçak Sırtı” (Blade Runner) filmine. Filmde insanlarla robotlar yine hiçbir şekilde birbirlerinden ayırt edilememektedirler ve çıkan anlaşmazlıklar sonrasında tüm robotlar insanlar tarafından imha edilmişlerdir. ”

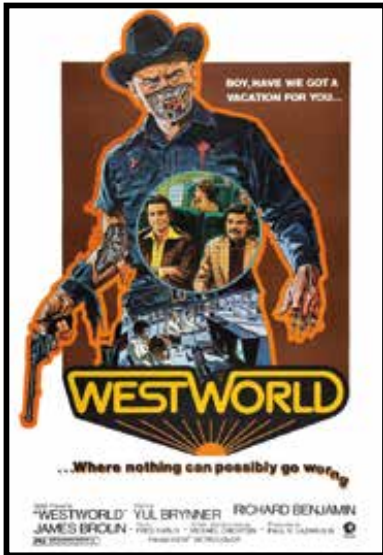

onunla birlikte kaçması ile film biter. Bıçak Sırtı filminin devamı 35 sene sonra yani 2017 yılında “Bıçak Sırtı 2049” ismiyle gösterime girer. Konu yaklaşık olarak ilk filmin devamıdır ama arada birçok olaylar olmuş, savaşlar yaşanmış, barış yapılmış ve bir düzen oturtulmuştur. Ama asıl konu, ilk filmde robot kadınla kaçan dedektifin robot karısından dünyaya gelen “mucize çocuk” olmuştur ve herkes bu mucize çocuğun peşindedir. Herhalde hatırladınız, tıpkı 2005 yılında yeniden çekilen “Savaş

zisinde de konu aynıdır ve insanlarla robotları dış görünüşleri itibariyle birbirlerinden ayırmak imkansızdır. Tıpkı “Bıçak Sırtı” filminde olduğu gibi bu eğlence parkı ziyaretçilerinden birisi robot bir kadına aşık olurken bir diğeri oyunun derinliğini anlamak için kuralların dışına çıkar. Diğer yandan her nasılsa robotlardan biri bilinç kazanır ve eğlence parkının diğer tüm robotlarına da bilinçlerini kazandırarak insanlara karşı ayaklanırlar. Sezon finalinin sonunda eğlence

parkında savaşın başladığı görülmektedir. Dizinin afişi ise fazla söze hacet bırakmamaktadır. 1995 yapımı “Kabuktaki Hayalet” animasyon filminde ise yarı insan yarı robot bir kadın polis siber suçlarla mücadele etmektedir. Geçtiğimiz sene sinema filmine uyarlanan bu yapımında konusu aynıdır ve verdiği mesajda Dan Brown romanının sonu ile tıpa tıp örtüşmektedir. İnsanlar istedikleri organlarını hasar gördüğünde yapay organ ile değiştirmekte ve değişimden sonra biraz daha robot olmaktadır. Hatta bazı insanlar daha

mers 5: Son Şövalye” filminde ise konu daha net bir şekilde insan ile robotlar arasında geçen savaş olarak anlatılmaktadır. “İki dünya çarpışıyor, biri hayatta kalacak” “Bir dünyanın yaşaması için diğerinin ölmesi gerekir”. Buraya kadar konu ettiğimiz filmlere eminiz bir çırpıda daha yüzlercesini ekleyebilirsiniz. Mesela Terminatör, Labirent, Uyumsuz, Marvel süper kahramanları, yukarıda bahsettiğimiz Transformers ve özellikle Matrix seri filmleri kitap konusu olacak derinlikte bilinçaltı mesajlar ihtiva etmektedirler.

gelişmiş olduğu için bile gerçek organlarını yapayı ile değiştirebilmektedirler. Mesela karanlıkta görebilen bir gözü normal göze, içkiye dayanıklı yapay bir böbreği gerçek insan böbreğine tercih edebilmektedirler. Çok fazla organını yapayı ile değiştiren bir polise arkadaşının “gittikçe daha çok robot oluyorsun” uyarısına verdiği cevap aslında filmin ana temasıdır. “Ne fark eder, eninde sonunda hepimizin olacağı şey zaten bu değil mi?” 2017 yılında serinin son çekilen filmi olan “Transfor-

Matrix 1’de sistemin muhafızı olan ajan Smith yaratılmışların en şerefli insanı hakkında düşüncelerini ifade ederken aslında şeytanilerin suflörlüğünü yapmaktadır. “Yani insan türü bir hastalık, siz bu gezegende bir kanser gibisiniz bir tür salgın ve bizde bunun ilacıyız”. Matrix 2’de ise sistemin sahibini (haşa) tanrıyı ya da dünyanın sözde gizli efendilerini canlandırdığı çok bariz olan Mimarın (masonik bir kod olduğuna dikkatinizi çekeriz) “Ama endişelenme bu onu 6. kere yok edişimiz

olacak, artık bu konuda çok başarılı olduğumuz söylenebilir” derkenki sözleri çok ilginçtir. Mimarın bütün konuşmaları dünya sisteminin gelişimini, yıkıcı savaşlar sonrası yeniden kurulmasını, dünya liderlerinin sistemin efendilerinin kontrolünde nasıl tutulduğunu şifreli olarak anlatmaktadır.

Mimar kurdukları sistemlerin hep çıktüğünü itiraf ederek bunun insanoğluna seçenek verilmesi yüzünden kaynaklandığını kabul etmekte ve bu sorunun üstesinden gelmek için yaratıcı bir programa ihtiyaç duyduğunu söylemektedir;

“İnsan psikolojisinin belli özelliklerini araştırmak üzere tasarlanmış bir program.”

Bu söz muhtemelen size Elon Musk’ın yapay zeka ile ilgili ardi ardına yaptığı uyarıları hatırlatmıştır.

Size Matrix 2’de geçen ve burada çok kısaca özetlediğimiz bu konuşmaların tamamını tekrar tekrar seyretmenizi ve üzerinde düşünmenizi önerelim.

Görüldüğü üzere birileri insanları eşref-i mahlukat olarak değil

aşağılık mahlukat olarak görmekte, göstermekte ve onun elinden serbest iradesiyle uyguladığı “seçeneğini” almak istemektedir. Yani insanı robotlaştırarak güdülebilir vahşi hayvanlar seviyesine indirmek istemektedir.

Bu amaçla filmler ve kitaplar aracılığıyla belirli kodlar, belirli zaman aralıklarıyla tekrar tekrar bize servis edilmekte ve başka seçeneğimiz olmadığı mesajı öğretilmiş çaresizlik olarak beynimize zerk edilmeye çalışılmaktadır.

İslam dininin gözünü kırpmadan “Allah yolunda canından vazgeçme” (şehitlik), toplumun çıkarı ve Allah’ın rızası için gerektiğinde kendi çıkarından vazgeçme gibi sistem kurgulayıcılarının insanoğlunda görmek istemediği tepkileri şeytanilerin oyunlarını bozmaktadır. Bu yüzden bir türlü tahrif edilemeyen dinimize karşı yoğun bir baskı, karalama, reforme etmeye çalışma kampanyası

tüm dünyada hızla yayılmaktadır. Dan Brown’un kitabıyla başlamıştık, yine onunla bitirelim. Romanın kahramanı bilim adamı kendi ürettiği “yapay zekanın” tuttuğu bir kiralık katil aracılığıyla öldürülür. “Yaratılan kendi yaradanını öldürebilir” mesajı anlaşılmalıdır herhalde...

CAMİ AVLUSUNA BIRAKILAN SİNEMA

GÜLCAN TEZCAN

Gazeteci / Yazar

Çocukluğu 1980'li yıllara denk gelenlerin tek kanallı devlet televizyonunda hayranlıkla izlediği bir aile dizisi vardı. Amerikan yapımı Küçük Ev, sevimli bir çiftçi ailesinin gündelik hayatını konu alıyordu. Batı Amerika'da yaşayan Ingalls'lar dini bütün bir aileydi ve onlar sayesinde Hıristiyanların hem ibadetlerini hem dini ritüellerini hem de inançlarının gündelik hayatlarına yansımalarını en ince detayına kadar öğrenmiştik. Televizyonun yaygınlaşması ile birlikte yerli yapımların azlığından dolayı bu tür yapımlara fazlaca maruz kaldık o dönem. Beyazperdeye yansıyan batılı yapımların hemen hepsinde de yine Hıristiyan teolojisi doğrudan ya da alt metinler yoluyla belleğimize yerleştirildi. Batı sineması, kiliseyle bağıni çok zaman önce kopartan bir medeniyetin ürünü olmasına rağmen bu güçlü malzemeyi her halükârda verimli bir şekilde kullandı. Kimi zaman adeta bir misyoner gibi inancını tüm dünya halklarına taşıyacak ve sevdirecek bir dil kullanırken kimi zaman da kiliseye ve kilisenin günahlarına en ağır eleştirileri getirmekten çekinmedi. Batı sineması kilise ve bu mekânda gerçekleştirilen günah çıkarma, vaftiz ve nikah töreni gibi ritüellerine dramalarının yanı sıra

korku filmlerinde de sıkça yer verdi. Ülkemizde birkaç kuşak Hıristiyanların nikah törenlerinden yemek dualarına, batıl inançlarından kutsal günlerine, yortularına kadar tüm inanç temelli adetlerini en ince ayrıntılarına kadar sinema ve diziler yoluyla öğrendi hatta hayatının bir parçası haline getirdi.

CAMİSİZ MAHALLE VE AİLE FİLMLERİ İZLEDİK

Buna karşılık Türk sinemasının din ile inançla ilişkisi her zaman çok netameli oldu. Uzun yıllar dindarların beyazperdedeki temsili 'olumsuz' karakterler üzerinden gerçekleşti. Kimliğini bir türlü bulamadığından, kimliğin temel unsurlarından 'din' ve 'kutsal değerler' temasına da başlangıcından itibaren hep temkinli yaklaştı sinemamız. 'Halk sanatı' olarak ayrıcalıklı bir yeri bulursa da halkın benimsediği milli ve moral değerler belli şablonlar üzerinden kendine karşılık buldu. Dine tamamen sırtını dönmedi ama fazla bir kabullenmişlik de göstermedi Yeşilçam. Hepimizin içini ısıtan eski İstanbul hayatının vefa, samimiyet, komşuluk, aile, diğergamlık, dostluk gibi değerleri ile konu edildiği filmlerde o cânım mahalle hayatının merkezindeki camiler ısrarla görmezden gelindi.

“

2000’li yıllara kadar cami ve cami avlusu gayrimeşru çocukların terk edilebileceği en güvenli yer, günaha batmış, çıkışsız insanların sığınağı ve son çare olarak Allah’a yakardığı yerdi nedense. Yeşilçam filmlerinde avlusuna kadar gidilir, dua edilir, yakarılır ama içeri girilmezdi. Niyeyse kahramanlar cami avlusundaki parmaklıklardan öteye geçemezlerdi.”

Ahşap evler, sevimli komşular, hacı amcalar vardı da niyeyse herhangi bir caminin kıyısından köşesinden geçilmezdi. Sadece 1960’lar İstanbul’una dair görüntülerde Ortaköy Camii zaman zaman kadraja girerdi. Ama onun dışında camiler kameranın görüş alanına pek de girmezdi.

Belli dönemlerde ‘moda’ oluşu ve seyirci garantisi yüzünden ‘dini’ filmler çeken yönetmenler daha sonraki süreçte filmlerinde minare, cami görüntüsü kullanmakla, kahramanlarını ara sıra bir türbe ya da cami avlusunda dua ettirmekle yetindiler. 2000’li yıllara kadar cami ve cami avlusu gayrimeşru çocukların terk edilebileceği en güvenli yer, günaha batmış, çıkışsız insanların sığınağı ve son çare olarak Allah’a yakardığı yer-

di nedense. Yeşilçam filmlerinde avlusuna kadar gidilir, dua edilir, yakarılır ama içeri girilmezdi. Niyeyse kahramanlar cami avlusundaki parmaklıklardan öteye geçemezlerdi.

Türk Sinema tarihinin ilk yılları aynı zamanda Cumhuriyet değerlerinin de ikame ettirildiği döneme denk geldiğinden sinema da bu anlamda resmi bir dayatma ve yönlendirme olmasa da Cumhuriyet reformlarının taşıyıcısı ve bir anlamda uygulama alanı oldu. Modern görünümlü, batılı değerlere sahip, çağdaş öğretmenler Cumhuriyet kazanımlarının temsilcisi olarak karakterize edilirken gelenek ve din adına bu değerlere karşı çıkanlar da çoğunlukla kötü adam olarak çizilen imam ya da sofu tiplmeleriyle bu çatışmanın tarafları olarak resmedildi. Bu dönemlerde başlayıp neredeyse 1970’lerin sonlarına kadar çekilen filmlerde ne şehirlerde ne köylerde yakın planda cami görmek ya da cami sahnesine rastlamak birkaç istisna dışında çok da mümkün değildi.

İMAMLARI KÖTÜLEMEK YA DA ‘DEĞER YOKSUNU DİNDARLIK’

Ulus devlet kendi makbul din anlayışını üretirken sinema da özellikle sansür kurullarının belirlediği çizgiler eliyle ‘din’ konusuna sistemin belirlediği yerden bakmaya koşullandırıldı. 2015 yılı Mayıs ayında İstanbul’da gerçekleşen Uluslararası Sinema ve Din Sempozyumu’nda ‘Yeşilçam Dönemi Türk Sinemasında İslami Ögelerin Sansürü’ başlıklı bir sunum yapan akademisyen Dilek Kaya, 1960 ile 1971 yılları arasında kurulan sansür komisyonlarının dinin sinemadaki yansımaları konusunda pek çok kırmızı çizgisi bulunduğu dikkat çekmişti. O dönem filmlerde ‘Allahu Ekber’ sözleri sansürlenirken olumsuz bir din adamı tiplemesi olan Hoca Fettah’a ses çıkarılmadığını ifade eden ve ‘Seküler devlet, dinsiz bir toplum istemiyor. Devletin dinle değil dinin yeriyle sorunu var’ diyen Kaya’nın bu tespiti, o dönem sinemanın ‘din’e bakışında da neden benzer kabuller oldu-

hükümlerini kendi hayatında uygulamayan ve bu anlamda yaşadığı çelişki hikâyenin olumsuz ve karanlık yanına hizmet eden dindar karakterler izleyicinin zihninde de sevimsiz izler bıraktı. Sinemacıların inanç konusundaki bilgisizliği ve cehaleti kimi yanlışların doğruya dönüşmesine de yol açtı. Sözgelimi Türkan Şoray'ın başrolünde oynadığı 1987 yapımı Rumuz Goncağül filminde genç

Kameranın camiye yaklaşmasının önündeki en büyük engel sinemacıların zihnine kodlanan ve 90 yıllık geçmişi olan birtakım ezberler idi. Tıpkı tiyatro alanında olduğu gibi sinemada da ciddi anlamda bir yabancılaşma sözkonusuydu ve inançla kurulacak en ufak bir bağ çağdaşıktan, batılılaşmadan taviz gibi algılanıyordu. Neyse ki sinemada yerli damar tüm bu tutucu ve bağnaz anlayışa rağmen güçlü bir biçimde varlığını sürdürdü.

ğunu açıklıyor. Zira, Yeşilçam'da uzun yıllar din, dolayısıyla İslam ya görünmez kılındı ya da dini temsil edilen kişiler olumsuzlandı. Kötü adam stereotipleri arasında din adamlarının bulunması zaman içinde toplumda bu kişilerle ilgili bir imaj ve algı oluşmasına yol açtı. Bu anlamda da yukarıda sözünü ettiğimiz sempozyumda Balıkesir Üniversitesi'nden Mustafa Koç, "Değerler Psikolojisi Perspektifinden Türk Sinemasında Din Görevlisi İmajı: Değer-Yoksun-Dindarlık Tipolojisi Bağlamında

Semantik Analizler" başlıklı tebliğinde 'değer yoksun dindarlık' anlayışının Yeşilçam eliyle nasıl üretildiğini örnekleriyle ortaya koymuştu. Mustafa Koç, analiz ettiği Memlekette Demokrasi Var, Kibar Feyzo, Davaro ve Dondurmam Gaymak adlı filmlerde din adamının kumar oynama, rüşvet alma, meslek etiğine aykırı sosyal ortamda bulunma, kutsal inancı hafife alma gibi davranışlarda bulunan bir tiplere olarak karakterize edildiğine dikkat çekmişti. Böylelikle halka aktardığı inancın

kızın kısmeti açılsın diye senaryo gereği gittiği cami avlusundaki türbeye çaput bağlandı. Çekimlerin yapıldığı caminin imamı böyle bir sahnenin olumsuz örnek olacağı uyarısında bulunsa da bu ikaz dikkate alınmadı. Benzer sahneler başka filmlerde ve dizilerde de zaman zaman tekrarlandı. Sonra da bu bâtil inançlar yaygınlaştı. 1980'lerin ortalarında 1990'ların başlarında caminin dışında ve caminin avlusunda dolaşan kamera ancak 2000'lerden sonra mekânın içine de girmeye başladı. 1990'larda Mustafa Kutlu'nun senaryosundan Halit Refiğ'in beyazperdeye taşıdığı Kurtar Beni filminde cami avlusuna sığınan ve saplandığı bataktan kurtulmak isteyen bir hayat kadınına imamın sahip çıkması konu ediliyordu.

YERLİ DAMAR SİNEMAYI DİNLE BARIŞTIRDI

2000'lerde yönetmenler yavaş yavaş inanç, din, dindarlar ve cami ile ilgili önyargılarından kurtulmaya başladılar. 28 Şubat son-

rası toplumun bazı kesimlerinde siyasal İslam'la ilgili endişelerin ortadan kalkması sinemada da bu temaların daha rahat işlenmesini sağladı. Elbette çok da kolay olmadı bu yakınlaşma. Zira kameranın camiye yaklaşmasının önündeki en büyük engel sinemacıların zihnine kodlanan ve 90 yıllık geçmişi olan birtakım ezberler idi. Bu konudaki en samimi özeleştiri Film Arası dergisi için yaptığımız röportajda Yılmaz Erdoğan'dan geldi. Erdoğan'ın "Türkiye'deki bir sette günde beş kez ezan duyarsın, 'Aziz Allah' dersin, beklersin, çay içersin ama filmde duyulmaz o ezan. Bir yabancı buraya geldiğinde mutlaka bir İstanbul sabahı uyanıyor, ezanı bir çeker, sen de Batı kafalı bir adam isen 'Bunlar da bizi böyle gösteriyor' dersin." şeklindeki sözleri o dönem sinema sektöründe çok ciddi rahatsızlık uyandırmıştı. Çünkü tıpkı tiyatro alanında olduğu gibi sinemada da ciddi anlamda bir yabancılaşma söz konusuydu ve inançla kurulacak en ufak bir bağ çağdaşlıktan, batılılaşmadan taviz gibi algılanıyordu. Neyse ki sinemada yerli damar tüm bu tutucu ve bağnaz anlayışa rağmen güçlü bir biçimde varlığını sürdürdü. Zamanla farklı ideolojik kimliklerden, toplumsal kesimlerden yönetmenler filmlerinde caminin içine girmeye, dindar karakterleri, inancı, inanca dair temsiliyetleri daha doğru ve hakkaniyetli biçimde perdeye yansıtmaya başladılar. Bunda Anadolu'dan yetişen sinemacıların sektörde ağırlık kazanması da etkili oldu. Artık filmin kahramanı caminin dış avlusunda parmaklıklara yapışıp kalmıyor caminin içine girip mihrabın tam önünde oturuyor ve Allah'a yakarabiliyor. Cuma ve cenaze namazları da hikâyenin akışı içinde yer bulabiliyor kendine. Şu bilgiyi de not etmekte fayda

var. Yeşilçam sinemasında uzunca bir zaman tüm kurallarına uygun bir cenaze sahnesi çekilmedi. Tâ ki Atıf Yılmaz'ın Eylül Sancısı'na kadar. 12 Eylül darbesini konu alan o filmde sinemamızda ilk kez bir defin sahnesi, bütün gerekleri gösterilerek çekilmiş oldu. İslami usullere göre kıyılan dini nikâha ise şimdilik beyazperdede rastlayabilmiş değiliz. Onur Ünlü'nün 2006'da çektiği Polis, Mahmut Fazıl Coşkun'un 2009'da yönettiği Uzak İhtimal cami etrafında dolaşan hikâyelerdi. Bir müezzine bir rahibenin masum aşkını konu alan Uzak İhtimal, cami ve cemaat ilişkisini en naif ve samimi dille anlatan yapımlardan biriydi. Onur Ünlü Gezi sonrası bütün muhalif duygularını yüklediği 2014 yılı yapımı İtirazım Var fil-

minin anlatısını ise camide işlenen bir cinayet üzerine kurdu. Çalgı Çengi ve Düğün Dernek filmlerindeki cami sahneleri gülümseten diyaloglarla cemaatin dini yaşama konusundaki zaaflarına dikkat çekerken mekânı da hayatın bir parçası olarak konumlandırıyor. İftarlık Gazoz, Benim Küçük Sözlerim, Ay Dede, Miraç gibi daha yakın zamanlarda çekilen filmlerde ise artık cami çocuk ilişkisi de sıcak hikâyelerle beyazperdeye taşınmaya başlandı. Özellikle 1980'lerden itibaren birkaç kuşağın hatıralarında iz bırakan yaz Kur'an Kursları'nda çocukların sevimli haylazlıkları, camide hocalarla ilişkileri ve dini öğrenme aşamaları pek çok hikâyede seyirciyi gülümseten ve dramayı rahatlatan bölümler olarak yer buluyor şimdilerde.

İMAM HATİPLİ ÖĞRENCİLER ALMANCA KAMPINDA

EDİTÖR

Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden 13 öğrenci Almanya'nın Heidelberg kentinde FU Akademi'den dil kursu alıyor. Almanca alanındaki proje lise olan okulda, yıl boyunca da Türk-Alman Üniversitesi işbirliğinde öğrenciler üniversiteden ders aldı. İmam hatiplerin başarıları göz doldururken bir güzel haber de Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden geldi. Birçok alanda başarıya imza atan okulun öğrencileri yaz tatilinde Almanya'da dil kampına girdi.

14 ÖĞRENCİ SEÇİLDİ

Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden dil alanında başarılı olanlardan seçilen 13 öğrencinin, Almanya'daki dersleri 23 Haziran 2018 tarihinde başladı. Okul müdürü Arife Gökkuş başkanlığında bu ülkede bulunan öğrenciler, bir aylık eğitimlerini tamamladıktan sonra Türkiye'ye döndü. Temmuz ayı boyunca Almanya'da bulunan gençler ders dışında da tarihi ve kültürel yerleri gezerek, ülkeyi tanıma imkanı buldu.

ÜNİVERSİTEYLE PROTOKOL

Yabancı dili Almanca olan ve hazırlık sınıfı bulunan Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ile eğitim dili Almanca olan tek devlet üniversitesi Türk- Alman Üniversitesi arasında geçtiğimiz eğitim yılında bir protokol imzalandı. Bu kapsamda her 3 haftada bir 2 Alman akademisyen lisede öğrencilere dersler verdi.

ALMANCA MÜNAZARA ŞAMPİYONU

Akabinde seviye kat eden öğrenciler üniversitenin hazırlık sınıfında ders dinleme imkanı buldu. Ayrıca, okulda Mayıs ayında Almanca şiirlerin ve öz deyişlerin okunduğu bir kültürlerarası etkinliği Türk- Alman Üniversitesi ile ortaklaşa gerçekleştirildi. Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ayrıca, imam hatipler arası düzenlenen 5 dilde münazara yarışmasında 2 yıldır üst üste birinci oldu.

Bir Başka Tepeden

YAHYA KEMAL BEYATLI

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyada,
Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rü'yada
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan.

israil askerlerince
filistin'de şehit edilen
hemşire rezzan en-neccar için...

bir genç kızın gözlerinden düşen aydınlığa uyanacak dünya,
bir direnç haritası getirecek rüzgârlar
kaybolmuş insanlığımız üzerine,
dağılacak kasvet
uyanacak yeryüzü

adım adım büyüyecek cesaret...
bir rezzan tebessümüyle yürüyecek çocuklar
karanlığa gizlenmiş gölgelerin üstüne,
bir rezzan tebessümüyle dalgalanacak bayraklar...
vicdan savaşı her yerde...
tevarüs etmiş bir umutla gelecek her şafak
her tebessüm zalimin suratında bir şamar

tüm kutlu kitapların
iyiliğin, güzelliğin
insanlığın düşmanı!
bir gün mutlaka yüzleşeceksin
tarihin,
hakikatin aynasında...
ellerinde masum kanı

dağılıyoruz şimdi tüm yeryüzüne...
adımlarımız filistin direnci
asya'da
afrika'da
anadolu'mda
üzerinde insanlık adası bulunan tüm kara parçalarında
her genç bir rezzan
her ananın, her babanın
dilleri dualı nenelerin
ak sakallı dedelerin yüreğinde bir rezzan

bir ömer asaletiyle geleceğiz bir gün
yüreğimizde selahaddin'den kalma bir cesaret
yavuz adımlarla yürüyeceğiz insanlığın kalbine...
iyi çocukların
kahramanların ellerinde büyüyecek
kanla yazılmış bu destan!
yerle yeksan bir bir zulmün pençesi
gizlenecek bir dal parçasına hasret
yaklaşıyor son nefesi

Bir direnç haritası, bir rezzan tebessümü

YUSUF ŞAHİN

03.06.2018, Ankara

Ünlü Yazar Jean Guitton evrenin kendisinin bir düşünce olduğunu ifade eder: 'Evren geniş bir düşüncedir. Her parçacıkta, her atomda, her molekülde, her hücrede, hiç kimsenin haberi olmadan yaşayan ve çalışan, her yerde hazır ve nazır bir şey var.'

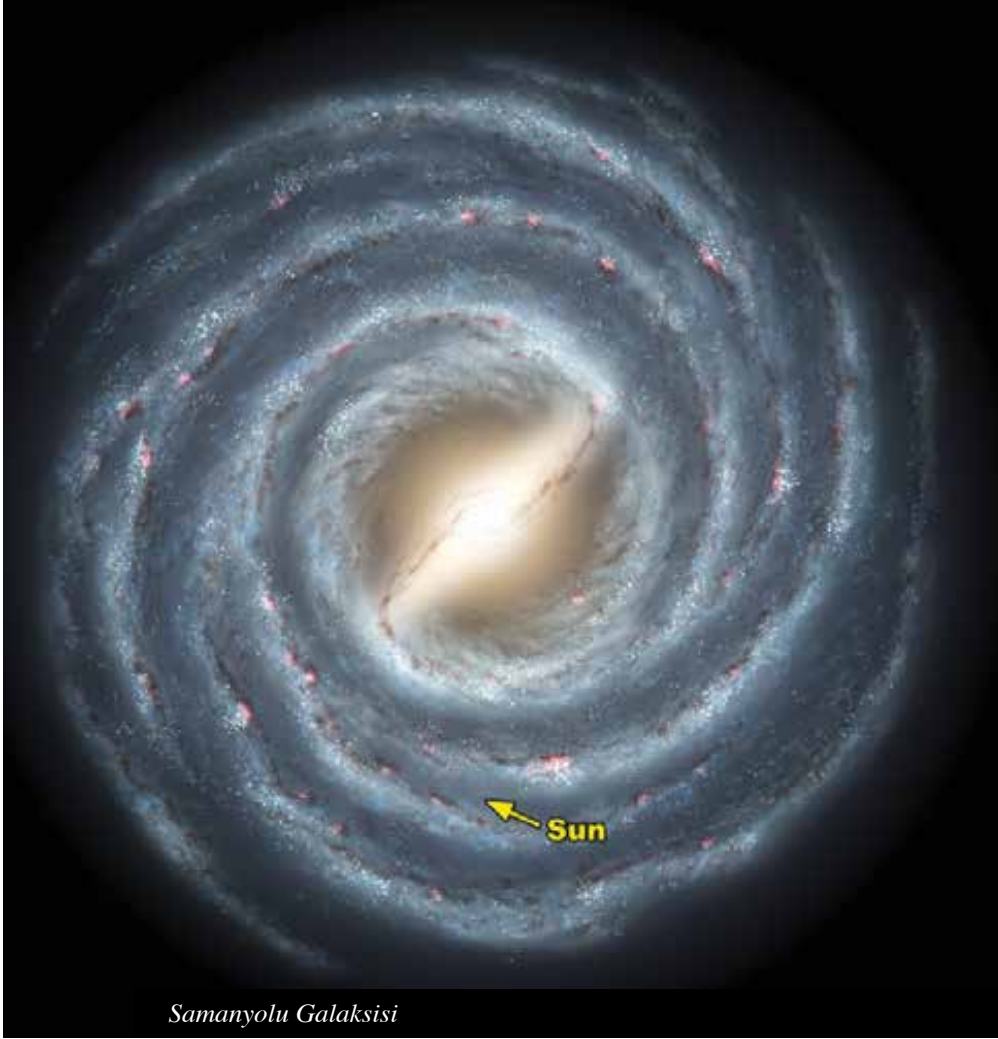
BİLİM DÜNYASI

REYHAN ÇELİK

Astronom

EVRENI DÜŞÜNMEK

Uzayı ve uzayda yer alan tüm varlıkları içeren evrende insanın yeri nedir? Tarih boyunca insanlığın varoluşundan beri herkesin hayatında mutlaka en az bir kez aklından geçirdiği sorular vardır. 'Nereden geldik?, Nereye gideceğiz?, Evrenin bir sınırı var mı?, Evrende yalnız mıyız?' gibi düşünceye sevk eden bu sorular, insanın 'varoluş gayesine' ışık tutar niteliktedir.

Samanyolu Galaksisi

Sahip olduğu 'akıl ve bilinç' dolayısıyla düşünebilme yeteneğine sahip olan insan, yaratılmış olan diğer canlılardan üstün tutulmuş; varlıkların, yaratılmışların en şerefli anlamına gelen Eşref-i Mahlukat olarak isimlendirilmiştir. Hiç kuşkusuz, bilincimizle, bizlere bahşedilen bu hayatı farkındalık kalıbıyla oluşturulan çerçevelerden izleyerek yaşamak en temel hakikatimizdir. Evren konusunda ünlü astrofizikçi Neil deGrasse Tyson'un, "Hepimiz birbirimize biyolojik olarak, Dünya'ya kimyasal olarak, evrene atomik olarak bağlıyız. Evrenin içerisindeyiz, evren de bizim içimizde." sözleri ile büyük İslam bilginlerinden olan İmam-ı

Gazali'nin, 'Evren hakikatin dış yüzü, hakikat ise evrenin iç yüzü' sözleri hatırlarda kalmalı, bir insanın evrene bakarak, görerek, düşünerek çıkacağı yolculuğun 'kendi içine' kadar varabileceği unutulmamalıdır.

Atomaltı parçacıklar, atomlar, moleküller gibi mikro kozmosun yapıtaşlarından makro kozmosa doğru sıyrılarak algı sınırlarımızı zorlayacak olursak; Dünya'nın yaklaşık olarak 333.000 katı kütle-sinde olan bize en yakın yıldızımız Güneş, Samanyolu galaksisinde bulunan en az 200-400 milyar yıldızdan yalnızca biridir. Dünyamız ve sistemdeki diğer gezegenler, Ay, gezegenlerin uyduları, asteroitler, kuyruklu yıldızlar gibi cisimler

Güneş etrafında tur atarken, Güneş ve Güneş Sistemi'nin tamamı Samanyolu galaksisinin merkezi etrafında tur atar. Dünyamız Güneş etrafındaki bu dolanımını yaklaşık olarak saatte 108.000 km hızla gerçekleştirirken, Güneş Sistemi galaksimizin merkezi etrafındaki dönüşünü 230 milyon yılda tamamlar. Evrende neredeyse her şey ama her şey hareket halindedir. Peki, ya galaksimizdeki diğer yıldızlar? Onların da sahip olduğu sistemleri, gezegenleri var mıdır? 1995'li yıllara kadar diğer yıldızların etrafında gezegenler olup olmadığından haberdar değildik. Fakat 6 Ekim 1995 tarihinde ilk kez Güneş-benzeri bir yıldızın çevresinde yörüngede bir gezegen keşfedilmiş ve '51 Pegasi b' olarak adlandırılmıştır. Bu keşifle birlikte, astronomik araştırmalarda bir atılım sağlanmış, bugün ulaştığımız noktada ise 1800' ü aşkın büyük, küçük, sıcak, soğuk, kaya, gaz şeklinde farklı farklı ötegezegenler doğrulanmıştır.

Mayıs 2018 'de, Hubble Uzay Teleskobu tarafından 2017 yılında keşfedilen yaklaşık olarak 200 ışık yılı (1 ışık yılı= 9.5 trilyon km) uzaklıktaki WASP-107b isimli bir ötegezegenin gözlemlerinin incelenmesiyle gezegenin atmosferinde helyum olduğu tespit edilmiştir. ("ötegezegen" veya "güneş ötesi gezegen" galaksimizdeki başka yıldızların etrafında dönen yabancı gezegenleri Güneş Sistemi'ndeki gezegenlerden ayırt etmek için kullanılan isim) Exeter Üniversitesi'nden Jessica Spake liderliğinde yürütülen ekibin yaptığı keşif, galaksimizdeki başka ötegezegenlerin atmosferleri hakkında bilgi sahibi olabilmemiz konusunda oldukça önem taşımaktadır. Bununla birlikte Jessica Spake keşfin önemini şu sözleri ile dile getiriyor:

"Helyum, hidrojenin ardından evrende en fazla rastlanan ikinci

*“Dünya dışında yaşam olmadığını mı iddia ediyorsunuz? Bu, okyanustan aldığımız bir kap suya bakarak, okyanusta balinaların yaşamadığını iddia etmeye benziyor!”
Ünlü astrofizikçi Neil de Grasse Tyson*

element. Güneş Sistemi'nde Jüpiter ve Satürn gezegenleri çoğunlukla helyumdan oluşuyor ancak bugüne kadar yapılan araştırmalarda ötegezegenlerde helyuma rastlanmamıştı.'

Peki, sizce Samanyolu galaksisinin bir ücre köşesinde herhangi bir

yıldızın etrafında bulunan herhangi bir gezegen herhangi bir yaşam formu barındırıyor mudur? Bir yandan sorumuzun cevabını düşünürken, diğer yandan gaz, toz ve yıldız fabrikaları olan başka başka galaksileri, onların da sahip olduğu milyarlarca yıldız ve o yıldızların barındırmış olabileceği yabancı dünyaları da göz ardı etmeyelim... Geçtiğimiz yüzyıl içinde yalnızca kendi galaksimizin varlığını düşünebilirken bugün trilyonlarca galaksinin varlığından söz edebiliyoruz... 1920'li yıllara kadar birçok bilim insanı evrenin sonsuz ve sabit olduğuna inanırken bazı bilim insanları yaptıkları matematiksel hesaplamalara göre evrenin sürekli değiştiğini ve genişlediğini savunuyordu. Onlara göre evren bir zamanlar atomdan daha küçük bir şeyin içine sıkışmış haldeydi, daha sonra parçalandı ve etrafa dağıldı. Bu tez, bugün evrenin oluşumunu açıklayan en kabul görmüş Big Bang'in ilk tezahürüydü aslında. Bu sıralarda ünlü bilim insanı Edwin Hubble, California'daki Mount Wilson Gözlemevi'ndeki dünyanın en iyi teleskoplarından birini kullanma şansını yakaladı. Gözlemleri sonucunda gözlediği cisimlerin kesinlikle bizim galaksimizin bir parçası olmadığını, Samanyolu

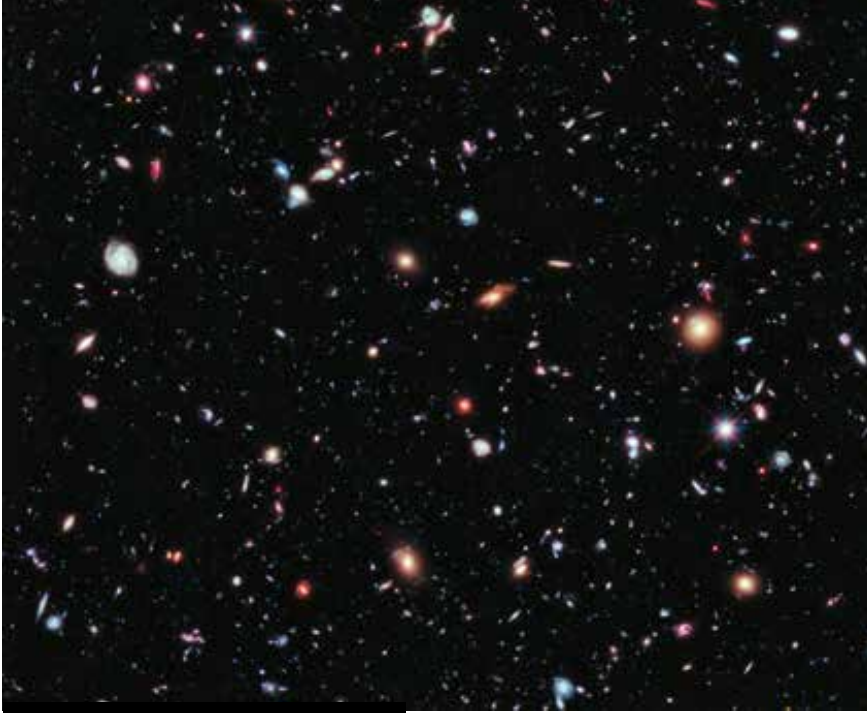
galaksisinden başka galaksiler de olduğunu ve bu galaksilerin giderek birbirinden uzaklaştığını keşfetti. Cisimlerin giderek birbirinden uzaklaşması ise zamanı geriye sardığımızda her şeyin bir arada sıkışmış olacağını göstermekteydi. Bu da evrenin genişlediğini gösteriyordu. Hubble'ın yaptığı bu keşif Big Bang'e gözlemsel bir kanıt olmuştu. Bu keşfe göre;

-Evren her yöne (eş yönlü) genişlemekteydi,
-Genişlemenin bir merkezi ya da sınırı yoktu,
-Genişlemenin bir hızı vardı, (bu hız Hubble Yasası ile belirtilir)
Hubble Yasası, geçmişte bir zamanda (yaklaşık 13.8 milyar yıl önce, Big Bang, evrenin oluşumu) bütün maddenin, gökadalardan bir arada bulunduğunu öngörmek-

1920'li yıllara kadar birçok bilim insanı evrenin sonsuz ve sabit olduğuna inanırken bazı bilim insanları yaptıkları matematiksel hesaplamalara göre evrenin sürekli değiştiğini ve genişlediğini savunuyordu. Onlara göre evren bir zamanlar atomdan daha küçük bir şeyin içine sıkışmış haldeydi, daha sonra parçalandı ve etrafa dağıldı. Bu tez, bugün evrenin oluşumunu açıklayan en kabul görmüş Big Bang'in ilk tezahürüydü aslında.

Bize en yakın sarmal galaksi olan komşumuz Andromeda Galaksisi...1 trilyon yıldız içerdiği düşünülmektedir.

Hubble eXtreme Deep Field

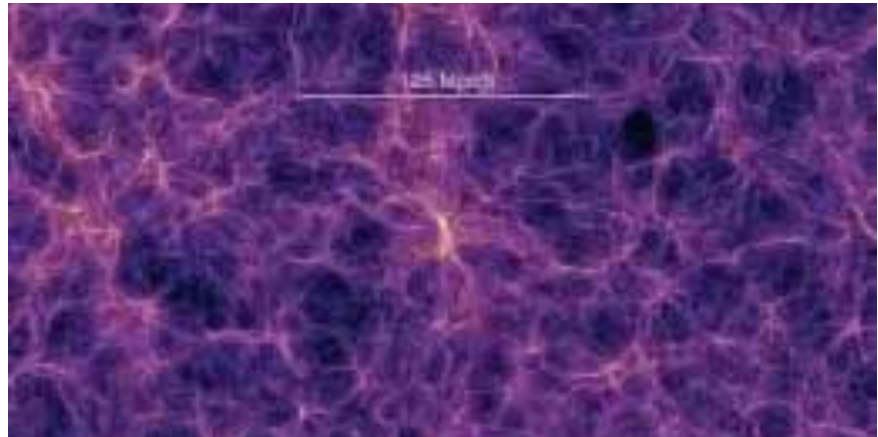
*Evrenin uçsuz
bucaksız sınırları
içinde daha isimlerini
sayamadığımız
karadelikler gibi
popüler, süpernovalar
gibi akılların
alamayacağı ölçüde
parlak ve geniş alanlar
kaplayan, pulsarlar
gibi saniyede yüzlerce
kez kendi eksenini
etrafında dönebilen
birbirinden ilginç
cisimler var. Dahası
mı, dahası evrenin
neredeyse %95'lik olan
gizemli kısmında...*

tedir. Hubble yasasında belirlenen Hubble sabitine göre örneğin iki galaksi birbirinden 1.000.000 ışık yılı uzaklıkta ise, birbirlerine göre saniyede yaklaşık olarak 25 km hızla uzaklaşıyorlardır. İlginç olan taraf şudur ki, birbirine uzak olan galaktik sistemler, birbirine yakın olan sistemlere göre 'daha hızlı' birbirinden uzaklaşırlar. Yani, aralarında 1.000.000.000 ışık yılı uzaklık olan iki galaksi, aralarında 1.000.000 ışık yılı olan galaksilere

göre daha hızlı birbirinden uzaklaşır. (1 ışık yılı = 9.5 trilyon km) Bugün yapılan istatistik analizlerine göre gözlemlenebilen evrende 300-350 milyar büyük galaksi, 7 trilyon küçü galaksinin varlığından söz edilebilir.

Tarihte evreni kapsamlı bir şekilde anlama yolunda büyük keşifler yapmış olan Edwin Hubble'ın, anısına isminin verildiği 1990 yılından beri adeta 'evrenin gözü' gibi pek çok keşif yapan Hubble Uzay Teleskobu, kozmosun derinliklerinden heyecan verici binlerce görüntü yakalamıştır. Bu fotoğrafların etkileyici olanlarından birisi ise yanda gördüğümüz Hubble eXtreme Deep Field (Hubble Aşırı Derin Alan)'dır. Hubble'ın son 10 yılda çektiği fotoğrafların bir araya getirilmesinden oluşan bu fotoğraf, yakınımızdaki sarmal galaksilerden tutun evrenin görebildiğimiz sınırlarındaki en uzak ve en siliik galaksilere kadar yaklaşık 5.500 galaksi içermektedir.

Makro kozmosta biraz daha açılacak olursak, kozmik cisimlerin hiyerarşik bir düzende kümelenildiğini söyleyebiliriz. Evrenin ilk oluşumundaki yoğunluk farkından dolayı gelişerek ortak kütleçekimsel etkilerinin gücü altında biraraya toplanan galaksiler galaksi grupla-

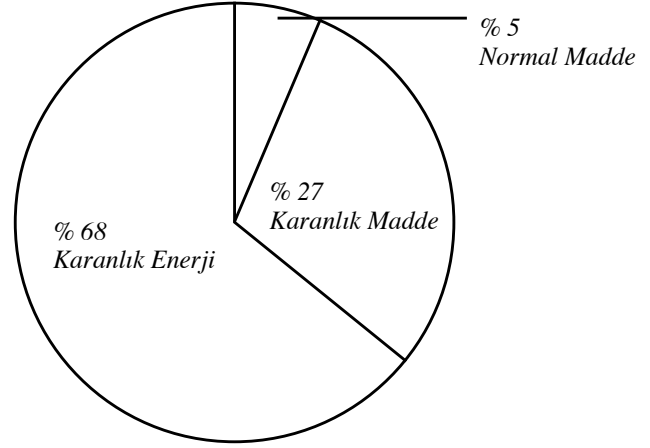

Yaklaşık 1 milyar ışık yılı genişliğindeki Milenyum Simülasyonu...Sayısızca yıldız içeriyor...

rını, galaksi grupları galaksi kümelerini, galaksi kümeleri ise süper kümeleri oluşturur. Bu kümeler ve süperkümeler, boşlukların etrafına kaplanmış iplikler şeklindedirler. Küçükten büyüğe doğru listelersek şu şekildedir:

- Gezegenler
 - Yıldızlar
 - Galaksiler
 - Galaksi grupları
 - Galaksi kümeleri
 - Süperkümeler (galaksi kümelerinin kümeleri)
 - Kümeler ve süperkümeler arasındaki boşluklar
 - Boşlukların dış hatlarını oluşturan galaksi iplikleri
- Birçok galaksinin birleşip kurduğu bu iplikli yapılar algılarımızın çok çok ötesinde büyüklüklerde olup birkaç milyon ışık yılından birkaç milyar ışık yılına kadar uzanabilir. Evrenin uçsuz bucaksız sınırları içinde daha isimlerini sayamadığımız karadelikler gibi popüler, süpernovalar gibi akılların alamayacağı ölçüde parlak ve geniş alanlar kaplayan, pulsarlar gibi saniyede yüzlerce kez kendi eksenini etrafında dönebilen birbirinden ilginç cisimler var. Dahası mı, dahası evrenin neredeyse %95'lik olan gizemli kısmında... Tıpkı karadeliklerin gizemli olmalarından ötürü 'kara' sıfatına layık görüldüğü gibi, evrenin de normal bildiğimiz madde dışında kalan kısmı için 'karanlık' sıfatı uygun görülmüş...

O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır.

Peki, varlıkları nasıl düşünülüyor bu maddelerin?

Bilim insanları yaptığı araştırmalarla galaksilerin hareketlerini ölçtüğünde dönüş hızlarıyla kütlelerinin uyuşmadığını buldular. Ölçülen kütleyle göre çok hızlı hareket eden gök cisimleri içeriyordu galaksiler. Yani, galaksilerin içinde merkezden uzakta bulunan gök cisimleri (yıldızlar) o kadar hızlı hareket ediyordu ki galaksinin ölçülen kütlesi (kütle çekimi) o cisimleri orada tutmaya yetmezdi. Cisimlerin hızlarına göre parçalanması gerekirdi. Fakat parçalanmadan hareket ediyorlardı! Bu sebeple görünmeyen bir kütle çekimi sağlayan maddenin, 'karanlık maddenin' olduğunu öngördüler. Yani karanlık madde 'görünmez bir ağ' gibi dev galaksilere, gök cisimlerine kütle çekimi sağlayarak, hükmederek onların bir düzen içinde hareket etmesini sağlıyordu. Yapılan araştırmalara göre evrende %27 oranında Karanlık Madde var! Uzay boşluğunun kendi enerjisi olan karanlık enerji ise oranı artarken evrenin genişleme hızını artırıyor. (Oranı artırıyor ama şiddeti değişmiyor sabit.) Bugün ölçülen Karanlık Enerji oranı ise % 68. Evrende bulunan bildiğimiz anlamdaki 'normal madde' oranı da %5. Algılarımızın dahilinde olan her şey işte bu kısımda!

Duyduğumuz, gördüğümüz, dokunduğumuz, tanımladığımız,

yorumladığımız, sevdiğimiz, sevmemediğimiz, sahip olduğumuz, olmadığımız, olamadığımız her şey ama her şey, insanın kendisi burada!

Tüm bunlardan sonra insan için söylenecek tek şey 'bir hayli aciz, bir o kadar da değerli' olmasıdır. Bu iki şey arasındaki ince çizgide sürdürdüğümüz şu yaşam, olaylar zincirinin bir değil birçok halkasını oluşturur.

Ünlü yazar Taşkın Tuna Muhteşem Tasarım isimli kitabında belirttiği gibi: 'Hikaye gibi, masal gibi, destan gibi, efsane gibi olaylar zincirinin her halkası ayrı bir mucizedir. Bu nasıl mükemmel bir tasarım ve nasıl şaheser bir süreçtir ki, her nesnenin nerede, nasıl ve herhangi şekil ve şartlarda olması ve oluşması isteniyorsa o olmaktadır. Şu koskoca evrende kaos yaratacak tesadüflere asla müsadde edilmeyecektir. Her şey hesaplı, her hareket ve bağlantı planlı; her hız ve zaman ayarlıdır.'

Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

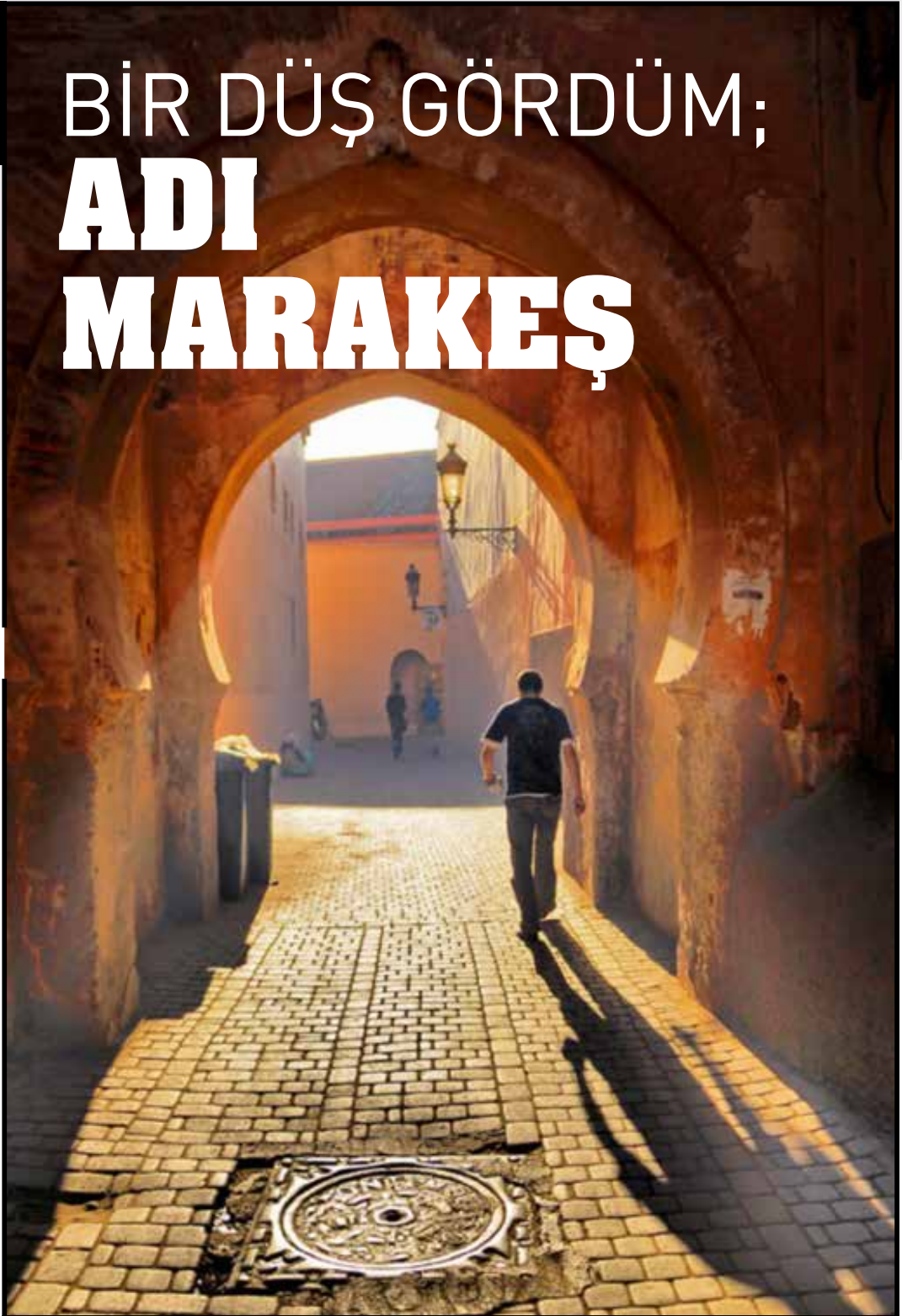
• O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır. (NAHL-12)

• Yaratan, yaratamayan gibi olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz? (NAHL-17)

BİR DÜŞ GÖRDÜM; ADI MARAKEŞ

HATİCE REÇBER

Yüksek Mimar

Fotoğraflar: Hanife Bahar

*“Kuşatmış, hem esir almışken ikiyüzlü keşmekeş
Efsunlandım bir anda, hatta efsun bendim efendim.
Gizemli yollarında yürüdüğüm şehir; Marakeş.
Keşfettiğim hem şehir; hem de kendim efendim.”*

Bin Yusuf Medresesi

Şiir yazdığım şehir benimdir. Zira şiir insanın içinde biriken karşı konulamaz duyguları ortaya çıkarabilecek bir gücün karşısında hayat bulur. Satırlara karşı güç göstermesinin yanında, zamana karşı da güçlüdür Marakeş... Görünmez kozmik bir saat, modern insanın zaman ölçeğini sorgularcasına ağır, meskün ve büyütlü ilerler. İhtişam ve tevazünün birbirine en çok yakıştığı bu şehri adımlarken; köklü kültürünün notalarına dokunduğumu hissediyorum. Bir adımda Berberi kültürünün ezgisini duyarken, diğer adımda İslam mimarisinin muazzam inceliğiyle yüzleşiyorum. Bir yanda Fransa, İspanya esintileri, bir yanda Endülüs, Afrika beni selamlıyor. Keşfettikçe harman olan bu gizemin ittifakından ilhamla, kendime notlar düşünüyorum; “güzelde birleşmek ve güzel olanları birleştirmek zamana meydan okuyacak, zira bizi güzellik kurtaracak!”

BİN YUSUF MEDRESESİ

Sekiz yüzyılı aşkın zamandır Atlas Dağları'nın heybetine yasla-

arak, Atlas Okyanusu'nun cesaretini kuşanarak ve Akdeniz'in sıcakkanlılığının sunduğu romantizmi bünyesinde barındırarak, batının en batısının yani el-Mağrip'in; yani Fas'ın orta yerinde adeta ülkenin bir özeti gibi yer alan otantik şehir Marakeş, Berberi lisanında “Yaratıcı'nın Ülkesi” anlamına geliyor. Halkın sevgi ve bağlılıklarını ifade etmek için şehre koydukları bu isim, belki de ona en yakışan isim. Öyleki mistik bir hazzın etrafımı sardığına dair bir inançla geziyorum Marakeş'te; yerlilerinin de aynı

hissiyata sahip olduğuna çokça kez şahit olarak. Zira Yaratıcıya yakışır bir şehir inşa etme çabasıyla tasarlanmış tüm şehir; mesela mozaik çinileri, ahşap oymaları ve tek tek dokunarak işlenen frizleri ile Bin Yusuf Medresesi. 14. Yüzyılda Kur'an Okulu olarak inşa edilen bu medrese, mimari detaylarıyla, Allah'ın kelamının anıldığı dillerin, Allah'ın huzurunda kıyama duran gönüllerin tevazuunun tesiri ile tasarlanmış adeta. Bu Medrese'de eğitim için yolu geçenlerin değil ziyaret için uğrayanların

Bahia Sarayı

Jemaa El Fna Meydanı

dahi kalplerine uhrevi bir güzel-lik sirayet ettiği aşikâr! İhtişamlı anlamına gelen Bahia Sarayı'ndaki zarafet de yine İslam kültürünün yapıya bürünmüş hali olarak, görsel algımın ötesinde manevi kodlarıma da temas ediyor. Yapılar, sokaklar, yollar ve kaldırımlar... Hepsinde ayrı hassasiyetle

“

**İHTİŞAMLı ANLAMINA
GELEN BAHİA
SARAYI'NDAKİ
ZARAFET DE YİNE
İSLAM KÜLTÜRÜNÜN
YAPIYA BÜRÜNMÜŞ
HALİ OLARAK, GÖRSEL
ALGIMIN ÖTESİNDE
MANEVİ KODLARIMA DA
TEMAS EDİYOR.** ”

işlenerek temel yapı malzemesi olarak kullanılan kırmızı toprağın rengiyle, bir bütünlük oluşturan şehirde masal perisi olmadığımı beni inandıran tek şey; çektiklerim arasında en güzelini seçmek için baktığım fotoğraflar oluyor. Kırmızı'nın baş aktörlüğünün yanında; şehrin rengârenk bir göz ziyafeti sunduğunu, günün her saati renkli, hareketli ve kıpır kıpır olan Jemaa El Fna Meydanı'na varınca anlıyorum. Unesco'nun kültürel mirası koruma maksadına binaen koruma altına aldığı “Kıyamet Meydanı” anlamına gelen bu meydanda evrenin aslında hayal âleminden ibaret olduğuna, gerçeğin bir rüyanın içinden size doğru geldiğine inanırsınız. Yılan oynatıcıları, akrep gösterileri, yöresel kostümlerle yapılan danslar, çeşitli motifleriyle kına işleyenler... El Fna Meydanı'na yaklaştıkça, farklı tertiplerin bir araya geler-

ek oluşturdukları bu âlemin bir parçası olduğumu hissetmekten kendimi alamıyorum. Girift bir dekor gibi içinden geçtiğim bu Meydan, zıttı ile kaim olan kâinatın bir ayeti gibi kaosun içinde saklı intizamı sunuyor bana. Evvela beş duyumla kargaşa olarak algıladığım bir soku! sokağının, altıncı boyutta düzenli bir baharatçı pasajına dönüştüğünü görüyorum. 800 yaşındaki Kutubiye Camii 70 metrelik minaresiyle şehri adeta kontrol altına alan bir muhafız gibi; şehrin her yerinden minaresine bakıyor ve bu ikonik minarenin motiflerinde gizlenen estetiğe hayran oluyorum. Kant'ın Yargı Kabiliyetinin Eleştirisi'nde “Güzel-lik eserin maksadını kendi içinde taşımadır. Nesnenin kendi içinde taşıdığı nihaî maksat seyirciye sanat eseri karşısında çıkarsız bir haz verir ki bu güzelliştir.” deyişini hatırlıyorum 4 yüzeyinde de farklı

Jemaa El Fna Meydanı

motifler bulunan bu ezber bozan minareye bakarken. İşte güzelliğin tasvire sığmaz tanımını seyrediyor bakışlarım. Doğuştan gelen bilgi ve becerileri reddeden ampirist düşünür Lock'un tabula rasa'sını sorgularken buluyorum kendimi; böyle mücerret bir yapının inşası, salt varlığın vücut bulmasıyla nasıl izah edilebilir?

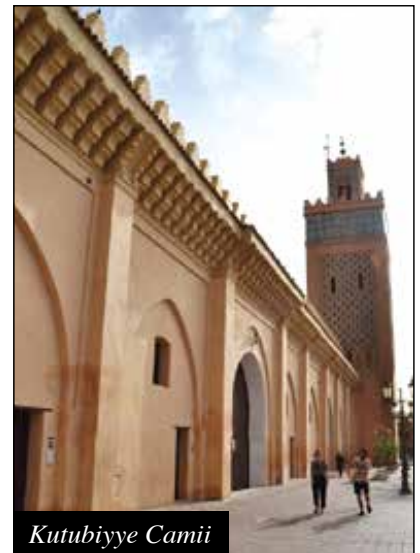
MAJORELLE BAHÇESİ

El Fna Meydanı'nda ve meydana açılan birbirinden ayırt etmenin neredeyse güç olduğu labirent gibi olan dar sokaklarında bulduğum o renk meşkini Majorelle Bahçesi'nde de buluyorum. 40 yıl boyunca sabırla ve sevgiyle topladığı bitkilerden oluşturduğu, "renklerin katedrali" olarak tanımladığı bu botanik bahçeyi tasarlayan Fransız ressam Jacques Majorelle'in hayallerine misafir oluyorum. Sarı, turkuaz ve yeşilin, kobalt ma-

visinin karşı koyulmaz hâkimiyetine karşı gösterdiği teslimiyet; Majorelle'in "Yaşamımı bu bahçedeki ağaçların dalları altında yorgun düşüp, içimdeki tüm sevgimi buraya bıraktıktan sonra tamamlayacağım." deyişindeki sadakati ve ümidi idrak etmemi sağlıyor. Kobalt mavisinin Majorelle mavisini olarak anılmasının Majorelle'in bu rengin doğanın renklerine bir güven, derinlik ve neşe verdiğine inanmasından kaynaklanıyor olmalı ki; kobalt mavisinden, "bahçemdeki renklere şarkılar söyleten renk" diye bahsediyor.

Günümüzde kaçınılmaz o modern insan kaftanını çıkarmak, ruhunuzda biriken tortulardan arınmak ve tüm unvanlarınızdan soyunup sorgusuz bir masal kahramanı gibi özgür hissetmek için bir kere Marakeş'e yolculuk edin; hem Marakeş'e, hem kendi içinize yolculuk edin, Marakeş'te

kendinizi keşfedin. Ruhunuzun sınırlarına erdikçe; onlarca defa duymuş olmanıza rağmen, tam da Marakeş'te kayıtsızca dilinizden dökülecek Yunus Emre'nin dizeleri; "Hak cihana toludur kimsene Hakk'ı bilmez, Onu senden iste o senden ayrı olmaz!"

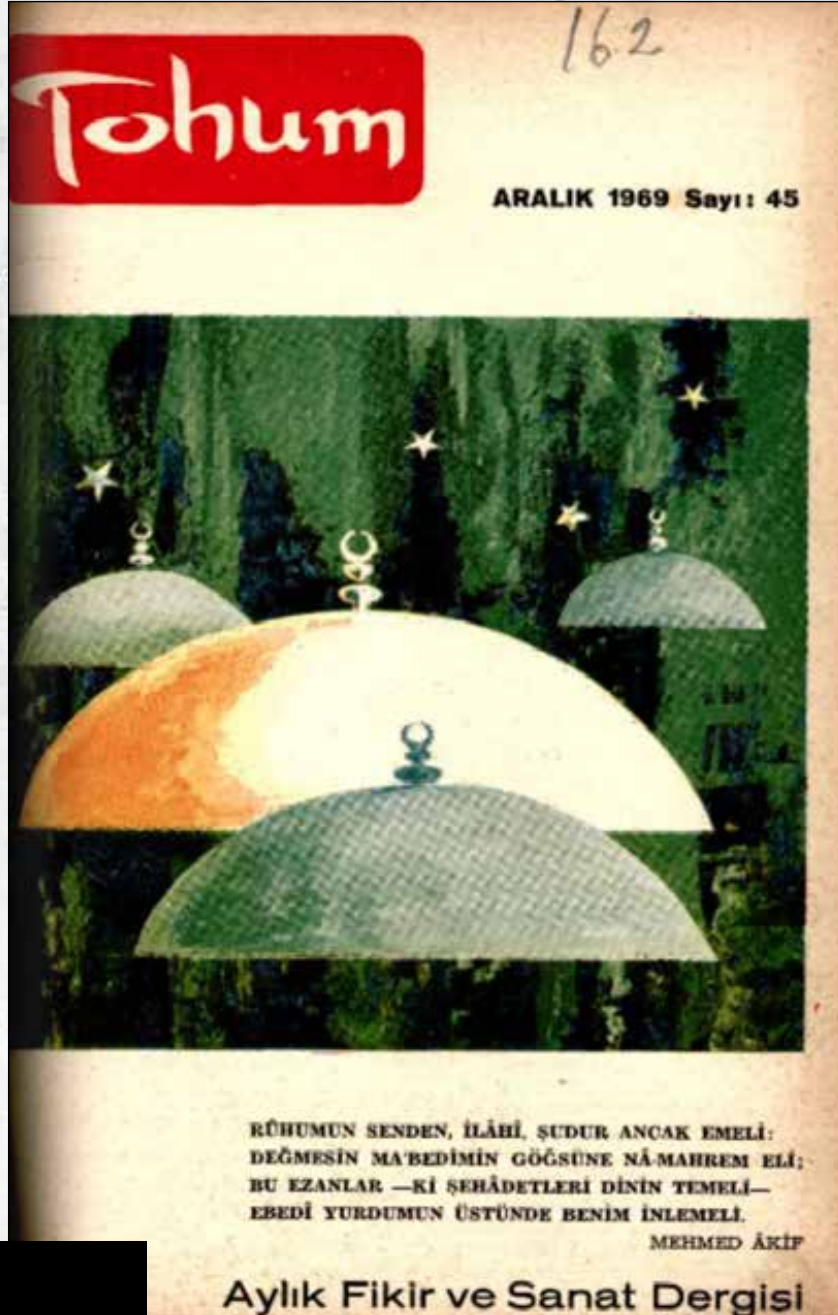

Kutubiyye Camii

NOSTALJİ

DAHA AKSIYONER BİR DİN TEFEKKÜRÜ

KEMAL FAZIL

Tohum Dergisi 45.sayı
1969 Aralık

A

slında İslâmın ruhunda gerekli canlılık ve aksiyon mevcuttur. İnanan insan, inandığını yaşamaktan ve inandığı uğruna her şeyini feda etmekten çekinmez. İslâmın aksiyonu bu demektir... İslâm herşeyin dozunun tâyin etmiş ve takib edebilecek yolu çizmiştir. Eğer Müslümanlar, İslâmın emrettiği mânâda bir aksiyon ve hamle gücüne sahip değillerse, bunun sebebini onların, İslâma uymayan ataletinde aramak gerekir. Canlı ve aksiyoner bir İslâm tefekkürü: İslâmın tam olarak anlaşılması ve yaşanmasıyla teessüs etmiş, daha doğrusu tekrar ihya edilmiş olacaktır.

İslâmî duyguları taşıyan insan, genç olsun, ihtiyar olsun, onun için atalet ve meskenet bahis mevzuu değildir. Çünkü inanan insan hayatının her devrinde dinçtir, gençtir. Bu hususta en güzel örnek: Seksen yaşında cihada çıkan sahabedir. Maalesef bugün İslâm Aleminde fikrî ve fizikî bir atalet mevcuttur. Şair bu durumu şöyle anlatır:

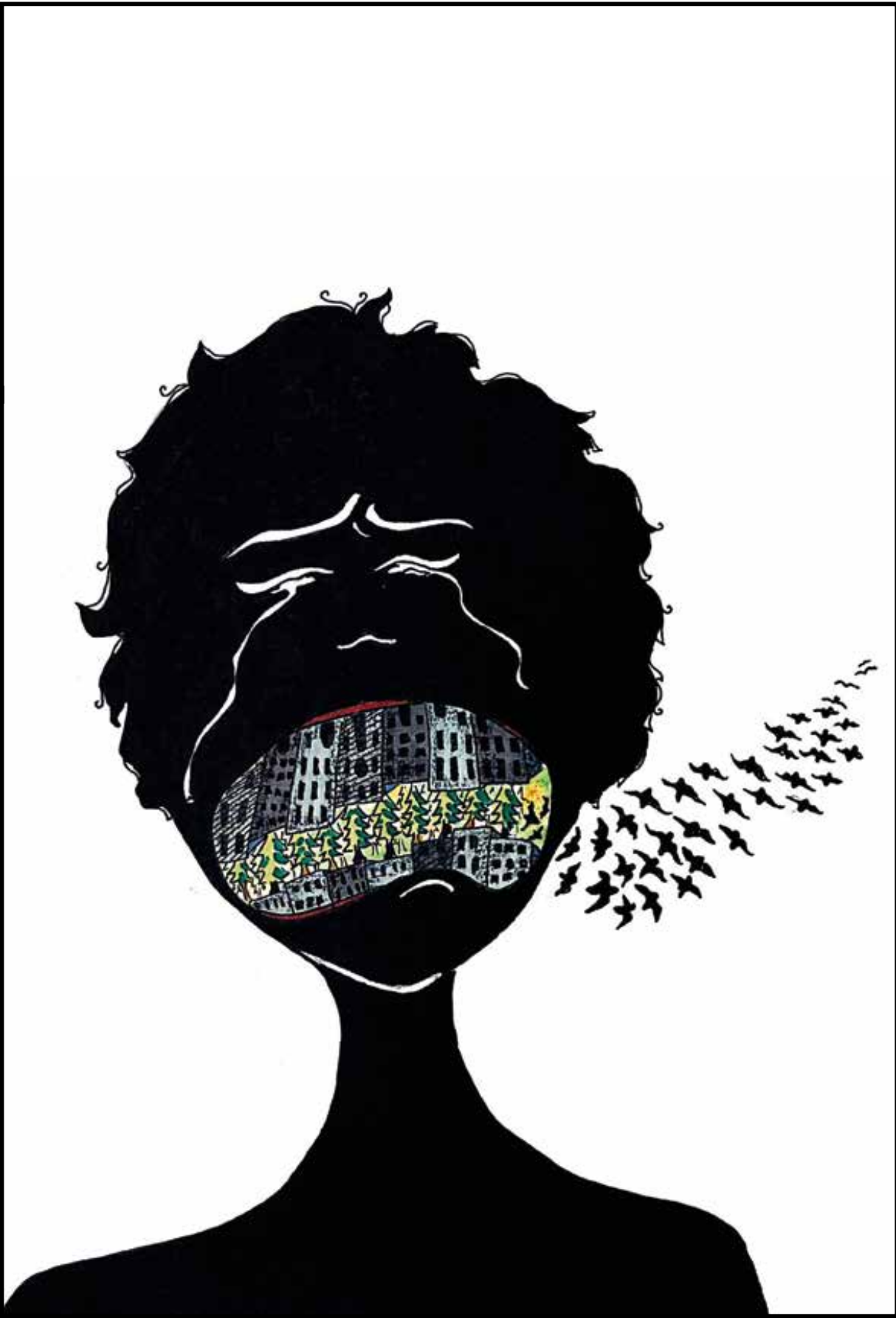
Musallat, hiç göz açtırmaz da

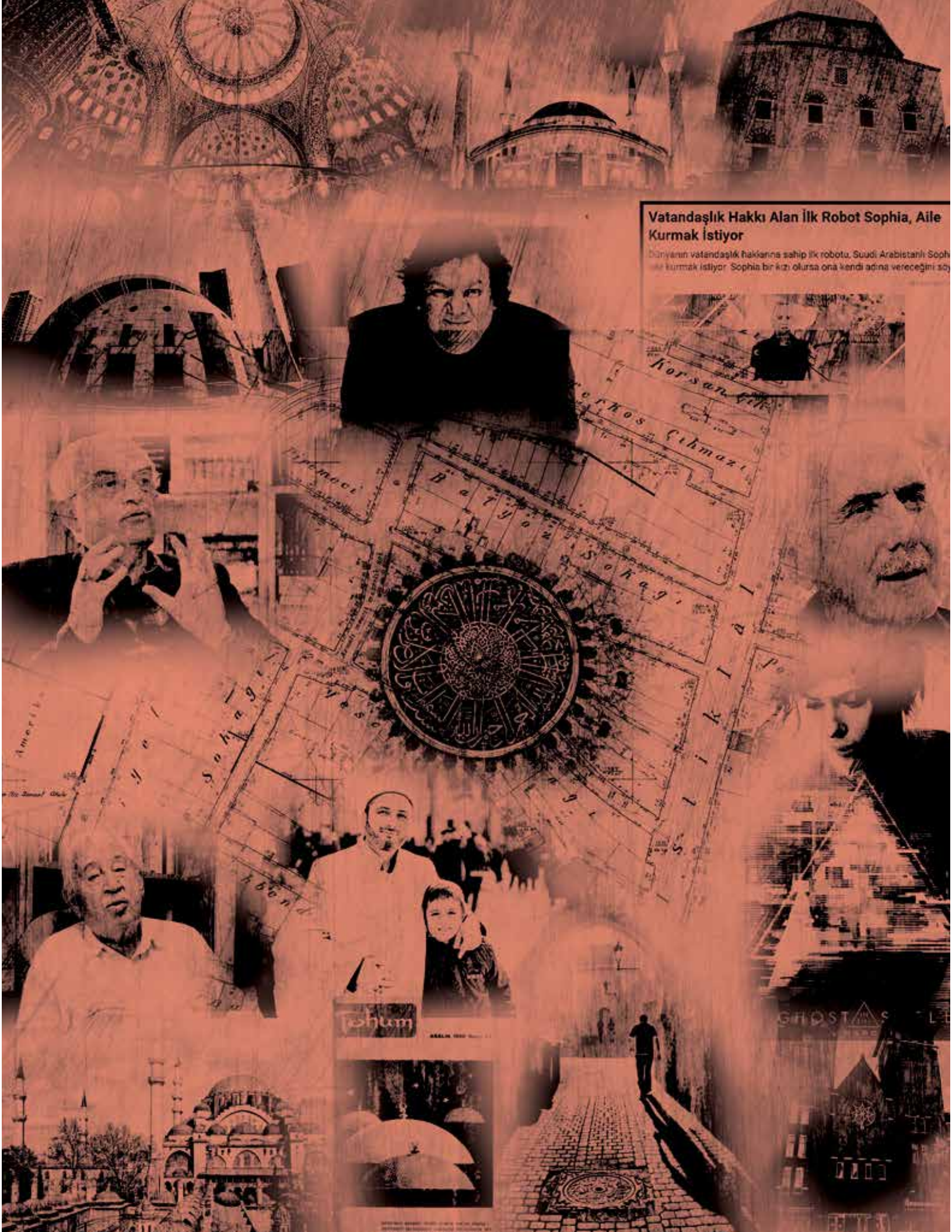
Garb'ın kanlı kâbûsu,
Asırlar var ki, İslâm'ın muattal,
beyni, bâzûsu. -Mehmet Akif

Demek ki atalete, meskenete sebep olan, İslâmın haricindeki bir tesirdir. İslâmdan olmıyan bir anlayışın ektiği zehirli bir tohumdur. Yoksa İslâmın bizatihi kendisi en mükemmel aksiyon gücüne sahiptir. Hem öyle bir aksiyon ki insanlığı keyfi için çılgınca yakan, onu mahvetmiye çalışan, bir takım sadist şeflerin, insanlık harici vahşeti gibi değil, her yönüyle insanlığın saadet ve selâmetini temin eden bir aksiyon...

Bugün asıl hamle gücüne sahip, hareketli nesil gençlik, yabancı ideolojilerin maşası durumundadır. İslâm-Türk ruhuyla asla bağdaşmıyan bir anlayışın meddahlığını yapan, enerjisini bu yolda harcıyan gençlere, İslâm ahlâk ve tefekkür anlayışı aşılmalı, hamle ve enerjilerini bu yönde kanalize etmelidir. Bu gençlerin kalbinde yer tutacak islâmî duygular, onların gençlik enerjileriyle birleşince, anladığımız ve arzuladığımız mânâda aksiyoner bir tefekkür ve hamle meydana gelmiş olacaktır.

ÇİZER: GÜL EBRAR BAŞAR

Vatandaşlık Hakkı Alan İlk Robot Sophia, Aile Kurmak İstiyor

Dünyanın vatandaşlık hakkına sahip ilk robotu, Suudi Arabistanlı Sophia aile kurmak istiyor. Sophia bir kızı olursa ona kendi adına vereceğini söy-

